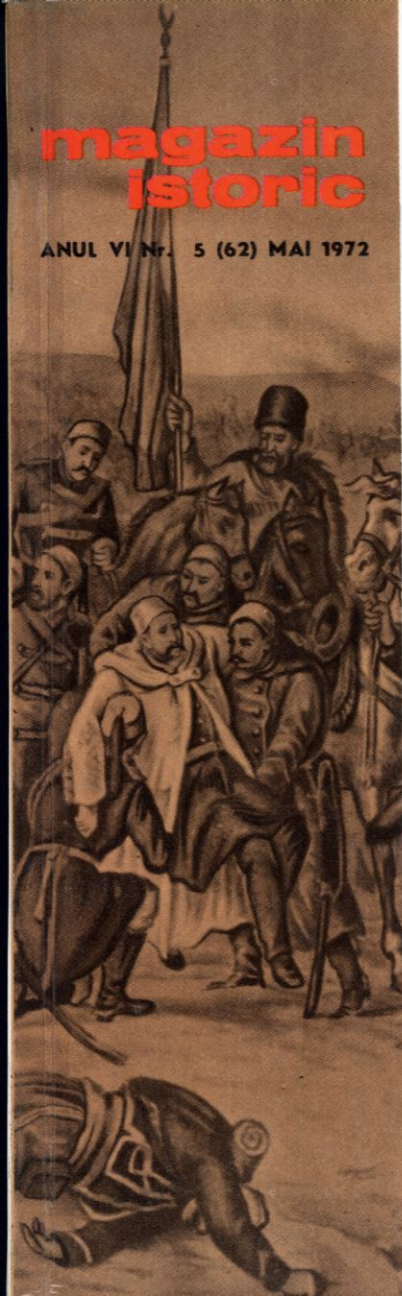

magazin istoric

ANUL VI Nr. 5 (62) MAI 1972

Dne sen nist oie va ceste
Ce est li sirez accue ceptre
a i mouit pteour grant dunt fesoit
p et son aueit li mouit estoit
es et abien trefiner
a ule nora si puer uengier
l iouare sont garni a riant
e chalcans nans pte en sa main
ont il trana son arc aurois
D co le puer deuer gregois

E mouit castrons grant ceste
a uerueille bien trefiner grant
s estoit pario siel ane a
h uume l'oe lespoc hie
s en un cheual quant cent mares
n a trefier leue trefins
l ceste est la uerueille vaine
a ite gregois ne pte loitane
a me loitane et ou bien pte
e mouit leur chancion et ou

Extor aion ceur assemble
dure li ule estoit ne
Clio aion armes pteur
l a nouene bataille et grant.

Et trefinable a reotee
me gent ne fu si bien amee
l ce mola ensemble oson
a et engentoe pteur leu
e nain melle de parages
f ila et m gentoe a sages
c leuata crene pteur a bide
l uno ce nom ceu melle
a neoune fu li seque
l inen telone li qus estoies
e friou si bid ame uelles
e si aueit amee uermeier
l quis et ne i nollie
e si l'oeit quirelone
e ce uis et melle ame teon
a ar mouit fur eueit duno pteur

Emoitens et non i gentoe
a mouit estoit et ou aueit
n et alogies ne pteur
a es mouit estoit chancion
c assidans moine et non
e ly nouene pteur
D oratatio li fili melle
n frot li uisines aella
a abe estoit une pteur
a mouit estoit aueit et ou
a et ou enu teur melle
c fu gent melle melle
l al leu aueit sages
e melle melle oton leu
t me com u teur melle
n trefinable a bide
a uis ame cu si teur
a melle melle aueit
p l'oeit eueit de si melle
l ont ton eueit et li pteur

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VI – Nr. 5 (62)
mai 1972

Redactor șef
CRISTIAN POIȘTEANU

Redactor șef adjunt
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIȚ

VIRGIL CANDEA

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

- ① Momente memorabile ale luptelor purtate de armata română în războiul pentru cucerirea independenței de stat a României: capitularea lui Osman Pașa și bătăliile de la Smîrdan, Rahova și Grivița — originalele se află în colecția de stampe a Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România (**Generalul Al. Cernat**: „...La ora 4 am intrat în Plevna”, p. 4)
- ② Manuscris medieval consacrat expedițiilor lui Caesar (**Dramele din palatul Lochias**, p. 20)
- ③ Etienne în fruntea pelerinilor francezi, în viziunea, evident idealizată, a pictorului italian Bruno Faganello (**Neverosimila cruciadă a copiilor**, p. 44)

S U M A R

95 ANI DE LA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI 2

- 1877 cum l-au văzut ei • **Generalul Al. Cernat**: „...La ora 4 am intrat în Plevna” • Acolo unde a luptat **Penes Curcanul**: **DAN LAZĂRESCU** • Prețul libertății: lacrimi și sânge: **V. NICULAE**

Prestigiul României pe arena internațională 13

- La originile civilizației tracice**: **EMIL MOSCALU** 14
- Dramele din palatul Lochias**: **ELENA RADULESCU** 20
- Petru I, innoitorul**: **VIKTOR BUGANOV** 26
- Prieteni și colaboratori ai lui Petru I** 26
- O zi din viața țarului**: **AUGUST STRINDBERG** 30
- Stema Moldovei**: **I. N. MĂNESCU** 37
- Neverosimila cruciadă a copiilor**: **DOINA MOTAȘ** 44

27 ANI DE LA VICTORIA ASUPRA GERMANIEI FASCISTE 49

- Intr-o duminică la **Batovce**: **MARIN MIHALACHE** • Un fiu care luptă departe: **ION NANIA** • **Ardenii în flăcări**: **RICHARD MCMILLAN** • Ultima zi de pace — ultima zi de război: **K. ROKOSSOVSKI**

Sanctuarul de la Căscioarele: **VLADIMIR DUMITRESCU** 68

- Numărul și istoria**: **V. LIVEANU** 71
- Izvoade de lumină și cuget ale strămoșilor**: **ALEXANDRU DUȚU** 76
- Patru limbi — un singur gând**: **PETRU BUNTA** 81
- Furtul celui mai celebru zimbet din lume**: **H. DEMETRESCU** 82
- Neobișnuita călătorie a fraților Bacheville**: **TITU GEORGESCU** 89
- Culori în locul petelor albe**: **ȘTEFAN PASCU** 92
- România și Institutul Africii**: **VITALIE STANICA** 93

- Concursul „Magazin istoric” 95 • Cărți sosite la redacție 96 • Poșta „Magazin istoric” 98

95 ani
de la
proclamarea
independenței
de stat
a României

1877
cum l-au văzut
ei

GEORGE COȘBUC:

Înălțătoare de inimi și dătătoare de fiori a fost pornirea sufletelor prin sate și orașe. Cînd a străbătut prin toate colțurile țării vestea că noi ne gătim de război și că ne-am rupt de turci, s-a cutremurat de bucurie toată suflarea românească. Grijile cîte le aduce războiul au venit mai tîrziu; acum la început, nimeni nu sta să-și facă socoteala greutăților ce aveau să ne impresoare, iar cînd ne-au impresurat, le-am biruit cu bărbăție și cu inima veselă.

Cei ce povestesc din văzute despre zilele acelea, spun că se răscolise țara întreagă cum se răscolește frunzișul pădurilor cînd bate vîntul, și-ți venea să plîngi de înduioșare cînd vedeai atîta suflet în țărani noștri.

Nu era o bucurie copilărească, în felul bucuriilor care te cuprind fără veste și după scurtă vreme te lasă iarăși cum ai fost. Țara întreagă își da seama destul de bine de drumul anevoios pe care voia să plece, măsura lungimea drumului și primejdțiile lui. Dar era hotărîtă să plece și să se lupte cu greutățile, bucurîndu-se că are prilejul să arate lumii cum știe să se lupte.

Întreg neamul nostru a tresărit într-o pornire de mînie și ridea și chiotia în minia lui, căci vedea sosită ziua cînd își va răzbuna tot amarul adunat în suflet de vreo patru sute de ani.

Mai frumoasă dovadă nu se poate găsi în lumea asta decît purtarea dorobanților și a călărașilor în zilele de-atunci, dovadă de iubire de țară a românilor și de duhul vitejesc al lor.

VASILE ALECSANDRI:

Oamenii aceștia cari, după chiar mărturisirea celebrului corespondent al lui „Daily News”, d. Farbes, au o vitejie îndărătnică și sînt tot atît de valoroși ca cele mai viteze regimente ale Angliei (mărturisire foarte importantă din partea unui englez), acești viteji curcani, zic, au dovedit că armata teritorială prețuia tot atît,

* Armata teritorială asigura paza județelor și era alcătuită din ostași ce efectuau serviciul militar o perioadă mai îndelungată, dar cu întreruperi, rămînînd între timp și la vatră „cu schimbul”. Această parte a oștirii era alcătuită din dorobanți (infanterie) și călărași (cavalerie).

„Cinstim pe toți acei care au stat în fruntea luptei împotriva asupririi străine, pentru neatîrnarea poporului, pentru formarea statului național român. Greul luptelor l-au dus întotdeauna masele largi populare; lor le adresăm cea mai fierbinte recunoștință și ne plecăm cu smerenie în fața jertfelor grele pe care le-au dat în aceste lupte“.

Nicolae Ceaușescu

Semicentenarul glorios al
Partidului Comunist Român.
Expunere la adunarea so-
lemnă din Capitală, 7 mai 1971

dacă nu mai mult, ca armata permanen-
tă, * căci au fost totdeauna admirabili
ca pornire, energie, calm și disciplină în
mijlocul celor mai ucigătoare lupte. Ei au
dovedit că poporul român avea curajul în
stare latentă și că nu-i trebuie decât un
prilej ca să se arate în toată puterea. A
fost o revelație!

Și apoi, ce răbdare demnă în mijlocul
suferințelor. Ce stoicism antic în fața
morții! A! dragul meu, ochii ți s-ar um-
ple de lacrimi, dacă ți-aș povesti tot ce-am
văzut mare și într-adevăr frumos la po-
porul acesta.

ALEXANDRU ODOBESCU:

Armați mai toți cu puști de sistem
KRYNKA **, recruții noștri care au ve-
nit în mare parte la război cu mintenile
și sumanele lor fărâșești, cutează a păși
fără sfială sub bătaia cu mult mai lungă
și mai sigură a țeștilor MARTINI ***, mi-
nuite de nizami ****; fără de șovăire, fără
de îndoială, îndeminați și înimoiși
ca și cînd ar fi vechi oșteni încercați, ei
înaintează și se înapoiază în regulă, de
pre semnalele date, și numai fiorul vâr-
sat în trup de plumbul ucigaș silește pe
cite unul a-și părăsi cu durere datoriile
sale ostășești.

PARTENIE COSMA, deputat român în
Parlamentul de la Budapesta: Și cînd a
bătut ora pentru eluatarea independen-
ței patriei tot românul ca unul a să-
rit înaintea redutelor neexpugnabile ale

* Aceasta era alcătuită din ostași în termen
și avea un caracter operativ.

** Model de pușcă ghintuită, cu încărcare
prin culată, fabricată în Boemia și aflată în
ajunul anului 1870. Ulterior, armata rusă a fost
dotată cu puști model BERDAN, de fabricație
americană și de o calitate superioară.

*** Puștiile HENRI-MARTINI, de fabricație
franceză, erau superioare modelului KRYNKA,
avînd bătăle, precizie, ritm de tragere mai
mare și mecanismul mai solid. Au intrat în do-
tarea armatei turcești o dată cu reorganizarea
acesteia, după 1869.

**** Infanteriști turci.

celui mai cumplit și viteaz inamic, ce e
drept însoțit de surisul curios și compăti-
mitor al Europei, dar în curînd s-au rein-
tors întîmpinați în calea lor de triumf, de
admirare și stîmă Europei, pentru că au
dovedit în mod eclatant, dinaintea lumii,
că acolo jos, la Dunăre, există un popor
harnic și tîndr, care-și cunoaște chemarea
sa europeană și este în stare a și-o îm-
plini, un popor a cărui alianță poate fi
prețioasă pentru oricine.

AUREL MUREȘANU: (din editorialul apărut
în „Gazeta Transilvaniei“, 31 dec., 1878):

Pe fruntea anului 1877 a fost scrisă
[...] reînvierea vechii glorii române [...],
rezebelul ruso-român-turc va aduce roa-
dele sale binefăcătoare și salvatorii. Nici-
odată singele care s-a vărsat pe cîmpurile
nefericitei Bulgariei nu va purta înainte
cauza despotismului ci din acest sînge no-
bil de viteaz va răsări libertatea și inde-
pendența popoarelor [...].

MIHAIL KOGĂLNICEANU: Noi trebuie
să dovedim că sîntem națiune, trebuie
să dovedim că avem conștiința mi-
siunii noastre, trebuie să dovedim că
sîntem în stare să facem și noi sacrificii
pentru ca să păstrăm această țară și drep-
turile ei pentru copiii noștri și această
misiune în momentele de față este încre-
dînată fraților și fiilor noștri care mor
la hotare.

Așa trebuie să dovedim că dacă vom
să fim națiune liberă și independentă nu
este pentru ca să neliniștim pe vecinii
noștri, nu este pentru ca să fim un popor
de îngrijiri pentru dinșii; ci din contră și
încă mai mult ca pînă acum să arătăm că
sîntem o națiune hotărîtă să ne ocupăm
de noi, să ne ocupăm de națiunea noas-
tră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei, de
dezvoltarea bunei stări morale și mate-
riale, iar nicidecum ca să îngrijim, să ne-
liniștim pe cineva.

„...La ora 4 am intrat în Plevna“

Generalul Alexandru Cernat, ministru de Război și comandant al armatelor române în timpul războiului pentru cucerirea Independenței (1877-1878), a lăsat o bogată arhivă personală: corespondență cu diferite personalități din țară și strălănătate, copii după ordine, rapoarte și telegrame privind desfășurarea operațiilor militare și mai ales însemnările sale despre campania din Bulgaria. Documentele redau atmosfera acelor zile de înalt patriotism, când întreg poporul român s-a ridicat la luptă pentru realizarea unui vis de veacuri: Independența.

Prezentăm fragmente din însemnările generalului Cernat care reconstituie câteva momente ale luptelor purtate de armatele române aliate cu cele ruse. Vorbește așadar comandantul aflat în permanență în mijlocul ostașilor români, pentru care el nutrea o mare admirație și dragoste.

Astăzi documentele se află în Arhivele Statului din București și formează fondul general Alexandru Cernat. Ca de obicei în astfel de cazuri, în prezentarea textelor, am păstrat ortografia din originale; titlul și subtitlurile aparțin redacției.

M. AI. ȘTEFAN

La începutul lunii august, '877, fiind Ministru de Resbel, m-au însărcinat Principele Domnitor Carol ca să trec Dunărea și să mă duc la cartierul Marelui Duce Nicolae, să mă înțeleg asupra trecerii armatei noastre [...] *.

Cînd lipsește elementul surpriză

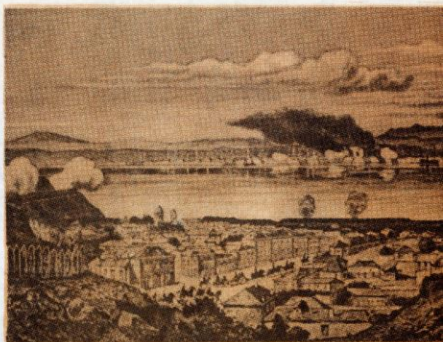
S-au ordonat facerea podului pe Dunăre, la Corabia, și în ziua de 20 august, după ce s-au făcut serviciul divin, s-au dat cetire de către Ministrul de Resbel, generalul Cernat, căruia i se încredințase și comanda supremă a armatei române, fiind numit Principele Carol I comandant an șef al armatelor aliate din jurul Plevnei, înaltul ordin de zi dat de Principe și după aceasta s-au început trecerea armatei peste pod, în Bulgaria, și, 2 zile după trecerea Dunării, armata s-au așezat în pozițiile următoare: pre-jurul Plevnei, Divizia 4 — comandant colonelul Al. Angelescu; în fața redutelor inamice de la Grivița, Divizia 2 — comandant colonelul Gh. Angelescu; în fața bateriilor de la Bucov, Divizia 3 — comandată de colonelul Cerkez, în rezervă, așezată în corturi pe cîmpia de lângă satul Verbița, unde era așezat și Marele Cartier General al Statului Major român. Divizia de cavalerie compusă din Brigada Roșiori și o Brigadă Călărași — sub comanda colonelului V. Crețianu — se unise cu cavaleria rusească și se așezase peste apa Vidului, spre a completa linia de înconjurare a Plevnei.

La 27 august s-au dat ordin Diviziei 4 să ia cu asalt o poziție inamică care acoperea redutele Grivița. La acest atac asista și Împăratul Alexandru II, de la pozițiile de observație, unde în toate zilele venea, și a lăudat foarte mult curajul și bravura soldaților români [...]; în mai puțin de 15 minute aceste poziții au fost ocupate de trupele noastre.

Cel întii soldat român care au căzut în aceste lupte au fost sergentul Pastu, care au avut intestinale scoase de un obuz și în momentul morții s-au ridicat și au strigat: „Înainte copii! Să trăiască România!” Tot la acest atac au fost rănit la mîna căpitan Morțun, cel întiiu rănit dintre ofițeri.

Pentru ziua de 30 august — onomastica Împăratului — s-au decis a se da asalt Plevnei de [câtre] toate trupele din înconjurare. **

În ajunul acestei zile au fugit din Plevna un individ grec, care s-au prins la avanposturile noastre și care m-au asigurat că Osman Pașa se aștepta a fi atacat a doua zi; știind că este aniversarea

Artileria română de la Calafat răspunde bombardamentului inamic

Dorobanți români ocupă o poziție în jurul Plevnei

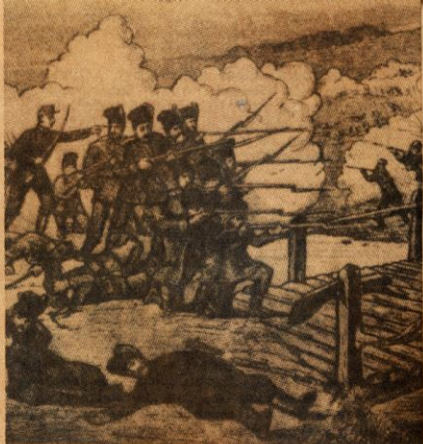
În ziua de 30 august la orele 15 a pornit atacul. (Vinători și dorobanți români tau cu asalt reduta Grivița)

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 1/1967, p. 9.

** Despre luptele de la Plevna, vezi și „Magazin istoric”, nr. 9/1967, pp. 54-56.

În timpul luptelor pentru ocuparea redutei Grivița nr. 1, soldatul Grigore Ion capturează un steag inamic (Gravură publicată în ziarul „Războiul”, din 21 oct. 1877)

Cei 600 dorobanți comandați de căpitanul Merieșescu apără eroic podul de peste râul Ogost

Împăratului și-au luat toate măsurile de apărare. În consecință, imediat m-am dus la Poradim, unde se afla cartierul Prințului Carol și acolo am găsit și pe Marele Duce Nicolae, cărora le-am pus în cunoștință cele ce mi se comunicase de spionul grec și la propunerea ce le-am făcut de a se amina atacul pentru altă zi, când puteam surprinde pe Osman Pașa, Marele Duce mi-a răspuns că a doua zi trebuie să se face atacul, fiind aniversarea Împăratului tuturor rușilor și că toată armata imperială ori vrea să piară ori va lua Plevna.

În ordinu de atac se prevedea că la ora 1 din zi se începea atacul din ambele părți. În ziua de 30, de la orele 11 dimineața, trupele generalului Scobelef au și început lupta în contra forturilor de la Muntele Verde, neținând cont de dispozițiile prescrise în ordinul de bătaie, astfel că la orele 1, când numai [atunci când] trebuia să înceapă acțiunea, deja armata rusească era bătută și respinsă, astfel, când au intrat în lupte armatele române nu mai puteau fi susținute și ajutate de armate imperiale, care pierdeau în câteva ore 18 000 oameni, morți și răniți. Armata română au dat atacul asupra redutei Grivița, unde au pierdut 2 800 oameni, morți și răniți din Diviziile 2 și 4. La recunoașterea ce se făcuse cu două zile înainte de lupte nu se văzuse decât o singură mare redută, pe când în realitate erau 2 redute, ceea ce au cauzat pierderile de mai sus, fără de nici un rezultat. Atunci am dat ordin de încheierea luptei.

Toată ziua am avut o ploaie mărunță care ne-au udat până la cămașă. Seara, tocmai pe la 8 ore, trupele din Divizia 4 simțind că turcii încep a se retrage din reduta nr. 1 Grivița au intrat și au ocupat-o fără multă rezistență, unde s-au luat și un steag de la inamic. În zadar a doua zi și mai târziu s-au încercat turcii a o relua, căci întotdeauna au fost respinși.

Curajul sincerității

La 6 septembrie s-au dat asalt asupra redutei nr. 2 Grivița de către armate române și n-au reușit. După aceasta s-au început a se face pozițiile de apropiere în contra acestei redute și a se mina.

La 9 septembrie s-au ținut un consiliu de rebel la Ravenița, în apropiere de Muntele Verde, sub președinția Împăratului Alexandru II, la care consiliu erau convocați toți generalii comandanți de corpuri de armate și Marele Duce Nicolae; din partea armatei române, Principele Carol și generalul Cernat. În acest consiliu mai mulți generali ruși au exprimat opinia, fiindcă armata imperială au suferit mari pierderi și au rămas în număr foarte mic, să se ridice asediul Plevnei, să se retragă toată armata imperială în România, unde va sta și se va reorganiza toată iarna și la primăvară se va continua din nou resbelul cu forțe mai mari.

M. S. Împăratul mi-a făcut onoarea a mă întreba ce număr de oameni am

Asaltul românilor împotriva Opanezului (După N. Grigorescu)

pierdut pînă în acea zi și ce efectiv ne-au mai rămas și care îmi este opinia în privința propunerii de ridicare a asediului, la care am răspuns că pierderile în morți, răniți și bolnavi se ridică la 4 000 oameni și avem prezenți sub arme 39 600, prezentînd și situația acestui efectiv. Mi-au răspuns că foarte puțini oameni am pierdut în comparație cu pierderile armatei imperiale. I-am răspuns că România nu mai are alte rezerve și aceasta este toată forța ei [...]; șefii armatei, după Constituțiune, sînt responsabili înaintea Camerelor de toate pierderile oamenilor fără rezultat și că, prin urmare, sînt datorți a fi mai circumspecți și mai prudenți.

În privința ridicării asediului, am zis: rog pe d-nii generali, cari au emis această părere, să mă ierte dacă nu o pot împărtăși, căci am ferma convicție că dacă se va ridica fortificații și din partea armatei imperiale, cum s-au făcut despre partea armatei române, am putea în toată siguranța aștepta sosirea Gardei imperiale, care și plecase din Petersburg, și astfel vom ține asediu pînă ce Osman Pașa, constrîns de foame, se va preda. Apoi, care va fi opinia publică, în Europa, cînd se va afla că armata imperială, fără să fie învinsă, se retrage pentru 6 luni în România spre a se reorganiza și a începe în anul viitor resbelul din nou? [...]

Atunci Împăratul se scoală în picioare și bate cu pumnul în masă, zicînd:

— Ori Plevna va fi luată, ori oasele mele vor rămîne aicea.

Și, întorcîndu-se către mine, îmi mulțumește pentru corajul și franchețea cu care mi-am exprimat opinia.

La 17 septembrie s-au stricat timpul; au dat o lapoviță cu zăpadă și frig, încît în această noapte au degerat picioarele la mai bine de 60 soldați, din cei care se-deau în tranșee, și tot în acest timp, din cauza marii furtuni, s-au rupt și podu de pe Dunăre ce se afla între Turnu Măgurele și Nicopole, din care cauză nu putea să ne mai trimită provizii din țară, și pînă la repararea podului am suferit mare lipsă de pîine și furaje la cai [...]

Principele Carol se joacă de-a soldații...

În această lună au sosit generalul Todleben*, care să rămînă adjutantul Prințului nostru, în locul generalului Zotov. Acesta, după ce au inspectat toate pozițiunile din jurul Plevnei ocupate de trupele aliate, au venit la Cartierul meu și cele întîi cuvinte ce mi-au adresat, au fost următoarele:

— Am vizitat toate pozițiunile din jurul Plevnei [...], am văzut fortificațiile dv. așa de bine așezate și lucrate [...]; pe toate liniile ocupate de armata română sînt drumurile regulate, podurile reparate, indicatorii în toate părțile și linii telegrafice asemenea [...].

* La Sevastopol, generalul Todleben organizase rezistența eroică, timp de 11 luni (sept. 1854-aug. 1855), a garnizoanei rusești în timpul războiului Crimeii; el a primit misiunea de a asedia Plevna — n.a.

Au stat 24 ore la Cartieru Român, în care timp ne-am înțeles cum trebuie. S-au trimis cea mai mare parte din armatele aliate în cel mai scurt timp la locul unde inamicul ar vroi să străbată linia de înconjurare și după câteva zile am făcut și repetițiile cu trupele, și, la ora fixată, ne-am aflat toți la locul indicat de generalul Todleben, care ne-au mulțumit foarte mult pentru precizia și regularitatea la care s-au executat acest ordin.

La 4 octombrie, contra opiniei mele, s-au aprobat de Domnitorul ca Divizia 4, după insistențele comandantului ei, să încerce a ataca și lua reduta Grivița nr. 2. Această încercare n-au reușit și s-au pierdut, în morți și răniți, 1367 oameni, ceea ce au făcut a se supăra Domnitoru de au ordonat luarea comandai colonelului Al. Angelescu, comandantul acestei divizii și a-l înlocui prin generalu Racovitză, ce se afla în disponibilitate, și a scoate din poziția ce ocupa la Grivița această divizie și a se ramplasa la Divizia 3 — comandant colonel Cerkez. *

Spre finele lunii octombrie au sosit și Garda imperială și, spre a încheie cu desăvârșire pe Osman Pașa în Plevna, s-au luat dispoziții de a se ataca Gorni-Dubnik de către trupele din Garda imperială, sub comanda generalului Gurco, și Dolni-Dubnik de trupele imperiale și române. În aceeași zi, pentru a ține pe Osman Pașa cu toate trupele sale în Plevna, s-au făcut o demonstrație din partea întregii armate române în contra înărilor de la Bucov, ceea ce au înlesnit luarea pozițiilor de la Gorni-Dubnik și Dolni-Dubnik; din prima, cu 2 redute inamice, făcute 7 tabere (batalioane) și 3 pași [pașale] prizonieri.

...și țarul Alexandru II scapă cu viață

Tot în această lună s-a inspectat Divizia 3 — colonel Cerkez — de către

* Referitor la acest episod, consulul englez la București avea să noteze într-un raport expediat la 23 octombrie 1877:

„S-a relatat că atacul a fost întreprins de Principele Carol [...] Principele Carol a putut acționa după plac și rezultatul a fost o groaznică și inutilă pierdere de vieți.

Conservatorii încearcă să îndrepte blamul asupra comandantului, colonelul Angelescu, un «roșu» [liberal — n.a.], în timp ce radicalii consideră dezastrul ca o «faptă nebunească a Principelui».

Aceasta din urmă mi se pare cea mai potrivită explicație. Intrucît acum câteva zile Principea mi-a spus că a primit o telegramă de la Principe cu privire la faptul că «ei trebuie să fie gata de atac în timp de 2-3 zile».

Dezaprobară față de Principe și guvern pentru această nouă pierdere de vieți românești este foarte mare, dar Camera nefiind în sesiune, exprimarea opiniei publice își poate găsi locul doar în ziare, față de care Principele și consilierii săi sînt la fel de indiferenți”.

(Arhivele Statului din București, Colecția microfilme Anglia, Rola 106 — Foreign Office 78/Dosar 2610, filele 175-176; document comunicat de S. Racoviceanu.)

Generalul rus E. J. Todleben

M. S. Împăratul Alexandru II. După ce-au primit defilarea acestei trupe au vizitat și ambulanța română, de lângă Grivița. În urmă au exprimat dorința de a vizita reduta numită Alexandru, ce era așezată în fața intrărilor de la Bucov. Aicea intrînd, i-au plăcut prea mult panorama ce se desfășura asupra tuturor pozițiilor inamice. Observînd eu că la o baterie inamică se pregătea să-nceapă focul, am rugat pe M. S. Împăratul de au părăsit reduta și imediat ce au plecat au venit trei obuze de la inamic și au lovit tocmai la locul ce ocupase Împăratul și tot statul major, omorînd și rănind 15 soldați [...].

În ajunul zilei de 28 noiembrie s-au simțit de la avanposturile române o mare mișcare în avanposturile inamice, ceea ce m-au făcut a da ordin ca armata română să fie gata din tot momentul de a ocupa pozițiile ce vor fi părăsite de inamic. Osman Pașa, în ziua de 28 noiembrie, s-au încercat a ieși cu toate trupele sale spre a sparge linia de conjurare în direcția Trestenik și șoseaua Sofia. Au spart 2 linii, luate 2 redute rusești și 6 tunuri, distrugînd cu desăvârșire Divizia 3 de grenadierii. Dar venind rezervele armatelor aliate, l-au oprit a mai avansa, forțîndu-l a se retrage spre podul de piatră de la Vid. În acest timp Brigadele Borănescu și Sachalerie au luat 3 redute de la Opanesu, luînd 6 tunuri și 4700 prizonieri. Divizia 2, pe măsură ce turcii părăseau pozițiile lor, se ocupau de trupele acestei divizii. Avanposturile române au ocupat mai toate pozițiile întărite inamice, încă de la ora 7-8 dimineața; la

ora 10 s-au ocupat Plevna de Regimentul 4 de linie.

După cererea unor deputați [soli] bulgari, la ora 12, Osman Pașa, văzându-se înconjurat din toate părțile într-un spațiu foarte mic și-n imposibilitatea de a se mai apăra, fiind și rănit la un picior, au fost nevoit a depune armele și a se preda prizonieru în mâinile românilor, fără de nici o condiție, dinpreună cu 7 pași, 40-50 mii soldați, toate bagajele, toate tunurile, în număr de 51. La ora 1 din zi totul era terminat.

La ora 2, pe cînd mă-ntorceam de la atacu Opanesului, cu tot statul major, care în această zi au fost foarte mult expus focurilor inamice, în dreptul redutei Craiova am întîmpinat pe M. S. Domnitoru, ce venea de la Poradim în trăsură și care era transportat de bucurie despre această mare victorie. Am pus de au defilat pe dinaintea sa toți prizonierii făcuți la Opanes, în număr de 8.000.

La ora 3 am încălecat și la ora 4 am intrat în Plevna, unde totul era în mîinile armatei române [...].

„...Acolo unde patria mă cheamă“

Gheorghe I. Negoîtescu — semnatarul scrisorii din care reproducem cîteva fragmente — este unul din sutele de tineri care au cerut să fie înrolați ca voluntari în armata română spre a lupta pe front pentru cucerirea independenței patriei. Felul în care tînărul de 20 ani își motivează hotărîrea ne demonstrează încă o dată că în ceasurile hotărîtoare pentru destinele țării, fiili săi au știut să-și facă datoria.

Domniei Sale, Domnului Ministru de Rezbellu, la București

DOMNULE MINISTRU !

Subsemnatul june, orfan, în etate de ani 20, vine cu tot respectul cuvenit Domniei-Voastre [...] rugîndu-vă ca să binevoiți a îndeplini ale sale jute cereri și care sînt bazate pe următoarele considerente, adică [...]:

Avînd în vedere căldurosul apel ce face Patria către toți fiili săi, spre a-i veni în ajutoriu și a o salva de amenințarea inamicului secular care o amenință spre a o absorbi cu grozăviile sale rapace;

Considerînd că subsemnatul nu poate face alt sacrificiu Patriei sale, decît viața sa;

O mai repet încă o dată, că nu am și nu pot face alt sacrificiu Patriei decît numai viața, unica care o voi pune cu plăcere pentru salvarea Patriei mele, căci sînt un june orfan nevoiaș, fără părinți încă de la etatea de 14 ani, ceea ce e bine constatat că nu am alt sacrificiu decît singurul lucru ce am mai scump pe lume, viața;

Considerînd că punerea vieții în pericol și chiar sacrificarea ei este cel mai mare și cel mai sublim sacrificiu ce poate aduce un cetățean Patriei sale sau un fiu mamei sale;

În baza acestor considerente și în puterea Dreptului ce ne acordă legile Țării,

M-AM DECIS

A vă ruga respectos, Domnule Ministru, să binevoiți a mă introduce ca voluntar într-un corp de armată a României ce vi-l voi designa și a-mi trimite ordinul de marș, spre a mă duce acolo unde Patria mă cheamă [...]

Actul de botez, dacă mi se va cere, nu-l am și nu-l poci avea, căci nu am mijloace pecuniare să mă duc în județul meu spre a-l scoate sau găsi, căci sînt născut în jud. Gorj și astăzi mă aflu în jud. Prahova, orașelul Văleni de Munte, dar vă voi prezenta acte valabile și probe palpabile de bună conduită și de născut român.

Vă rog, Domnule Ministru!, ca ordinul să fie trimis la Subprefectura plaiului Teleajen, prin Prefectura jud. Prahova, sau în particular, pe adresa: Gheorghe Negoîtescu, la D. Aristide Drăgulescu, Văleni de Munte [...]

Aștept cu nerăbdare ord[înul] de marș. Sînt și voi fi în toată viața mea, cu o înaltă venerațiune și cu cel mai sincer devotament, al Domniei Voastre supus serv.,

Gheorghe I. Negoîtescu

1877, mai 14

Văleni de Munte.

Acolo unde a luptat Peneș Curcanul

Itinerar istoric bulgar

DAN LĂZĂRESCU

Am ajuns la Plevna după un drum lung prin aproape toată Bulgaria, drum pe care nu o dată am întâlnit vestigii — păstrate cu grijă — ale relațiilor și, mai ales, ale luptelor duse de veacuri de cele două popoare, de la nordul și sudul Dunării, împotriva unor asupritori comuni.

Pe acest itinerar încărcat de istorie, reveneam la Plevna după 12 ani. Regăseam un oraș ce a dobândit din plin atribute și frumuseți noi, conferite de socialism. Ceva, totuși, rămăsese neschimbat — și va rămâne așa peste veacuri : aureola locurilor legate de războiul de la 1877-1878, care pentru vecinii noștri din sudul Dunării, ca și pentru noi, poartă semnificații ce depășesc simplul eveniment istoric.

Un prim popas la Grivița — sat aflat în imediata apropiere a Plevnei. Aici, faptele consemnate în marea carte a istoriei prind viață, derulându-se pe fundalul unui decor real, din care aștepti să răsară personaje cu nume ce astăzi poartă iz de legendă: Valter Mărăcineanu, Gheorghe Șonțu, Grigore Ion sau Constantin Turcanu — cel pe care cei mai mulți îl știu după porecla schimbată de Alecsandri în renume: Peneș Curcanul.

Pe locul unde s-a aflat tabăra românească se înalță — flancat de tunuri rămase parcă așa cum le-au lăsat, istoviți, bravii tunari care au tras asupra redutelor otomane — un mic obelisc ridicat de țara noastră imediat după eliberarea Bulgariiei. Este primul monument înălțat aici și poartă o placă pe care stă scris: „Cine luptă vitejește neperitor i rămâne numele”.

Locul unde a curs atîta sînge românesc e străjuit acum și de un impresionant mausoleu. Construit în stilul bisericilor bizantine, el a fost ridicat de statul român între 1892-1897 și inaugurat în 1902, cînd s-a împlinit un sfert de veac de la războiul pentru independență. În interior, înconjurat de ziduri acoperite cu picturi tradiționale, mormîntul comun — acoperit cu plăci de marmură albă — a strîns laolaltă sute și sute de oseminte ale soldaților și ofițerilor veniți de pe plaiurile Moldovei, de pe malul Oltului, din Bărăgan,

Monument închinat victoriei de la Rahova

chiar și din Transilvania, ca să cimenteze cu singele lor independența țării. Pe un perete, arborate ca pe pieptul unui bătrîn ostaș, sînt expuse ordinul românesc „Tudor Vladimirescu” clasa I și ordinul bulgar „Kiril și Metodiu” clasa I, cu care a fost distins întregul complex memorial.

Tot aici, pe strada Podporucik (sublocotenent) Nicolae Nancovici (la Grivița, ca și la Plevna, am văzut multe străzi purtînd numele unor eroi români) se află muzeul care evocă evenimentele de acum 95 ani. Cele două săli sînt pline de mărturii emoționante ale acelor zile de glorie și vitejie: steaguri ale regimentelor de dorobanți, tablouri de Grigorescu și Szathmary, picturi și desene făcute de alți martori oculari. Sînt aici și potretele generalului medic Carol Davila (a condus spitalul militar ce s-a aflat tot prin aceste locuri) și ale multor altor eroi legendari, iar alături de ele — chipul lui Iordan Luilev, un bulgar voluntar în armata română, îmbrăcat în uniformă de dorobant, precum și cel al translatorului Mladen Pavlov, care a învățat românește pe cînd se afla pe meleagurile noastre ca membru al grupului de revoluționari al lui Hristo Botev. După ce ai văzut toate acestea, te oprești în sfîrșit îndelung, înfiorat de emoție, în fața unor vitrine în care se găsesc doar cîteva nasturi de uniformă, cartușe, schije și alte obiecte ce aduc — de pe locul redutelor unde au fost culese — un plus de autenticitate.

Mausoleul, ca și micul muzeu, se află într-un parc ce s-a așternut peste cîmpul bătăliilor. Și parcul acesta are o mică istorie a lui: a fost amenajat în 1957 de către brigăzile tinerilor români și bulgari care, muncind cot la cot, au ținut să cinstească astfel memoria străbunilor. Tot atunci a mai fost ridicat și un alt impresionant ansamblu, compus dintr-un monument de marmură, străjuit de două coloane și înconjurat de arbori și flori. Pe acest monument se află efigiile în bronz a șase dintre eroii de la Grivița, trei români și trei ruși: căpitanul Mărăcineanu, maiorul Șonțu, soldatul Melinte și colonelii Slitenberg, Stepanov și Rozenborn.

În centrul parcului, printre straturile de flori și arbuști, cresc doi brazi tineri. Au fost sădiți în ziua de 15 septembrie 1967 de tovarășii Nicolae Ceaușescu și Ion Gheorghe Maurer, în timpul vizitei făcute de delegația de partid și de stat a țării noastre în Bulgaria.

„Bătălia de la Grivița a fost un episod dintre cele mai eroice și mai zguduitoare în luptele pentru Plevna. Dar asaltul de la 30 august 1877 a dovedit că Osman Pașa nu putea fi învins decît prin încercuire și asediu, pînă la capitulare. Pentru ca turcii fortificați în orașul Plevna să li se taie orice legătură cu restul armatei, trebuiau izolați de Vidin (unde se afla o altă grupare otomană); era, de asemenea, ne-

cesar să se cucerească fortificațiile din localitatea Rahova (Orehovo). Acest lucru s-a realizat la 9 (21) noiembrie. „Izbinda de la Rahova aparține întregă armatelor române”, afirma ulterior marele duce Nicolae într-o scrisoare adresată comandantului armatei noastre, în care elogia „vitejia și soliditatea calității militare ale oștirii românești”.

Întreaga bătălie de la Plevna — care a constituit momentul culminant și decisiv al războiului de la 1877-1878 — este evocată de cîteva muzee și case memoriale aflate neschimbate de decenii în acest oraș.

Aici se mai păstrează intactă casa negustorului Ivan Vațov — probabil una din cele mai arătoase din Plevna de acum nouă decenii și jumătate. Grădina din jurul clădirii este înconjurată de un gard făurit numai din țevi de tun, din țevi de armă, cu baloneta în vîrf și din obuze — toate originale, aparținînd armatelor ce au luptat pe fronturile de la Plevna.

Casa propriu-zisă e alcătuită din cîteva încăperi, care au fost transformate în Muzeu „Eliberarea Plevnei”. Cele mai impresionante rămîn obiectele originale expuse aici: arme și decorații, uniforme ale ostașilor ruși, un aparat de telegraf, diverse obiecte culese prin locurile unde a trecut iureșul războiului, steaguri și arme turcești capturate... Într-o vitrină — o goarnă, care a aparținut unui ostaș român. În alt loc — o uniformă pe care o recunoaștem după tablourile de epocă; veston bleumarin, pantalon albi, cizme negre, căciulă cu pană, mănuși de ață albe, centură cu cartușieră, guler și epoleți albaștri. Este uniforma ostașilor vestitului Regimentul 13 dorobanți. Iată și un ziar românesc, îngălbinit de vreme — un exemplar din „Suplement Extraordinar la CURIERUL — Iași, 1877, noemvrie 28” care anunță cu litere grase: „Plevna a căzut. Osman Pașa s-a predat cu întreaga sa armată”.

Iar alături e încăperea în care Osman Pașa a intrat cu capul plecat...

Nu departe de acest muzeu, chiar în centrul Plevnei, printre creștele brazilor și plopilor, concurînd în înălțime cu noile blocuri, se ridică cupola semeață a „Mausoleului eroilor ruși și români”, construit prin contribuția întregului popor bulgar. Zidurile exterioare ale mausoleului păstrează pentru eternitate, turnate în metal, numele unităților rusești și românești și ale comandanților lor, care au contribuit la victoria din 1877.

Sînt doar cîteva din cele 140 monumente, muzee, obeliscuri, mausolee — aflate în oraș sau în preajma lui — care omagiază memoria eroilor de la Plevna. E nu numai o amintire a trecutului glorios, ci și un simbol încărcat de semnificații al prieteniei dintre popoarele noastre, care a căpătat un conținut nou în anii construcției socialismului.

Prețul libertății: lacrimi și sînge

Continuatoare pe o treaptă superioară a tradițiilor revoluționare pașoptiste, cercurile socialiste s-au manifestat ca susținătoare active ale luptei pentru cucerirea neatințării țării, ca purtătoare ale idealurilor patriotice ale poporului muncitor. Această atitudine era izvorită din convingerea fermă că independența de stat a României constituia o condiție esențială a propagării naționale a poporului român și o bază pentru continua dezvoltare a mișcării socialiste în țara noastră. Sintetizînd poziția socialiștilor față de războiul de independență, atașamentul sincer față de acest ideal secular al românilor, gazeta „Socialistul”, organul de presă al Cercului socialist din București, scria în primul său număr din 26 mai 1877: „Azi însă e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau arma pentru a-și apăra independența”.

După proclamarea, la 9 mai 1877, a independenței de stat a României și începutul războiului de eliberare împotriva Imperiului otoman, unii membri ai cercurilor socialiste, în special tineri medici și studenți medici, s-au înrolat voluntar pentru a servi în spitalele militare, punîndu-și astfel cunoștințele și entuziasmul

V. NICULAE

din țara noastră, el a participat direct, în calitate de medic, la evenimentele războiului. La 2 mai 1877, N. Codreanu expedie de la Puiești, unde funcționa ca medic de plasă, o scrisoare către prietenul de idei dr. C. I. Istrati (pe atunci președinte al Societății studenților în medicină, el însuși participant, ca voluntar, la război) prin care își exprima dorința de a se înrola în serviciul ambulanțelor Crucii Roșii. Cu acel prilej Codreanu făcea o serie de aprecieri asupra războiului din care reieșea poziția militantului socialist față de năzuința românilor spre independență. „Țara noastră — scria Nicolae Codreanu — este în rezelb cu unul din mulți săi inamici, cu Turcia, aceasta este ideea care stă neclintită în capetele tuturor, chiar și pe aicea, prin Puiești, aceasta este ideea care pune pe gînduri despre datorii către țară ce trebuie acum îndeplinite [...] M-am gîndit și eu neapărat despre ceea ce trebuie eu să fac în împrejurările de față ale țării noastre, prin ce chip să mă arăt că sînt un vrednic fiu al națiu-

București, 25 Mai

Lăsați-vă, când intrați într'un anghin singuratic, în rând — distul de țară — trecut prin lume, și puteți să „un spion al lui Degea pe poartă”

„Libertate, egalitate, fraternitate”

Nu te interesează acum, „cine scrie sau nu” — te poartă Dumnezeu, dăruie răbi, războaie, războaie, cu cum vrei tu, vine și se va veni. Ești om, și ai te interesează. Anșii poteri

tinereții în slujba nobilei cauze a cuceririi neatințării țării. Dintre aceștia, în mod deosebit s-a distins „grupul celor 14”, din care făceau parte socialiștii C. Stăucanu și Al. Spiroiu și din rîndurile cărui P. Lăzărescu, I. Corvin și alți tineri au căzut pe cîmpul de luptă.

În primele rînduri ale socialiștilor, cu vie activitate în această perioadă, s-a situat Nicolae Zubcu Codreanu, despre care revista noastră a mai scris în trecut. * Unul dintre pionierii mișcării socialiste

nii române și m-am hotărît ca în împrejurările de față să părăsesc pentru citva timp serviciul de medic de plasă, să mă duc acolo unde arma inamicului României zădărește vieți tinere și forte ale co-naționalilor mei, unde se varsă pentru o cauză sfințită singele românesc: m-am hotărît a intra în armată ca medic”.

În încheierea scrisorii, N. Codreanu, pătruns de însemnătatea momentului istoric și convins de justetea războiului purtat de poporul român, sublinia: „Liber-

* Vezi de ex. „Magazin istoric”, nr. 5/1969, pp. 76-81.

(Continuare în p. 25)

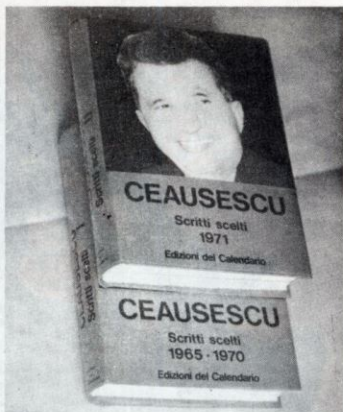
Prestigiul României pe arena internațională

Un nou volum, conținând texte din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, a apărut recent la Milano, în *Edizioni del Calendario*. Intitulat *Scritti scelti* (*Scrieri alese*), volumul înfățișează publicului italian cuvântări și articole ale secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Consiliului de Stat al României, publicate în anul 1971. *Scrierile alese* continuă astfel răspândirea lucrărilor tovarășului Nicolae Ceaușescu în rândurile cititorilor italieni, inițiată încă anul trecut de aceeași editură milaneză, care a prezentat o serie de articole și discursuri din anii 1965-1970, înmănunchate în volumul: *Ceausescu: La Romania sulla vie verso il socialismo e nella lotta contro l'imperialismo* (*Nicolae Ceausescu: România pe drumul construirii socialismului și al luptei împotriva imperialismului*)*.

Remarcând atenția pe care Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, o acordă activității ideologice, criticul literar marxist, profesorul universitar Carlo Salinari subliniază în prefața sa la acest al doilea volum:

„În momentul în care tuturor categoriilor de oameni ai muncii și tuturor structurilor sociale ale țării li s-a cerut un efort decisiv pentru a asigura dezvoltarea armonioasă și multilaterală a societății românești, a apărut necesară întărirea rolului conducător al partidului comunist, care este în același timp elementul dinamic, conducătorul și cheazășia acestui efort.

De aici apelul permanent al secretarului general, Nicolae Ceaușescu, pentru îmbunătățirea și aprofundarea muncii ideologice, care reprezintă una dintre condițiile preliminare ale elaborării și transpunerii în viață a justeii linii politice generale a partidului și a statului. Munca ideologică, și aceasta este o temă des întâlnită în scrierile și în discursurile președintelui român, nu poate fi însă concepută ca desprinsă de activitatea practică, de viață. Condițiile lumii moderne impun o tot mai strânsă unire a teoriei cu prac-

tica [...]. De aceea, pentru toate domeniile de activitate, de la producție la administrație, de la școală la cercetarea științifică, de la munca teoretică la cea politică, Nicolae Ceaușescu arată necesitatea unei strînse legături dintre teorie și practică, aceasta fiind singura cale care poate permite desăvîrșirea construirii socialismului și începutul construirii comunismului [...].

Pe tărîm internațional opera lui Nicolae Ceaușescu [...] se desfășoară pe multiple planuri: acela al depășirii divergențelor existente în cadrul lagărului socialist; al solidarității militante cu toate mișcărilor revoluționare și de eliberare națională din lume; al căutării condițiilor unei destinderi efective și colaborării internaționale care presupun încetarea conflictelor ca cele din Vietnam și Orientul Apropiat, stingerea focarelor de tensiune existente și renunțarea la orice formă de discriminare, presiune, amenințare; al securității europene; al rolului țărilor mici și mijlocii în arena internațională etc."

* Vezi și „Magazin istoric”, nr. 9/1971.

**La
originile
civilizației
tracice**

**De
la
regii
odrizi
la Burebista**

Primul Congres internațional de tracologie, care se va ține în luna iulie a acestui an la Sofia, va fi o amplă manifestare științifică consacrată dezbaterii multiplexelor probleme pe care le pune civilizația tracică. Se vor examina, pe baza progreselor înregistrate de cercetările de istorie balcanică din ultimele decenii, aspectele originale ale culturii, ale felului viguros și de multe ori strălucit al manifestării tracilor în evenimentele istorice esențiale petrecute în decursul veacurilor în sud-estul Europei*. Se va vorbi de traci, despre al căror neam Herodot spunea că: „...este cel mai numeros din lume, după cel al inzilor. Dacă ar avea un singur cirmuitor sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, ei ar fi cu mult mai puternic decât toate neamurile...“.

Temeliurile unei controversă

Una din problemele importante ce se va discuta la acest congres și care are o semnificație deosebită este aceea a zonei în care trebuie căutate premisele apariției statului dac din timpul lui Burebista. Răspunsul la această întrebare necesită analiza multilaterală a situației triburilor traco-getice din vastul spațiu cuprins între valea râului Mărița din sudul Munților Balcani și pînă în nordul Munților Carpați.

La sfîrșitul secolului II î.e.n. și începutul secolului I î.e.n. în Munții Orăștiei apare impresionantul sistem de apărare geto-dac cu ziduri din blocuri de piatră fasonată, format din cetățile Sarmizegetusa Regia, Costești, Piatra Roșie și Bli-darul, completat prin descoperirea și cercetarea celor de la Bănița (Petroșeni), Tilișca (Sibiu) și Piatra Craivii (Alba Iulia). Construirea lor constituie expresia înaltului potențial economic al populației geto-dacice, ce presupune existența unei organizări politice capabilă să utilizeze acest potențial.

Unii specialiști, pe baza acestui fapt, afirmă că regiunea în care a apărut statul dac al lui Burebista a fost Transilvania. Alții socotesc însă că acest fenomen s-a petrecut la Dunărea de Jos, cu alte cuvinte în Cîmpia Munteană, Burebista și tatăl său avînd capitala în cetatea getică de la Popești pe Argeș.

Este cunoscută opinia exprimată încă de V. Părvan, care situa începuturile celei de-a doua epoci a fierului (Latène)** o dată cu venirea celților, în jurul anului 300 î.e.n. În zona de la Dunărea de Jos,

de la Porțile de Fier pînă la vărsarea fluviului nu a existat însă o pătrundere celtică efectivă, fiind atestate numai rare elemente de cultură materială celtică și la o dată tîrzie, după năvălirea lor în Transilvania. De aceea, opinia lui Părvan prezenta dezavantajul că, dacă corespundea situației reale din Transilvania, nu mai putea explica în schimb fenomenul trecerii către cea de-a doua epocă a fierului în spațiul din sudul țării noastre.

Cu peste trei decenii în urmă, viziunea asupra problemei a fost însă modificată. S-a arătat, astfel, că în perioada Latène cultura dacică nu se dezvoltă sub influența celților, ci din fondul local, sub influența tracilor din sud și a grecilor***. Cu alte cuvinte, efortul cercetării s-a îndreptat spre studiul influenței grecești, care a acționat direct asupra traco-getilor din Dobrogea, sudul Moldovei și estul Munteniei, și, prin intermediul tracilor de sud, în zonele situate la nordul Dunării din Muntenia și Oltenia.

Fenomenul marii colonizări grecești, început încă în sec. VIII î.e.n., și care a afectat țărmurile Mării Mediterane, Egeei și Mării Negre, a dus și la colonizarea litoralului stîng al Pontului Euxin, începînd de pe la mijlocul sec. VII î.e.n. Măturile acestei pătrunderi în teritoriile locuite de traci sînt așezările de la Histria, Tomis, Callatis, Odessos, Apollonia și Mesembria. Factorul grecesc a adus cu sine o cultură materială evoluată, un mod de viață cvasiurban și relații de producție superioare de tip sclavagist. Aceste colonii și-au întemelat existența și prosperitatea pe relațiile economice cu traco-getii autohtoni. Firește, asemenea contacte au dus implicit la creșterea producției locale necesare schimbului, fenomen ce a accelerat destrămarea relațiilor de comună primitivă, a accentuat diferențierea socială, favorizînd apariția germeilor

*** Această perspectivă a fost fixată de către prof. I. Nestor.

* Vezi și „Magazin istoric”, nr. 3/1972.

** A doua epocă a fierului este aceea în care prelucrarea acestui metal atinge apogeul. Pe plan social, acum are loc destrămarea relațiilor de comună primitivă, trecîndu-se treptat la noua orînduire socială-sclavagistă; apar, totodată, formațiuni politice de tip prestatal (450 î.e.n.-106 e.n.).

noul orînduiri sclavagiste. Să nu ne imaginăm însă că acest fenomen s-a manifestat exploziv; el a acţionat de fapt lent, producînd transformările respective pe parcursul mai multor secole.

Odrizii înfruntă puterea regelui macedonean

Unii cercetători, studiînd acest fenomen, au ajuns la concluzia că elementele noului epoci istorice, cea de-a doua epocă a fierului, apar la Dunărea de Jos la mijlocul sec. V î.e.n., deci cu circa 150 ani înaintea Transilvaniei. Produsele greceşti,

O descoperire din mormîntul de la Aglhiol-Tulcea: vas de argint din a doua jumătate a sec. IV î.e.n.

În p. 14: Izvoarele antice care vorbesc despre formaţiuni politice tracice sînt deseori confirmate de descoperiri ale unor tezaure: vas de băut din aur, datînd din sec. III î.e.n., găsit la Panaghiurişte — R. P. Bulgaria

reprezentate prin amfore umplute cu vinuri şi uleiuri, ceramică de lux cu firnis* roşu şi negru, arme, podoabe, au pătruns masiv în zonele traco-getice din sud-estul ţării noastre, ajungînd pînă în nordul Moldovei. Un studiu recent — al prof. D. Tudor — arată că amforele greceşti au fost descoperite pînă acum în peste 40 localităţi din zonele extracarpătice. Ele nu există în Transilvania, unde s-au făcut numai cîteva descoperiri de ceramică de lux cu firnis.

* Firnis — lac de culoare roşie sau neagră ce se aplică pe suprafaţa vaselor înainte de ardere.

Chiar şi aceste puţine date pe care le-am utilizat sînt în măsură să sugereze intensitatea mai mare a pătrunderii produselor greceşti în zonele extracarpătice, faţă de Transilvania.

Analiza efectelor influenţei greceşti oferă date concludente asupra accelerării evoluţiei normale a triburilor tracice pretutindeni, în diferitele regiuni ale sud-estului Europei. Astfel, la sud de Munţii Balcani, pe la începutul sec. V î.e.n., apare regatul odrid**, condus succesiv de Teres şi Sitalkes***. Evenimentul a avut loc după retragerea lui Darius, regele persilor, din expediţia făcută împotriva sciţilor în 513 î.e.n. A fost de fapt o uniune de triburi, care cuprîdea atît triburile tracice din valea râului Mariţa, de pe litoralul Mării Negre şi al Propontidei, cît şi, în plus, pe geţii de la nordul Munţilor Balcani, pînă la Dunăre. Tucidide notează că: „întemeierea regatului odrid a creat o forţă care nu era întrecută decît de sciţi în spaţiul dintre Marea Ionică şi Neagră”. În timpul atacului împotriva regelui macedonean Perdicas din 429 î.e.n., condus

** Odrizii formau cel mai important şi puternic trib tragic din cele 19 cunoscute în Balcani.

*** Sitalkes era fiul lui Teres şi i-a urmat acestuia la domnie. Sitalkes moare într-o luptă în 424 î.e.n.

Când lucra cu mina din cetatea de la Popeşti pe Argeş (sec. II-I î.e.n.)

de Sitalkes, armata odridă era formată din 150 000 ostași. Uniunea de triburi odridă nu era însă atât de centralizată și consolidată cum ar putea să pară, întrucât chiar în epoca lui Teres și Sitalkes, diversele triburi aveau în frunte conducători locali ambițioși, prin tendințele lor centrifuge, aceștia au contribuit la decadența destul de rapidă a regatului odrid. Astfel, acesta a putut fi ușor cucerit de Filip II, regele Macedoniei, în 342-341 î.e.n.

Am menționat apariția uniunii de triburi odride, pentru că ei au format ramura tracică cea mai însemnată, ce a locuit în zona sudică a ariei tracice. Fiind în contact direct cu civilizația sclavagistă greacă, fapt demn de subliniat, ei au evoluat într-un ritm mai rapid spre etapa uniunilor de triburi. Apariția uniunii de triburi odride constituie termenul principal de comparație în încercarea noastră de a fixa stadiul de evoluție în care s-au aflat diferitele zone tracice în sec. V-III î.e.n.

Adversarii lui Alexandru cel Mare

În Dobrogea și la nord de Dunăre, fenomenul apariției formațiunilor politice de tipul uniunilor de triburi este atestat

Vas traco-getic de lut ars din Cimpia Munteniei (sec. IV-III î.e.n.)

documentar abia în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. În 339 î.e.n., Troguș Pompeius menționează uniunea de triburi condusă de un anonim **rex histrianorum** (regele geților histrieni, adică din jurul Histriei — n.a.), care oprește înaintarea în Dobrogea a sciților conduși de regele Atheas. Acesta se aliază cu Filip II, dar între timp **rex histrianorum** moare. Deoarece Atheas nu a respectat condițiile puse de Filip, a fost atacat și înfrânt de către acesta, iar geții din Dobrogea au intrat astfel sub stăpânirea regelui macedonean, în cadrul unui stat sclavagist.

O altă uniune de triburi este atestată în vestul Munteniei cu prilejul atacului lui Alexandru Macedon, în 335 î.e.n., care după ce a înfrânt pe tribali*, pentru a face o demonstrație de forță, trece Dunărea și cucerește o cetate getică, care ar putea fi identificată cu cea de la Zimnicea. Oastea redusă ca număr a lui Alexandru Macedon, formată doar din 4 000 pedestrași și 1 500 călăreți, surprinde pe cea a geților, alcătuită din 10 000 pedestrași și 4 000 călăreți. Este limpede că numai o uniune de triburi putea organiza în scurt timp o asemenea armată. În legătură cu localizarea acestei formațiuni politice, merită a fi menționat și faptul că în ultimii ani s-au făcut săpături în două cetăți nou descoperite, la Albești și Orbeasca, situate la circa 50 km spre nord de Zimnicea. Tot aici a fost descoperit și mormântul cu tezaurul de la Peretu, care poate fi al unui reprezentant de seamă al aristocrației tribale getice din această zonă.

Probabil o uniune de triburi a fost și aceea care în 331-330 î.e.n. a distrus o armată de 30 000 ostași comandată de generalul lui Alexandru Macedon, Zopyrion, ce trecuse la nordul Dunării prin sudul Moldovei sau Bugeac.

Uniunea de triburi getice condusă de Dromichete se evidențiază, puțin mai târziu, cu prilejul luptelor din anii 300 și 292 î.e.n. cu Lysimach, general al lui Alexandru Macedon — devenit apoi rege al Traciei — care le cucurise cetățile de pe malul drept al Dunării. Agathocles, fiul lui Lysimach — și apoi însuși Lysimach — sînt făcuți prizonieri de geți, și apoi eliberați, după cum relatează Diodor Siculus.

Aceste uniuni de triburi sînt atestate documentar în a doua jumătate a sec. IV î.e.n., dar sîntem obligați să presupunem că ele au apărut la mijlocul sec. IV î.e.n., dacă nu chiar în prima jumătate a acestui secol; în orice caz, într-o etapă anterioară menționării lor în izvoarele istorice scrise.

* Trib tracic din nord-vestul Bulgariei.

Cărbunele

care stabilește virsta

Încă de la apariția vieții pe pământ, plantele și animalele au folosit pentru metabolismul lor două tipuri de cărbune. Carbonul 12, cel obișnuit, este o substanță stabilă, care formează o parte componentă a oricărui organism viu. Vegetalele îl dobîndesc prin fotosinteză iar animalele prin consumul de plante.

La rîndul său, carbonul 14, izotopul celui dintîi, este o substanță instabilă, radioactivă, cu o greutate atomică mai mare decît a carbonului 12. Formîndu-se în păturiile superioare ale stratosferei, C-14 se amestecă cu aerul atmosferic într-o proporție infinitesimală (a trilioana * parte de C-14 la o parte de C-12). Dar chiar și în această cantitate extrem de mică, acest izotop radioactiv poate fi detectat în structura tuturor plantelor și animalelor, vii sau moarte.

Utilizarea Carbonului 14 în arheologie — despre care numeroși cititori ne-au cerut referințe — se datorează tocmai instabilității sale. La moartea unui organism viu, conținutul său în C-14 are tendința de a se dezagrega, pierzînd jumătate din cifra totală a cantității sale la fiecare 5 500 ani. De exemplu, dacă un schelet descoperit de arheologi în 1972 nu mai are decît jumătate din conținutul său în C-14, el poate fi datat ca aparținînd unui om care a murit în jurul anului 3528 î.e.n. — plus sau minus 350 ani.

Laboratoarele determină conținutul în C-14 al materialului de analiză, calculînd numărul de dezintegrări ale izotopului pe minut, la fiecare gram de carbon obținut. La un organism viu, acest număr este de 15,3 dezintegrări pe minut; la un organism mort în anul 3528 î.e.n., nu mai rămîn decît 7,65, iar la unul mort în anul 9028 î.e.n. — 3,83 dezintegrări pe minut.

Din păcate, resturile unui organism care a încetat să trăiască cu mai mult de 50 000 ani în urmă prezintă un număr atît de mic de dezintegrări, încît aparatura de care dispun astăzi laboratoarele nu le mai poate înregistra. Alți izotopi radioactivi, ca de exemplu potasiul-argon, promit însă să îngăduie datări mult mai vechi, mergînd pînă la două milioane de ani în urmă.

* Un trilion = un miliard de miliarde.

Dacă în zona dintre Carpați și Dunăre, în sec. IV î.e.n. situația se prezenta astfel, în schimb, în Transilvania aceluia veac nu este atestat fenomenul apariției uniunilor de triburi. Desigur, nu începe încă să se discute că ele ar fi putut exista, dar nu avem deocamdată nici o indicație documentară sau de ordin arheologic care să le vădească. Este adevărat că prezența uniunilor de triburi la Dunărea de Jos este consemnată de izvoarele scrise cu prilejul unor evenimente importante, cum sînt atacurile sciților lui Atheas sau ale regilor macedoneni. Nu se poate spune însă că în Transilvania sec. IV nu s-au petrecut evenimente istorice deosebite, care să fi produs încleștări de răsunet, ce ar fi putut avea un larg ecou în istoriografia antică. Astfel, în jurul anului 300 î.e.n. pătrund în Transilvania celții. Dacă, în momentul acestei pătrunderi, celții ar fi înfrînat rezistența decisă a unei formațiuni politice autohtone, evenimentul respectiv ar fi fost neîndoielnic consemnat de izvoarele scrise.

S-ar putea obiecta că evenimentul a fost eventual înregistrat, dar izvorul respectiv nu s-a păstrat, că de fapt nu știm ce caracter a avut pătrunderea celtică în Transilvania, dacă a fost o pătrundere masivă și bruscă sau este vorba de infiltrarea eșalonată a unor grupuri mai mici. Mult mai semnificativ este însă faptul că celții nu au pătruns în Muntenia tocmai datorită existenței unei uniuni de triburi — poate cea care lupta cu Alexandru Macedon, sau cea condusă de Dromichete. Acest fapt a permis evoluția liniștită a autohtonilor în secolele următoare.

Ce dezvăluie tezaurele

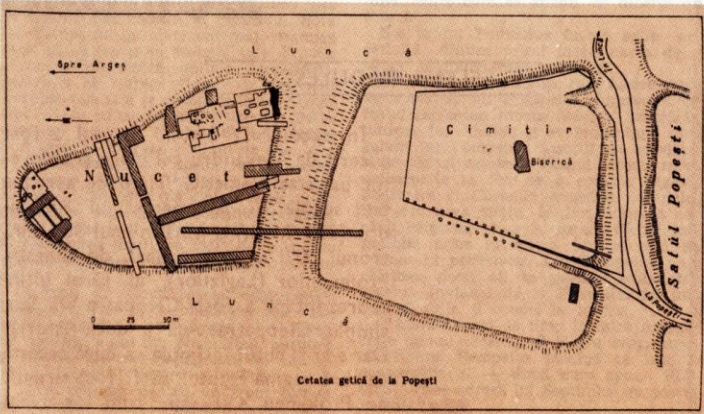
În această problemă mai dispunem și de alte documente arheologice. Este vorba de înmormîntările fastuoase, în tumuli *, uneori cu construcții de piatră, cu inventar bogat, cu sacrificii umane și animale, care indică existența unei aristocrații tribale puternice și bogate, rezultată în urma unei accentuate diferențieri sociale. Astfel de morminte se găsesc în spațiul cuprins între sudul Carpaților meridionali și sudul Munților Balcani, precum sînt cele de la Agighiol, Histria, Telița, Zimnicea, Peretu, Duvanali, Brezovo, Panaghiuriș, Bedniacevo, Mezek, Kazanlık, Vrața, Lozengrad.

* Tumul: movilă de pământ construită deasupra unui mormînt.

De asemenea, tezaurele de tipul celor de la Agighiol*, Cucuteni-Băiceni, Peretu, Craiova, Poiana, Poiana Coțofănești, Vrața, Panghiuriște, Duvanli, sînt răspindite tot în această zonă. Pînă acum, tezaure de acest tip nu se cunosc în Transilvania.

În Transilvania ocupată de celți, populația geto-dacică autohtonă a ajuns totuși la forma de organizare unional tribală, însă destul de tîrziu și numai în zonele mai puțin controlate de aceștia. Aici apare o uniune de triburi abia în jurul anului 200 î.e.n., fiind condusă de Oroles. O alta, menționată de Trogus Pompeius, condusă de Rubobostes, nu este sigură,

sec. IV-III î.e.n., în sec. II î.e.n., pînă la momentul Burebista, avem atestate nu mai puțin de trei uniuni de triburi. Este alt indiciu că a existat un oarecare decalaj de dezvoltare economică-politică a triburilor geto-dacice din Transilvania în comparație cu cele de la Dunărea de Jos. Dacă totuși centrul statului dac în perioada cuprinsă între Burebista și Decebal apare în Munții Orăștiei, aceasta se explică prin evidente motive de ordin strategic, întrucît puterea romană își împingea granițele din ce în ce mai aproape de Dunăre. Ea a ajuns ca la sfîrșitul sec. I î.e.n. să-și așeze pentru multă

Urmele așezării de la Popești pe Argeș, presupusă a fi Argedava — capitala lui Burebista

întrucît, după cum s-a arătat, se pare că Rubobostes nu este decît Burobostes — Burebista. O altă uniune de triburi apare însă în sudul Transilvaniei, în valea Mureșului și a afluenților săi, la sfîrșitul sec. II î.e.n. și în primele decenii ale sec. I î.e.n. Existența ei a fost determinată pe baza circulației unor tipuri monetare geto-dacice.

În schimb, în sudul Carpaților, în perioada de după uniunile de triburi din

* În această localitate din nordul Dobrogei s-a descoperit un mormînt cu un important tezaur traco-getic, format din obiecte de argint. Tezaurul asemănătoare, găsite ulterior, au fost denumite de tip „Agighiol”.

vreme, granița pe acest fluviu. Nî se pare deci mult mai plauzibilă ipoteza că premisele economico-politice ale statului dac trebuie căutate între Carpați și Dunăre. În timpul lui Burebista, care a realizat unitatea politică a tuturor geto-dacilor, aceștia s-au impus ca una din cele mai importante forțe din Europa, alături de gali. Chiar Caesar plînuia, cum se știe, o campanie împotriva geto-dacilor, dar asasinarea sa în anul 44 î.e.n. a împiedicat realizarea proiectului respectiv. În același an murea, tot asasinat, și Burebista, fapt ce a dus la destrămarea statului creat de el, în 4 și apoi în 5 părți. Dacă statul lui Burebista și-ar fi menținut unitatea, atunci Dacia ar fi avut poate altă soartă în luptele cu romanii din 102-106 e.n.

Dramele din palatul Lochias

ELENA RĂDULESCU

În secolul IV î.e.n. Egiptul a fost cucerit de Alexandru cel Mare și a devenit un stat elenistic. Timp de aproape trei secole, de la moartea lui Alexandru (323 î.e.n.) și pînă în anul 30 î.e.n., tronul țării a fost ocupat de dinastia Ptolemeilor (Lagizilor), al cărei ultim reprezentant a fost Cleopatra VII. Sau, simplu, Cleopatra. Așa a decis istoria. Dar s-ar fi putut întîmpla ca după această celebră regină Egiptul să fi fost cîrmuit de Ptolemeu XVI sau, cum i s-a mai spus, Cezarion...

Așa vă place istoria?

Cu câteva decenii înainte de era noastră, doi generali romani își disputau dreptul de a stăpîni lumea: Caesar și Pompeius. În confruntarea de pe cimpurile de la Pharsalos (48 î.e.n.) primul a ieșit victorios, iar celălalt a trebuit să fugă, pentru a nu cădea în mâinile învingătorului. Dar încotro? Cine îi erau dușmani și cine prieteni? La Mitilene, unde pe tărmlul Mării Egee îl aștepta Cornelia, soția lui, împreună cu fiul cel mai mic, s-au îmbarcat cu toții și au pornit în căutarea unui azil. Pretutindeni au fost însă respinși. Cine ar fi îndrăznit să dea găzduire dușmanului lui Caesar, stăpînul atotputernic de milne?

Atunci Pompeius și-a amintit că pe malurile Nilului avea un prieten care îi era obligat, un prinț pe care îl protejase pe vremea cînd el, Pompeius, fusese puternic, asigurîndu-i succesiunea: Ptolemeu XIV*, regele Egiptului.

Să i se taie capul!

La treisprezece ani, acest Ptolemeu visa să fie stăpînul absolut al Egiptului. Sora lui, Cleopatra, cu cinci ani mai vîrstnică decît el, nutrea și ea aceleași vise. Fratele și sora își părăsiseră capitala, Alexandria, pentru a se retrage fiecare în mijlocul trupelor sale și a se război în lege. Armatele lor se aflau în împrejurimile Pelusiumului (cam pe locul unde este astăzi Port-Said) și așteptau ordinul de atac. Cei trei comandanți ai trupelor lui Ptolemeu — marele sfetnic Potheinos, generalul Ahillas și Theodot din Chios, maestru în retorică — erau în plin consiliu de război cînd în tabăra tînărului monarh, situată în apropierea mării, se înfățișă un curier vestind că sosise Pompeius pentru a cere azil.

Ce avea de făcut regele adolescent? Să accepte sau să respingă cererea ilustrului fugar? În somptuosul cort regal, un veritabil palat din pînză, lînă, purpură și mătase, cei trei comandanți își adunară colaboratorii pentru a delibera.

Cîțiva opinară pentru un front comun cu învinsul de la Pharsalos, care, spuneau ei, mai avea destui soldați pentru a-și restabili puterea. Alții, mai prudenți, fură însă de părere că trebuia rugat să caute azil în altă parte. Dar — replicară cîteva glasuri — a-l izgoni pe Pompeius din tabăra lui Ptolemeu nu însemna oare a-i sugera o alianță cu Cleopatra? Se ridică atunci retorul Theodot, cel „strașnic la vorbă” care — istorisește Plutarh — „a spus că nici o soluție nu este lipsită de primejdii și a adăugat că dacă-l vor primi, vor avea pe Caesar dușman și pe Pompeius stăpîn, iar dacă-l vor respinge, vor fi vinovați și pentru că l-au respins pe Pompeius și că l-au urmat pe Caesar;

că este deci mai bine să-l cheame pe Pompeius și să-l omoare [...] A adăugat, zîmbind, după cum se spune, că mortul nu mușcă”.

Soarta lui Pompeius fusese astfel petcutuită. Ahillas primi însărcinarea de a aduce la îndeplinire proiectul.

Un oarecare Septimius, care fusese cîndva ostaș al lui Pompeius, împreună cu fostul centurion roman Salvius, urcară în luntrea lui Ahillas și se îndreptară spre galera lui Pompeius. Însoțiți de servitori și de vîslăși egipteni. Văzînd această mică ambarcație în loc de o corabie regală, Pompeius și Cornelia avură o bănuială. Dar era prea tîrziu. În larg ieșiseră corăbii egiptene pline cu ostași, făcînd imposibilă orice retragere, iar pe mal se adunaseră pedestrași. Lui Pompeius nu-i rămînea decît să se predea emisarilor regelui. Învinșul de la Pharsalos își îmbrățișă soția și coborî în luntre.

O bună bucată de timp în mica ambarcație domni tăcerea. O tăcere grea, amenințătoare. Pompeius încercă să lege o conversație și — după cum spune Plutarh — i se adresă lui Septimius cu aceste cuvinte:

— Nu cumva mi-ai fost tovarăș de arme?

Soldatul dădu din cap afirmativ, apoi, din nou, se înstăpîni tăcerea. Ajunseră la tărml — un tărml trist, pustiu, neprimenit, ca și oamenii din luntre. Pentru a sări pe uscat, rivalul lui Caesar se sprijini de umărul unui sclav egiptean. În acea clipă, Septimius, care era în spatele lui, îl lovi cu sabia, iar Ahillas și Salvius îl străpunseră cu pumnalele. Pompeius se prăbuși în fundul bărcii. Salvius îi reteză capul și i-l întinse lui Ahillas. Cadavrul, despuiat, fu aruncat în mare.

De sus, de pe puntea galerei, Cornelia văzu asasinatul. Căpitanul navei porunci să se ridice ancora și ieși în larg, evitînd cu dibăcie galelele egiptene.

Aceasta se întîmplă la 28 septembrie 48 î.e.n. La 2 octombrie Caesar își făcu, la rîndul lui, apariția la gurile Nilului, în imediată apropiere a Alexandriei. Venise doar cu cîteva galere cu legionari, garda

* Dintre cei 16 Ptolemei unii au ocupat un loc prea obscur pentru a fi citați în suita regilor egipteni. Despre Ptolemeu XV, de exemplu, se amintește doar că a fost otrăvit, probabil, de sora lui, Cleopatra VII. Pe un alt Ptolemeu, al IX-lea, care a domnit în Cirenaica, o serie de istorici nu-l încadrează în această dinastie egipteană, ceea ce face ca în unele cronologii să apară 15 Ptolemei, în altele, 16.

lui personală. Dar, în timp ce inspecta atent împrejurimile, văzu sosind în galop cîteva călăreți, printre care se afla și Theodot, retorul. Acesta scoase de sub manta capul lui Pompeius și-l prezentă lui Caesar, împreună cu inelul celui ucis. Spre profunđa uimire a lui Theodot, în fața acestei privilegii generalul roman se dădu înapoi de groază și lacrimi îi șiroiră pe obraji.

Curînd sosiră și alte galere, transportînd cîteva mii de legionari. Caesar ordonă debarcarea și înconlănarea trupelor, care pătrunseră în Alexandria cu flamurile sus și trompetele sunînd.

În reședința de marmură și porfir

Palatul Lochias din Alexandria putea fi numit mai curînd o cetate. Între zidurile lui groase și amenințătoare, în stare să susțină un asediu îndelungat, se găsea nu numai reședința monarhului, un admirabil edificiu din marmură și porfir, dar și clădiri rezervate sfetnicilor, temple, muzeul — o vastă construcție în care erau păstrate colecții rare și prețioase — biblioteka, conținînd peste 700 000 volume, grădini și, în sfîrșit, incinta funerară, Soma, unde mormintele Ptolemeilor înconjurau celebrul mausoleu în care Alexandru cel Mare dormea, într-un sarcofag de alabastru, ultimul lui somn.

Un amănunt important: palatul dădea direct spre port, înclt cel care îl ocupa avea cum să se salveze, în cazul unui asediu pe uscat. Larga trepte de marmură coborau din Lochias pînă în valurile albastre ale mării, într-un loc îndeajuns de adînc ca să poată primi cele mai mari galere.

În fața palatului, pe insula Pharos, unită cu uscatul printr-un dig numit Heptastadium, se înălța un turn de marmură înalt de aproape 130 m, care se număra printre cele șapte minuni ale lumii: farul din Alexandria. În fiecare noapte, în vîrf al ardea un foc destinat navigatorilor, vizibil de la o distanță de 55 kilometri.

Alexandru cel Mare întemeiase orașul Alexandria cu gîndul să facă din el capitala comercială a lumii orientale. Tot el fusese acela care indicase locul unde avea să fie construit și-i trasase conturul. Dar Cuceritorul murise în vîrstă de numai 33 ani și Egiptul trecuse în minile lui Ptolemeu Soter, fiul lui Lagos. Egiptenii priviră pe reprezentanții acestei dinastii în lumina tradițiilor și legendelor cu care și înconjuraseră faraonii legitimi. Ptolemeii deveniseră astfel „fii lui Ra”, „chipurile lui Amon”, „aleșii lui Ptah” și arborară pentru ceremoniile publice dubla coroană, albă și roșie, a Egiptului de Sus și a celui de Jos, precum și șarpele regal.

Dacă în treburile de stat Ptolemei se dovediră cîrmuitori destul de înzeștrați, viața lor particulară, în schimb, constitui o extraordinară împletitură de crime. Ptolemeu III fu sugrumat de fiul său, care își ucise pe deasupra fratele, soția, mama și unchiul. Ptolemeu V comise și el un lanț nesfîrșit de asasinat, fără să se limiteze la cercul familiei. Ptolemeu VIII își omorî nepotul, moștenitorul tronului, după care o luă de soție pe mama lui; din căsătoria lor se născu un fiu, pe care suveranul îl ucise de asemenea. Cleopatra III încercă să-și omoare fiul, pe Ptolemeu XI, dar nu se arătă îndeajuns de precaută, înclt acesta i-o luă înainte și puse să fie asasinată. Ptolemeu XII se însură cu soacra lui, ceea ce nu-l împiedică să-i ia viața. Tatăl Cleopatrei VII avea să-o ucidă pe Berenice, una din fiicele sale.

În acest palat, martor al atîtor crime și scene necivile, se instală Caesar și declară că avea să pună ordine în treburile Egiptului.

Frumosul vis al Cleopatrei

În fastuoasa reședință de marmură și porfir, Caesar îi invită la el pe cei doi moștenitori ai tronului egiptean. Ptolemeu, însoțit de sfetnicul lui, Potheinos, răspunse de îndată invitației. De la Cleopatra nu sosi însă nici o veste. Dar nu pentru că tînăra regină de 18 ani nu dorea să răspundă invitației făcute de generalul roman. Dimpotrivă, trebuia să plece la Alexandria pentru a-și pleda cauza. Altminteri, poate că Caesar i-ar nesocoti drepturile și l-ar sprijini pe fratele ei, Ptolemeu. Iar acesta, vîzîndu-se stăpîn pe tron, ar urma exemplul altor Ptolemei: și-ar ucide rivala.

Trebuia deci să plece, dar palatul mișuna de servitorii devotați ai lui Ptolemeu, care ar fi omorî-o înainte de a apuca să-i vorbească lui Caesar. Cleopatra își mărturisii temerile lui Apolodor din Sicilia, sfetnicul ei devotat și prudent. Apoi, într-o noapte, se îmbarcă amîndoi pe o mică corabie și plutiră spre palat. Plutarh relatează că „nepuțînd să treacă nevăzută [...] s-a-nvăluit într-o piele de acoperit letică, căuțînd să-și țină trupul cit mai alungit, iar Apolodor, le-gînd-o ca pe un balot cu o curea, a dus-o chiar pe usă la Caesar”.

Totul se desfășură cum prevăzuse Cleopatra. Cînd Apolodor se văzu singur cu Caesar, desfăcu balotul și în fața privilegiilor amuzate ale romanului se ivi Cleopatra. De la același istoric aflăm că Caesar fu cucerit de această îndrăzneată născocire a Cleopatrei și că „datorită felului ei de a se purta și farmecului ei, a împăcat-o cu fratele ei, ca să domnească împreună cu el. Un sclav [...] a băgat

Cleopatra așa cum ne-o înfățișează un bust expus la British Museum și un basorelief egiptean...

de seamă că Achilles și Potheinos îi înținseseră lui Caesar o cursă. Acesta, cercetînd faptul, a înconjurat camera sa cu o gardă, iar pe Potheinos l-a omorît. Ahillas, mergînd în mijlocul armatei egiptene, a pornit un război care pentru Caesar ar fi fost greu și cu neputință de dus, el putînd să se împotrivescă numai cu puțini oameni".

Curînd însă egiptenii aflară că de Alexandria se apropiau galere pline cu legionari romani și că spre frontiera orientală a regatului înainta armata din Siria. În acel moment, Caesar îl invită pe Ptolemeu să părăsească orașul și să se retragă în mijlocul trupelor sale, pentru a le domoli și a le spune cît de puternică e armata Cleopatrei, aliată cu cea din Roma. Îi ordonă, de asemenea, să le explice că el, Caesar, venise numai pentru a veghea la respectarea testamentului lăsat de regele Ptolemeu Aulet și a instala pe tronul Egiptului pe cei doi urmași, Ptolemeu XIV și Cleopatra VII.

În mijlocul unei escorte strălucitoare de călăreți săltînd pe cai fastuoși împodobiți, printre arme scinteietoare, penaje, podobe multicolore și scuturi bătute în pietre scumpe, Ptolemeu părăsi palatul, palatul lui, salutată de sentințele romane, de trompete romane, de flămuri romane ce se înclinau în fața lui. El, Ptolemeu, purta o cuirasă de aur, iar pe creasta au-

rie a coifului său strălucea șarpele lui Horus, zeul Deltei.

Dădu el oare ascultare ordinelor lui Caesar cînd se văzu în mijlocul soldaților săi, adunați în tabăra de pe malul Nilului? Îi îndemnă oare la pace? Nu se știe. Căci legionarii lui Caesar se abătura asupra armatei micului rege. Lupta dură două zile și egiptenii, acum inferiori numeric, fură înfrinți. Ptolemeu fu căutat, în zadar, o zi încheiată. În cele din urmă cadavrul lui fu descoperit pe malul Nilului, unde îl aruncaseră apele fluviului.

Caesar se întoarse la Alexandria. În palatul Lochias îl aștepta Cleopatra, care îi făcu primirea solemnă, cuvenită eliberatorilor. În fața poporului, preoții celebrară căsătoria lor. În luna Iulie (47 î.e.n.) Cleopatra îi dăruî un fiu, pe Cezarion.

Între timp, evenimente grave reclamă prezența lui Caesar la Roma. Tinăra regină îl urmă curînd. Continuarea e cunoscută: idele din martie și asasinarea lui Caesar, întoarcerea în Egipt a Cleopatrei, văduvia.

Pentru o coroană și un sceptru

Se scurseseră trei ani. Și, din nou, lumea romană era disputată între doi rivali: Octavianus și Antonius, unul nepotul și fiul adoptiv al lui Caesar, celălalt, locotenentul lui. Cînd acesta din urmă se îndreptă spre țărmurile Africii, Cleopatra, care avea acum 28 ani, se gîndi la Cezarion, fiul ei și al lui Caesar, căruia urma să-i revină Egiptul și, poate, chiar Imperiul roman. Oare Antonius i-ar putea îm-

plini visul? Cleopatra se decise să iasă în întâmpinarea lui.

La bordul unei galere romane fu organizat un ospăț în cinstea ei, la care regina răspunse printr-un banchet pe corabia sa cu pinze purpuri, cu vislele încrustate în argint și pupa în formă de cap de elefant, cu frumoase sclave grecoace și negri atletici din Nubia. Farmecul ei, mincărurile alese și vinurile fine sfârșiră prin a-l subjugă de-a binelea pe Antonius. „Așa de mult l-a fermecat Cleopatra pe Antonius [...] — spune Plutarh — încît s-a lăsat dus de ea în Alexandria”. Se instală deci și el în palatul Lochias, devenind pentru curte și pentru preoți soțul reginei și declarînd că dăruiește copiilor ei Libia, Siria, Fenicia, Cilicia, Armenia și Partia (pe care, de altfel, n-o cucerise încă).

Apoi acest nou fiu al lui Amon-Ra se dedică ospetelor și serbărilor. El adună în jurul lui un fel de academie, nu de savanți, retori și filozofi, ci de experți în arta de a bea și a minca. Noapte de noapte, culcat pe un așternut de petale de trandafir, sub o ploaie de flori și de parfumuri, fostul locotenent al lui Caesar bea și minca, în timp ce în jurul lui evoluau dansatoare, singerau gladiatori, asudau jongleri. În zori, sub privirile consternate ale Cleopatrei, generalul roman era scos din încăpere beat mort.

Viața continuă în același mod, întreruptă doar de absențele lui Antonius, nevoit să se smulgă uneori desfătărilor de la Lochias, pentru a încerca să-l potolească pe neașteptătură Octavianus. Acesta avea ce să-i reproșeze. Nu-și repudiase Antonius soția, pe sora lui Octavianus? Prin căsătoria lui cu Cleopatra, nevalabilă din punctul de vedere al dreptului roman, nu sfida el oare opinia publică? Iar testamentul lui (publicat din inițiativa lui Octavianus), prin care cerea să fie înmormîntat la Alexandria, nu însemna oare că Antonius încetase de a fi un „adevărat roman”?

...două monede vechi și un presupus portret, descoperit la Boscoreale, în apropiere de orașul Pompei

Toamna anului 31 î.e.n. Unul din cei doi rivali, Antonius sau Octavianus, trebuia să părăsească scena lumii. Cele două flote se întâlniră în fața promontoriului de la Actium. Flota egipteană, în frunte cu Cleopatra, se alăturase corăbiilor lui Antonius.

De la bordul triremei sale de comandant, Antonius ordonă ieșirea navelor în larg. Avu loc o bătălie crîncenă (la 2 septembrie 31 î.e.n.), din care Octavianus ieși victorios. Cleopatra, urmată de Antonius, părăsiră locul luptei, fugind în Egipt. Abandonîndu-și soldații, flota, a-verea și onoarea, „uitînd de toți, trădînd și părăsind pe cei care luptau și mureau pentru el — scrie Plutarh despre fuga lui Antonius — el s-a îmbarcat pe o pentiremă (navă cu vîslași așezați în șiruri de cîte cinci, spre deosebire de triremă, unde șirul era de cîte trei) și a urmat pe aceea care acum se prăpădea pe sine și pe el”.

Temîndu-se de mînia lui Octavianus, Cleopatra îl trimise pe Cezarion în inferiorul țării. Dar învingătorul de la Actium nu se grăbi să debarce în Egipt. Abia în vara anului 30 î.e.n., curierii aduseră vestea că Octavianus, în fruntea armatei sale, trecuse hotarele regatului.

Antonius și Cleopatra se sinucisera. Egiptul, ultimul stat elenistic independent deveni o provincie romană. Iar cel care urma să fie Ptolemeu XVI fu căutat, din ordinul lui Octavianus, și ucis. Așa se sfîrși dinastia Ptolemeilor.

■ Mormintul unui erou legendar

În sec. I î.e.n., istoricul Dionysios din Halicarnas scria că, la vreo 4 km de mare, pe o colină lângă localitatea Lavinium, se află lăcașul de cult închinat lui Enea. Legenda acestuia a fost relatată de Virgiliu peste mai puțin de un secol, în nemuritorul său poem, *Eneida*.

O recentă descoperire, menționată și de ziarele noastre, pare să confirme cele scrise de Dionysios în urmă cu peste două milenii. La Pratica de Mare, un sat situat la 20 km sud de Roma, pe locul străvechii așezări Lavinium, un grup de arheologi italieni, conduși de Paolo Sommella, au găsit un templu datînd din epoca preromană. Dedesubtul lui se află un mormint construit acum cel puțin 26 secole.

Lung de 2,5 m și lat de 1 m, mormintul este împrejmuît de un cerc destul de larg de pietre. În interior nu există nici o urmă de oseminte; în schimb, s-au păstrat cîteva unelte și arme din bronz și fier, printre care și un lituus, confecționat din acest ultim metal și care simboliza autoritatea.

Paolo Sommella consideră că mormintul a fost renovat în sec. IV î.e.n. Cu același prilej, lăcașul de veci a fost acoperit de un morman de pămînt, deasupra căruia s-a construit un templu avînd două încăperi. Așa cum precizează arheologul italian: „Nu am găsit rămășițele pămîntului ale lui Enea, ci locul unde romanii credeau că se află aceste rămășițe”.

PREȚUL LIBERTĂȚII: LACRIMI ȘI SÎNGE

(Urmare din p. 12)

tățile nu se pot căpăta decît cu lacrimi și cu sînge”.

La insistențele sale, Nicolae Codreanu a fost însărcinat să amenajeze spitale de campanie în Argeș pentru a primi pe răniții ce urmau să fie trimiși în țară. „Eu de mult sînt însărcinat de către prefect — îi comunica Nicolae Codreanu la 5 septembrie 1877 doctorului N. Russel — a pregăti o magazie a gării Stolnici (gara următoare după Costești spre Craiova), o altă magazie a unui proprietar aproape de Stolnici și încă o casă, a pregăti toate aceste localuri pentru spitale militare. Am fost mai multe zile ocupat cu curățirea acestor încăperi, acum sînt cîte trei gata...”

În semn de prețuire pentru energia și devotamentul dovedite în serviciul de medic militar, militanțul socialist avea să fie decorat cu „Steaua României”.

În afara jertfei de sînge de pe cîmpul de luptă, țărani și muncitorii, ca și intelectualitatea patriotică, au contribuit din plin la uriașul efort material suscitât de pregătirea și desfășurarea operațiilor militare. Rechizițiile și transporturile, încartiruirile, subscripțiile pentru procurarea de armament și contribuțiile bănești voluntare însumînd 1 639 798 lei, din care 1 212 661 lei numai pentru cumpărarea de arme*, au fost tot atîtea forme prin care populația muncitoare a țării a susținut

cheltuielile de război ale României. În afară de bani, s-au donat însemnate cantități de alimente și alte bunuri, înct ofrandele au atins suma totală de 9 247 000 lei.

Muncitorimea, însuflețită de înălțătoare sentimente patriotice și-a adus din plin contribuția la susținerea materială a războiului. Donații importante au făcut Societatea constructorilor români din București, lucrătorii de la stația C.F.R. Turnu-Severin, cizmarii din Capitală, tipografil de la stabilimentul grafic „Laboratoarele române” și de la alte tipografii, lucrătorii de la gara Filaret și cei de la șantierul de construcții ale căilor ferate etc.

*

Cucerirea independenței de stat, rod al luptei eroice a întregului popor, a fost unul din momentele importante ale procesului de făurire a României moderne, al luptei pentru desăvîrșirea unității de stat. Pentru mișcarea muncitorească independența a însemnat crearea cadrului favorabil creșterii influenței ideilor socialiste asupra unor pătri tot mai largi ale poporului. În perioada următoare, cercurile socialiste au început să activeze legal, să cuprîndă un număr tot mai mare de membri. Însușindu-și treptat ideile socialismului științific, ele s-au apropiat de mișcarea revendicativă a lucrătorilor, contopindu-se în cele din urmă cu aceasta în cadrul cercurilor muncitorești, organizații cu caracter politic ale proletariatului român.

* Cu suma respectivă se puteau cumpăra circa 50 000 puști n.r.

PETRU
cel
MARE
300 ani
de la
naștere
(1672-1972)

Înnoitorul

VIKTOR BUGANOV

Dactor în istorie — Moscova

Îl caracterizau o inteligență scilpitoare și un temperament tumultuos, o fire despotică și un excepțional talent de organizator. Era fioros la minie și blind ca un copil în clipele de bună dispoziție. Acest eminent om de stat, conducător de oști și diplomat se pricepea la toate. Cu mâinile lui era în stare să construiască o corabie sau să modeleze la strung un bibelou delicat. Putea fi armurier și fierar, marinar și soldat, tîmplar și lăcătuș. Gonea nebuनेste de colo-colo, prin Europa și prin Rusia, ordona și amenința, executa și ierta.

Așa a fost Petru I. Țarul care din cei 53 ani de viață a domnit 43, care a fost numit „cel Mare” și considerat mai mult decît un reformator, aproape un revoluționar pe tron.

În urmă cu 300 ani, la 30 mai, a doua soție a țarului Aleksei, Natalia Narișkina, dă naștere unui fiu, botezat Petru. Moartea tatălui său și, mai tirziu, a fratelui, țarul Fiodor, îl fac pe Petru monarh la vîrsta de 10 ani. În realitate, în următorii cîțiva ani el domnește, dar nu conduce, pînă în 1689 puterea fiind în mîinile So-

PRIETENI

Un rol deosebit de interesant în istoria Moldovei de la sfîrșitul secolului XVII și începutul sec. XVIII l-a jucat familia Cantemireștilor. Cei mai de seamă reprezentanți ai ei au fost Constantin, domn între 1685-1693, și cei doi fii ai săi, Antioh și Dimitrie, care, la rîndul lor, au ajuns pe tronul Moldovei (Antioh: 1695-1700 și 1705-1707; Dimitrie 1710-1711).

Personalitatea multilaterală a lui Dimitrie Cantemir s-a impus din primul moment contemporanilor și a stîrnit admirația posterității. Este demn de relevat că pregătirea lui excepțională, cunoașterea realităților din Moldova și din Imperiul otoman, i-au orientat gîndirea politică spre pregătirea independenței țării, spre

Pretutindeni, în Olanda sau Prusia, în Austria sau Anglia, Petru observe, muncește, învață

fiei, sora mai mare a lui Petru, și ale favoritului ei, prințul V. Galițin.

De timpuriu, Petru se dedică „jocurilor militare”, grupându-și prietenii în două regimente, Preobrajenski și Semionovski, viitoarele unități de gardă. Leagă prietenii cu specialiști invitați din țările occidentale, militari și meșteri. Chefuiește, se distrează, discută, acționează. După campania nereușită împotriva Azovului, acaparat din timpuri străvechi de turci, poruncește ca la șantierul naval din Voronej să se construiască o flotă. În anul urmă-

tor, 1696, Moscova sărbătorește, entuziasată victoria armatei și flotei lui Petru. Azovul e din nou în mâinile lui.

Toate acțiunile sale fac să se întrevadă un conducător care consideră că voința, ordinele și dispozițiile lui sînt o lege supremă pentru supuși. Un conducător — fiu al timpului și clasei sale — care se străduiește să recîștige, cu înfrigurare, tot ce pierduse țara, să construiască febril, temindu-se parcă să nu întîrzie, un stat în interesele nobilimii feudale și ale negustorilor, storcînd posibilul și imposi-

ȘI COLABORATORI AI LUI PETRU I: Dimitrie și Antioh Cantemir

o alianță cu Rusia în vederea desprinderii de suzeranitatea turcească. Deși, cum se știe, tentativa din 1711 s-a soldat cu un insucces, Petru cel Mare, respectînd prevederile înscrise în tratatul secret de alianță cu Moldova de la Luck (3/14 aprilie 1711), a acordat adăpost și privilegiu pe măsura rangului aliatului său, domnul moldovean Dimitrie Cantemir. Legăturile de prietenie, precum și stima țarului față de cultura și personalitatea deosebită a lui Dimitrie, l-au făcut să-l numească în înalta funcție de consilier.

Strălucitul învățat și om de stat român a dezvoltat în numeroasele sale opere idei deosebit de valoroase și înaintate pentru

veimea în care a trăit, ceea ce i-a atras un prestigiu european.

Antioh Cantemir (1708-1744), fiul lui Dimitrie, a deținut între anii 1732-1744 funcția de ambasador al Rusiei în Anglia și Franța. El a fost unul dintre inițiatorii clasicismului în literatura rusă, luptînd pentru progresul științei și culturii europene de pe pozițiile iluminismului. Antioh Cantemir s-a ocupat intens de publicarea și răspîndirea operelor ilustrului său părinte, asigurînd astfel apariția în limbile engleză și franceză a vestitei sale scrieri: *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman* (vezi „Magazin istoric”, nr. 4/1972, pp. 75-79).

Prima răscoală a strelților e îndăbustă...
...și răzvrătiții plătesc cu viața încercarea
de a-l înfrunta pe țar

bilul din țărani și orașeni. Un autocrat care, prin reformele sale, contribuie la dezvoltarea țării, iar — pe de altă parte — prin intensificarea lăbăgiei, o încâtușează.

În 1697 pleacă în țările Europei occidentale, sub numele de Mihailov, și ulmește curțile europene prin simplitatea, curiozitatea și purtările sale neobișnuite. În primăvara și vara anului următor se

răscoală însă strelții din Moscova și Petru, nevoit să-și interzică călătoria, se întoarce în mare grabă în Rusia.

Celebrele reforme ale lui Petru încep încă în 1698, o dată cu înapoierea lui din străinătate. El poruncește boierilor moscoviți să-și tundă bărbile și să adopte îmbrăcămintea europeană. Introduce, în 1700, calendarul nou (pînă atunci începutul unui nou an se serba la 1 septem-

PRIETENI

ȘTEFAN METEȘ

Familia Corbea a fost una dintre cele mai vechi din Brașov. În veacul XVII, cel mai ilustru reprezentant al ei poate fi considerat David ceașul, iscusit diplomat și om cu învățătură aleasă — vorbea patru limbi: latina, germana, greaca și rusa. Legăturile lui cu Constantin Brîncoveanu (1688-1714) datează încă din primii ani ai domniei acestuia.

Cele mai importante misiuni politice ale lui David Corbea în slujba lui Brîncoveanu au fost cele din Rusia. În cursul toamnei 1702, el înfățișă cancelarului rus Feodor Golovin o lungă și deosebit de interesantă scrisoare, întocmită în urma unei consfătuiri între Constantin Vodă Brîncoveanu, patriarhul Dositheia al Ierusalimului și influenții consilieri ai lui Brîncoveanu, frații Constantin și Mihai Cantacuzino. Era vorba de o colaborare politică secretă româno-rusă și se cerea

ajutorul diplomatic al țarului Petru împotriva persecuțiilor religioase la care erau supuși românii ortodocși din Transilvania. Cererile juste prezentate de David Corbea l-au determinat pe țar să intervină, prin intermediul ambadorului său, pe lângă împăratul de la Viena. Îndelungată sedere a lui David Corbea la curtea țarului a făcut ca el să fie considerat de Poartă un mare dușman al turcilor. De altfel, stolnicul Constantin Cantacuzino l-a și avertizat ca la întoarcerea în țară să nu treacă prin Moldova — unde putea fi prins din prunca turcilor —, ci să-și aleagă alt drum.

În ianuarie 1704 îl aflăm iarăși la Moscova, dar intrigile unor curteni au făcut ca din nou Poarta otomană să fie informată despre misiunea lui. A trebuit să fie rechemat în grabă, pentru ca bănuiala de trădare ce plana asupra lui Brîncoveanu să nu se întărească. Petru cel Mare, în 30 noiembrie 1704, scria că-l trimite pe David, „om prea bun, credincios și isteț” dar, în același timp, cerea ca el să revină

brie) și înlocuiește scrierea slavonă bisericească cu cea laică. Înființează primul ziar. Deschide școli, licee, gimnazii. Cu un an înainte de moarte, semnează un decret prin care se înființează Academia de Științe.

Îi sprijină pe proprietarii de pământuri, dotându-i, chiar pe cei de origine modestă, cu moșii, țărani iobagi, distincții și titluri.

Înființează 178 manufacturi noi care folosesc munca țăranilor iobagi. În 1711 creează un nou organ suprem al puterii, Senatul (care în curind avea să-i confere titlul de împărat). Introduce o nouă împărțire teritorială a Rusiei, în gubernii și provincii. Extinde sistemul de administrație și asupra Ucrainei, dar în regiunea Mării Baltice menține organele de autoconducere, existente de pe timpul suedezilor. Stoorce biruri de la populație, dar nu și de la boieri și clerici. Dezvoltă legăturile comerciale atât în interiorul țării, cât și cu străinătatea.

Reformele din timpul lui Petru transformă Rusia într-o mare putere europeană. Ea rămâne însă o țară iobagă. Dominația boierilor asupra țăranilor se întărește; pină și dezvoltarea manufacturilor, a căror apariție dovedește nașterea unor noi forme de producție, capătă deseori forme conservatoare, prin folosirea muncii iobagilor.

Poporul e nemulțumit. Diferite manifestări ale acestei nemulțumiri apar de-a lungul întregii domnii a lui Petru. În primii ani, izbucnesc răscoalele streliților, soldaților, răscolnicilor. În anul 1705 se răzvrătesc locuitorii din Astrahan și acaparează orașul, măcelărind autoritățile. În anii 1707-1710, întreaga parte de sud-est a statului, ținutul Donului, Povoljia, guberniile sudice și centrale sînt cuprinse de o mare răscoală a sărăcimii — țăranilor, cazacilor, orașenilor, lucrătorilor.

Răscoalele sînt înăbușite cu cruzime de detașamentele de represiune trimise de Petru. Căci simțul de clasă dădea lui Petru și guvernului său să facă uz de procedee crunte în reprimarea celor ce i se ridică împotriva.

* * *

Petru cel Mare lasă țării o moștenire uriașă, numeroase realizări, inițiative, idei, dar nu reușește să-și desemneze succesorul. Simțind apropierea morții, el izbutește să scrie, cu o mină slăbită, numai cîteva rînduri, aproape indecifrabile; se pot desluși doar două cuvinte: „Dați totul...”

Cui voia el să transmită circa țării, pentru a cărei dezvoltare a cheltuit atîta forță, inteligență și energie? E o taină pe care Petru cel Mare a dus-o cu el în mormînt.

ȘI COLABORATORI AI LUI PETRU I: David Corbea

de îndată cu știri amănunțite de la voievod.

În martie 1705 Corbea s-a întors la București, aducînd cu el și un portret al țarului Petru, împodobit cu diamante, „ca semn al grației imperiale” față de Brîncoveanu. Lui David Corbea, pentru serviciile sale, i s-au dăruit o sută de galbeni prin intermediul lui Golovin.

David Corbea era mereu solicitat să revină la curtea țarului, dar, fiind suspectat și supravegheat de turci, în locul lui a fost trimis în secret Teodor logofătul, fratele său. Se pare că unii boieri din preajma lui Brîncoveanu nu vedeau cu ochi buni atitudinea cu totul ostilă turcilor a lui David Corbea. Datorită acestui fapt, el se simțea în nesiguranță și dorea să plece definitiv. La 25 februarie 1707, a pornit din nou spre Rusia, cu îngăduința lui Voievod Brîncoveanu, care era convins că va avea în el un sprijinitor sigur și devotat în cele mai grele împrejurări.

După sosirea la Moscova, printr-o „patentă” dată în 20 aprilie 1707 de Petru cel Mare, David Corbea a fost înălțat în rangul de consilier aulic. În această calitate, el a obținut o „patentă” — păstrată astăzi în arhivele din Viena —, prin care țarul oferea lui Constantin Brîncoveanu dreptul să se așeze la Moscova, cu titlul de Principe, în cazul în care împrejurările vitrege l-ar sili să-și părăsească țara.

David Corbea s-a stins din viață pe neașteptate în Varșovia, la 11 august 1707, pe cînd se înapoia dintr-o misiune diplomatică îndeplinită pe lângă principele maghiar Francisc Rakoczy II. Petru I a fost afectat de această moarte, dispunînd ca trupul să-i fie adus de la Varșovia la Kiev și înmormîntat cu deosebite onoruri în vestita Mîndăstire Pecersca, unde fusese îngropat și mitropolitul moldovean Petru Movilă. La funeralii a participat întreaga curte imperială, în frunte cu Petru I.

O zi din viața țarului

AUGUST STRINDBERG

Cunoscutul scriitor suedez August Strindberg (1849-1912), prozator, poet, dramaturg și eseist, a înmănunchat într-un volum apărut în 1906 un șir de „instantanee”, evocând figuri și momente caracteristice din istoria universală, intitulându-le *Miniaturi istorice*.

În crochiul consacrat lui Petru I, din care publicăm citeva fragmente, Strindberg zugrăvește cu un talent incontestabil portretul acestei mari personalități. S-ar putea obiecta că unele trăsături de penel sînt cam apăsate, că se simte o oarecare tendință spre literaturizare, că acuratețea științifică nu e desăvîrșită. Dar să nu uităm că avem de-a face cu un scriitor, nu cu un istoric.

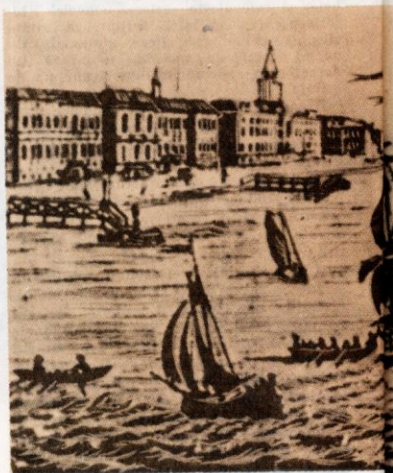
Titlul și substituirile aparțin redacției.

Pe malul sudic al Golfului Finic se află micul sat Strelina, la jumătatea drumului dintre Petersburg și Peterhof; construcția acestuia din urmă pe atunci abia începuse. La capătul satului, lângă pîrîul Strelka, se înalță printre stejari și pini o vilă rustică, simplă, vopsită în roșu și verde; obloanele stăteau încă trase, căci nu era decît ora patru a unei dimineți de vară.

Lîngă vila în roșu-verde strălucea un tei străvechi, al cărui trunchi se bifurca; în crăcană fusese așezată o podișcă de lemn cu parmalic și spre frunzișul teiului ducea o scăriică.

Uriasul din copac

În acea răcoasă oră a dimineții, sus, în copac, ședea un bărbat la o masă neleguită, șchioapă și scria scrisori. Masa era acoperită de hîrtii; mai avea totuși loc pentru o pendulă fără geam, pentru un compas, o trusă și un clopot mare de bronz. Bărbatul ședea acolo fără haină, purta ciorapi cirpiți și ghețe grele; capul părea să fie neverosimil de mare, dar în realitate nu era așa; grumazul era ca de taur și trupul ca al unui urias; mina care purta acum pana era enormă și smolită;

pana scria agale, rîndul era cam oblic și repezit. Scrisorile — scurte, impersonale — nu aveau nici introduceri, nici încheieri, erau semnațe doar cu un „Petru” și acesta în două părți, de parcă sub apăsarea minii greoaie numele s-ar fi frînt în două.

De bună seamă că în împărăția rusă exista un milion de oameni cu asemenea nume, dar acest Petru era unicul valabil și nimeni nu nesocotea semnătura lui.

Teiul bîzîia de albine și de bondari, micul pîrîu Strelka clocotea ca un samovar și răsăritul de soare era minunat; razele pătrundeau prin frunzișul teiului și aruncau pe te luminose pe chipul neobișnuit al celui mai neobișnuit și mai neînțeles dintre bărbații ce au trăit vreodată. Acum, acest cap distins cu părul lui scurt arăta ca al unui mistreț; și cînd scriitorul sugera ca un școlar pana de gîscă, i se zăreau dinții și o limbă ca a unui leu la pîndă. La un moment dat, fața i se crispa de o durere înspăimîntătoare, ca la un schingiuit, ca la un crucificat. Dar el luă o nouă foie și începu o nouă scrisoare: și iată că fața se lumină, gura surise astfel încît ochii dispărură, iar teribilul om păru... un copil poznaș. O nouă hîrtie; un bilețel destinat în orice caz unei doamne; și acum masca se schimbă în cea a unui satir, se descompuse în linii decorative și, în cele din urmă, explodă într-un ris zgomotos, de-a dreptul cinic.

Correspondența dimineții luă sfîrșit. Țarul scrisese cincizeci de scrisori. Le lăsă

Orașul lui Petru, în primul lui an de existență

nesigilate; Katia, nevasta lui, urma să le împăturească și să le sigileze.

Uriașul se întinse, se ridică anevoie și aruncă o privire înspre golf. Vedea prin lunetă Petersburgul și flota sa, ca și încă neeterminatul Kronstadt [...]

Se duse afară în grădinile lui, aruncă o privire asupra plantelor medicinale, smulse câte o buruiănă și plimbă stropitoarea ici și colo. Intră în staul și se uită atent la oile merinos pe care chiar el le adusese în țară. Trecu apoi în grajd, zări o boxă sfărîmată; apucă un ferăstrău și o rindea și o repară. Aruncă în ieslea calului său favorit o mînă de ovăz; mergea de obicei cu trăsura cînd nu pornea pe jos; călăritul, după părerea lui, era nedemn de un marinar; și țarul voia să fie înainte de toate un navigator. Se duse după aceea în atelierul de strungărie și dădu o invîrtitură strungului. Dar la fereastră stătea o masă cu unelele unui gravor în aramă; trase cîteva linii care lipseau pe o gravură [...]

În aceeași zi, înștiințat de Menșikov, favoritul lui, că strelîții (corp special de pedestrași, înființat de

Ivan cel Groaznic și suprimat de Petru I) conspirau din nou împotriva lui, Petru ordonă ca la ora 5 după-amiază 60 grenadier să înconjure clădirea de pe cheul 14, unde urmau să se adune complotiștii.

Dar biruitorul uriaș de pe tronul Rusiei nu se mulțumi cu atît.

Răfuiala

Cînd descoperi cheul cu numărul paisprezece, pătrunse fără ezitare în clădire, sigur că va găsi acolo pe cei șazeci de oameni ai săi. În dreapta, către curte, toate ferestrele stăteau deschise. Zări acolo conjurații, șezînd la o masă lungă și bînd vin. Intră în sală. Mulți dintre prietenii lui se aflau acolo. Simți ca o împunsătură în inimă.

— Bună ziua, firtaților! salută el cu voioșie.

Întreaga adunare se ridică deodată, ca un singur om. Se schimbă priviri acre.

— Nu vreți să bem un pahar, prieteni?

Și Petru se tolăni într-un scaun. Dar aruncîndu-și ochii pe ceasul sălii, văzu că e abia patru și jumătate. Se înșelase cu o jumătate de oră; nu văzuse el bine sau ceasul lui Menșikov mergea înainte.

O jumătate de oră! gîndi el; dar în secunda următoare goli vitejește un pa-

har și începu să fredoneze un cîntec ostășesc foarte popular.

Cîntecul era ademenitor. Îl cîntaseră și cei de pe terasă, ca invingători la Poltava; în sunetele lui mărșăluieră; le trezea amintirea altor timpuri, mai bune, mai vesele; și își uniră glasul cu al țarului.

Puternica personalitate a lui Petru, felul lui cuceritor și amabilitatea pe care știa s-o manifeste cînd voia, atrăgeau oamenii de partea lui. Și acum un cîntec aducea pe un altul și era o eliberare dintr-o groaznică neliniște. Era singura cale de a se evita o discuție.

Printre cîntece însă, țarul mai ciocnea în sănătatea unuia sau altuia dintre comesei, bea cu cîte un vechi prieten, amintindu-i în puține cuvinte cîte o întimplare prin care trecuseră amîndoi. Nu se încumeta să se uite la ceas ca să nu se trădeze; dar jumătatea de oră, în mijlocul vizuinii de ucigași, era nesfîrșit de lungă.

Surprindea uneori cîte un schimb de priviri; dar pe urmă arunca o vorbă de duh și firul era rupt. Se juca astfel cu viața lui, dar se juca bine; îi zăpăcea în așa hal cu voioșia și naivitatea lui, încît nu puteau bănuî că știe ceva. Cu această nehotărîre a lor se juca el.

În sfîrșit, auzi zăngănit de arme în curte și, dintr-o săritură, ieși prin fereastră afară.

— Măcelăriți-i! fu unica sa comandă.

Și cu aceasta începu baia de sînge. Petru stătea la fereastră; și cînd vreunul sărea afară, el îi rețea capul.

— Toți sînt morți! strigă el pe nemțește cînd masacrul luă sfîrșit.

Își văzu apoi de drum, în direcția fortăreței Petropavlovsk.

Fu întîmpinat de comandant și se lăsă condus de el la prințul Aleksei, singurul său fiu în viață, primul său născut.

Întră în celulă și zăbovi acolo o oră.

Cînd reapăru, era desfigurat de plîns; dar nu zise nimic, dădu comandantului cheia și plecă.

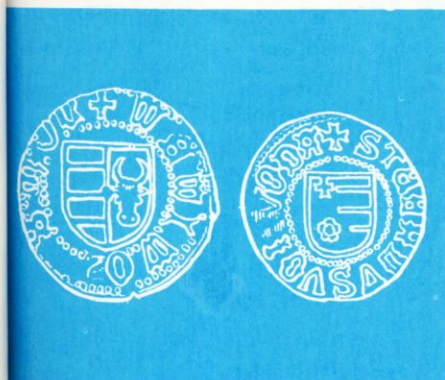
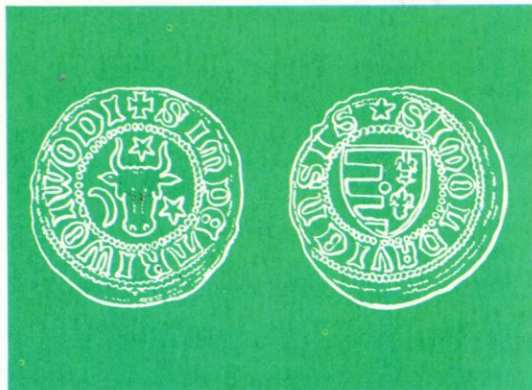
Nu s-a știut niciodată precis ce s-a petrecut în seara aceea între tată și fiu. Sigur e că Aleksei a fost condamnat la moarte de către 127 judecători și sentința a fost consemnată într-un proces-verbal [...]

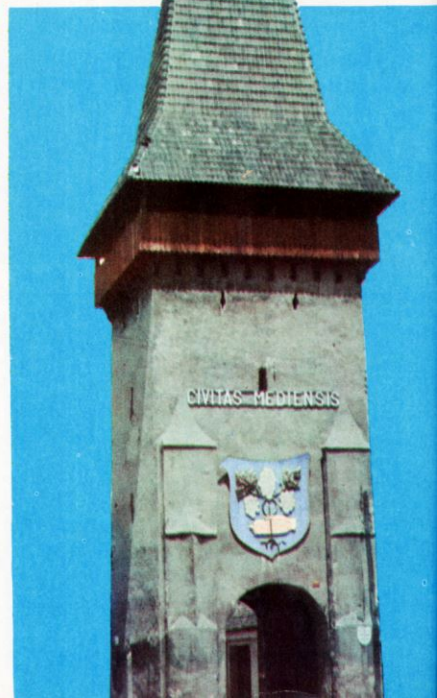
În românește de
I. CASSIAN-MĂTASARU

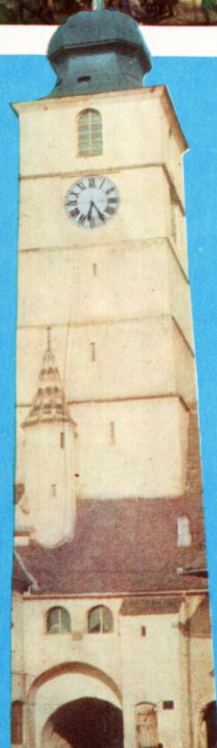

PLANȘELE NOASTRE

- ① Stînga sus: componentele stemei lui Ștefan cel Mare pictate în jurul epilogului *Evangheliarului*, manuscris moldovenesc din 1502, păstrat astăzi la Viena. Mijloc: stema Moldovei așa cum apare pe sigiliul lui Ștefan cel Mare păstrat la Biblioteca Academiei. Dreapta jos: stema lui Ștefan cel Mare (reconstituită de N. I. Mănescu). Monede de la Petru I, Alexandru cel Bun, Roman II și Ștefan cel Mare (Stema Moldovei, p. 37).
- ② Sibiu la 1808 văzut de pictorul Franz Neuhauser și turnuri transilvănene peste
- ③ care au trecut secole de istorie (Culori în locul petelor albe, p. 92).
- ④ Țarul Petru I vizitînd șantierul naval de la Deptford, în sud-estul Londrei (Innoitorul, p. 26).

STEMA MOLDOVEI

I. N. MĂNESCU

Secretar al Comisiei de heraldică, genealogie
și sigilografie din R.S.R.

În istoria heraldicii Moldovei, stema lui Ștefan cel Mare ocupă un loc deosebit. Ea reprezintă punctul culminant al evoluției stemei dinastice a „Mușatinilor”, totodată sinteza definitivă dintre aceasta și stema de stat a Moldovei. De aceea am ales-o ca punct de plecare pentru o scurtă prezentare a istoricului stemelor dinastice și de stat ale Moldovei în secolele XIV și XV, în cadrul căreia vom căuta să le deslușim, pe cât posibil, originile.

O mare sinteză heraldică

În sec. XIV statul monarhic feudal nu făcea parte, în principiu, dintre persoanele morale și juridice apte de a avea o stemă proprie, alta decât a dinastiei. Totuși, în țările române, se constată, din cele mai vechi izvoare cunoscute, existența, încă din sec. XIV, a unor steme de stat diferite de stemele dinastice ale „Basarabilor” și „Mușatinilor”.

Cele mai vechi izvoare, de ordin sigilografic și numismatic, ale heraldicii de stat și dinastice a Moldovei, ce ni s-au păstrat, datează din timpul domniei voievodului Petru I (1375-1391). Întipărirea sigiliului lui Petru I (1387) ne este accesibilă numai sub forma unei copii fotografice foarte neclare, pe care de-abia se poate distinge, în mijlocul sigiliului, capul de bour, însoțit, jos în stînga, de o roză. Primele mone-de moldovenesti (după 1377) au, pe avers, capul de bour, însoțit — între coarne — de o stea și — jos, în dreptul botului — de o semilună crescîndă, în dreapta, și de o roză, în stînga; pe revers un scut despiciat: în dreapta fasciat, în stînga cu două sau șapte (2,2,2,1) flori de crin. Capul de bour, însoțit multă vreme de toate figurile secundare amintite, va dăinui prin veacuri, înfruntînd toate vicisitudinile dinastice, ca stemă de stat a Moldovei; scutul cu fasciile și florile de crin va sta la temelia stemei dinastice a „Mușatinilor”, a cărei evoluție istorică se încheie cu stema definitivă a lui Ștefan cel Mare.

Așa cum ni s-a păstrat ea pe clopotul de la Mănăstirea Bistrița (1494), pe fragmente de plăci de teracotă găsite la Suceava și — în culori — în **Tetraevanghelul** (1502) aflat astăzi la Viena această stemă se înfățișează astfel:

Scut sfertuit: în primul cartier, pe albastru, o cruce dublă de aur; al doilea cartier, fasciat verde și aur; în al treilea cartier, pe verde, trei roze de aur, așezate în bandă; în al patrulea cartier, pe albastru, două flori de crin opuse și reunite, așezate în bară; în inima scutului, un soare de amiază de aur, ieșind din trăsura orizontală a sfertuirii și broșînd pe cele două cartiere de jos. Scutul este timbrat de un coif închis, avînd ca cimier un cap de bour însoțit, între coarne, de o stea cu șase raze și din al cărui gît se desprind lambrechinii — totul de aur. Smaltul complementar al lambrechinilor rămîne necunoscut, deoarece miniaturistul **Tetraevanghelului** citat i-a pictat în întregime cu aur. În majoritatea reprezentărilor, capul de bour este însoțit de un soare, în dreapta și de o semilună figurată, crescîndă, în stînga*.

Elaborat după o îndelungată perioadă de căutări, scutul acestei steme reunește pentru prima dată toate figurile heraldice tradiționale ale dinastiei moldovene: fas-

* Pentru toate formulările tehnice din cadrul acestei descrieri, precum și din restul articolului, cititorul este rugat să consulte glossarul heraldic. Vezi și „Magazin Istoric”, nr. 3/1971, pp. 27-32.

GLOSAR HERALDIC

ARME (STEMĂ): o stemă este, în esență, reprezentarea armelor de apărare (scut și cască), împodobite heraldic, ale unui războinic medieval.

ARME DE CONCESIUNE: reproduc total sau în parte armele suveranului sau suzeranului celui care le poartă în virtutea unei înclinări exprese (concesiune) din partea acestuia.

BANDĂ: figură heraldică diagonală ce reunește unghiul drept de sus al scutului cu unghiul stîng de jos. Lățimea unei bande singure este ceva mai puțin de 1/3 din lățimea scutului; în bandă, se spune despre una sau mai multe figuri așezate pe diagonală scutului; tăiat în bandă: este scutul împărțit în două printr-o trăsătură diagonală în sensul bandei.

BANIERĂ: flamură înstemată în forma unui pătrat sau dreptunghi înalt ce se purta de către cavalerii la lance (sec. XIV-XVI). (Vezi „Magazin Istoric”, nr. 3/1971, copertele I și IV).

BARĂ: figură heraldică diagonală ce reunește unghiul stîng de sus al scutului cu unghiul drept de jos. Are deci sensul invers celui al bandei.

BLAZON: descrierea prin viu grai sau în scris, potrivit terminologiei consacrate, a unei steme. În limbajul curent termenul se folosește impropriu ca sinonim pentru stemă.

CARTIER: fiecare din diviziunile unui scut împărțit în patru (sau mai multe) diviziuni.

CIMIER: figura ce împodobește coiful de turnir (uneori și pe cel de luptă) al cavalerilor medievali. Poate avea diferite înfățișări, de la figuri umane sau animale, pînă la aripi, coarne, panașe din pene de păun sau struț etc. Reproduce de multe ori, într-un fel sau altul, conținutul scutului.

CIMP: suprafața colorată a scutului sau a diviziunilor sale, servind ca fond pe care sînt reprezentate figurile sau mobilele heraldice.

DESPICAT: se numește scutul împărțit vertical în două (sau mai multe) diviziuni.

DREAPTA-STÎNGA: în heraldică noțiunile de dreapta și stînga se referă la scut (la persoana care l-ar purta) și nu la privitor.

FASCIE = briu, grindă: figură heraldică orizontală, avînd lățimea ceva mai puțin de 1/3 din lățimea scutului (v. bandă).

FASCIAT: se spune despre un scut împărțit orizontal în 6 fascii din două smalturi alternate (culoare și metal). Cînd sînt 8 sau numai 4 fascii, numărul lor trebuie specificat.

ciile, rozele și florile de crin. La acestea se adaugă două noi figuri ce pot fi atribuite domniei lui Ștefan cel Mare: crucea dublă și jumătatea de disc solar. Așezarea la cimier a capului de bour marchează realizarea — prin transfer de timbru — a sintezei heraldice între tradițiile statului și cele ale dinastiei.

Făcînd în cele ce urmează istoricul componentelor stemei, le vom analiza în ordinea vechimii lor în zestrea heraldică a „Mușatinilor”, iar problemele stemei de stat a Moldovei vor fi abordate în legătură cu capul de bour ca cimier al stemei dinastiei.

Fasciile și florile de crin

Fasciile și florile de crin apar împreună încă pe scutul de pe monedele voievodului Petru I. Caracterul dinastic moldovenesc al acestui scut este demonstrat de evoluția sa ulterioară pînă la scutul sfertuit al lui Ștefan cel Mare.

Proiectînd culorile cunoscute din stema lui Ștefan asupra scutului de pe monedele lui Petru I, îl putem blazona astfel pe acesta din urmă: scut despîcat — în dreapta, fasciat verde și aur; în stînga pe albastru două (sau șapte) flori de crin de aur. Izvoarele numismatice ulterioare atestă folosirea aceluiași scut (cu intermitențe în vremea urmașilor lui Alexandru cel Bun), pînă în pragul domniei lui Ștefan; scutul tradițional apare numai pe cunoscutele pisanii în piatră din anii 1476 și 1479 (trei flori de crin, una sub alta, în dreapta; fasciat de opt bucăți în stînga).

Asemănarea scutului de pe monedele lui Petru I cu cel al regelui Ungariei din casa de Anjou este evidentă și — bineînțeles — nu întîmplătoare. Presupunem că scutul despîcat a fost conferit domnului Moldovei o dată cu dreptul de a bate monedă.

Intr-o gravură din cronică la Ioan de Thuróczi (ediția 1488) reprezentînd o scenă de luptă din timpul campaniei regelui Matei Corvinul în Moldova (1467), ni s-a păstrat imaginea unui steag moldovenesc din epocă. Gravura reprezintă oastea ungară în armuri grele sub baniera cu cele două steme ale regatului, înfruntînd pe însuși Ștefan, călare, în armură și cu coif de tip oriental, înconjurat de o puternică gardă de pedestrași. Domnul poartă în mînă un steag cu flamura lungă și îngustă, vîrgată paralel cu lancea și pe care apare — imediat lîngă lance — capul de bour. Este o formă străveche de steag, derivată din gonfalonul sec. XIII, cu axul longitudinal al flamurii perpendicular pe lance. Dungile sînt desigur fasciile verzi și galbene ale stemei dinastice, peste care s-a adăugat mai tîrziu — și fără a se ține seama de direcția axului longitudinal — capul de bour al Moldovei (proba-

bil în epoca lui Alexandru cel Bun sau a urmașilor săi, când s-au încercat și alte forme de îmbinare a fasciilor cu capul de bour).

Credem că un steag de același tip străvechi — steag de investitură, la origine — a stat la baza fasciilor din stema voievodului Petru I, care în stema lui Ștefan cel Mare ocupă cartierul al doilea.

Tradiția rozei

În stema de stat a Moldovei apare încă din timpul lui Petru I, în stînga botului bourului, o roză heraldică. Sub Roman I (1391-1394) roză va căpăta însă locul din dreapta — și așa va rămîne pînă la sfîrșitul sec. XIV, cînd roză dispăre, înlocuită de un soare, complementul firesc al lunii din stînga.

Dar roză nu pare să fi figurat dintotdeauna în armele țării. S-au păstrat din vremea lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi, reprezentări în piatră ale unui tip arhaic de stemă a Moldovei în care nu apar ca piese secundare decît semiluna și steaua, ambele așezate între coarcele bourului, semiluna (cu virfurile în sus) dedesubtul stelei. Este desigur o reminiscență a unor vremuri mai vechi, păstrată numai în tradiția profesională a sculptorilor în piatră.

Existența heraldică independentă a rozei este demonstrată și de reprezentarea ei, singură în scut, pe un detaliu de arhitectură de la Palatul domnesc din Suceava, datînd probabil din epoca lui Ștefan cel Mare. Domnii Moldovei din sec. XV cunoșteau cu siguranță semnificația acestei roze și o țineau în mare cinste, după cum reiese din repetatele lor strădăni de a-i găsi un rost și în armele dinastiei. Astfel, ea e așezată deasupra scutului despîcat de pe unele monede de la Alexandru cel Bun și urmașii săi, sau, sculptată la dimensiuni monumentale, în afara stemei propriu-zise, pe turnul de intrare de la Mănăstirea Putna.

În interiorul scutului dinastiei, roză își va afla în fine locul în vremea lui Ștefan cel Mare, în prima versiune a stemei dinastice propriie acestei dinastii: scut despîcat — în dreapta o cruce de Malta și o roză; în stînga, trei fascii în cîmp. Astfel apare pe monede și (cu cruce de o formă diferită) pe o cădelniță de la Putna (1470).

Presupunem că roză de aur (sau poate de argint) în cîmp verde (sau albastru căci miniaturistul **Tetraevangelului** a ezitat), a fost stema primitivă a „Mușatinilor”, coexistînd cu un steag vîrgat verde și galben.

În stema definitivă a lui Ștefan cel Mare, trei roze de aur, rînduite în bandă, în cîmp verde, ocupă cartierul al treilea al scutului.

GLOSAR HERALDIC

GONFALON : flamură lungă și îngustă, decupată la capătul liber în trei fișii. Incepînd de la sfîrșitul sec. XII, gonfalonul reproduce armele posesorului, avînd însă de obicei axul longitudinal al reprezentărilor heraldice perpendicular pe lance. Înlocuit către 1300 cu banierele de formă pătrată se va menține ca steag bisericesc. (Vezi „Magazin Istoric”, nr. 3/1971 pp. 81, 85 și 89).

HERB : termenul polon pentru stemă, folosit în trecut și în Moldova. Nobilimea polonă era împărțită în cîteva zeci de herbururi, avînd fiecare numele său și de care țineau uneori zeci sau chiar sute de familii, nu toate de aceeași origine. Cînd un nobil propunea înnoibilirea unei persoane nenobile sau acordarea indigenatului polon unui străin, acest lucru se putea face sub forma primirii respectivului în herbul celui care făcuse propunerea.

INSOTIT : se spune despre o figură sau mobilă heraldică în jurul căreia apar una sau mai multe mobile de dimensiuni mai mici ce par a o însoți.

LAMBRECHINI : fișii de stofă decupate din acoperămintul (de protecție contra soarelui) coifului. În sec. XV, lambrechinii ajung la o mare dezvoltare ornamentală, drăpîndu-se în jurul scutului. Ei au în mod normal două culori (din care un metal). Uneori, începînd din sec. XVI, diferite combinații de culori în dreapta și stînga.

ROZĂ : roză heraldică, stilizare a florii de măcieș, are cinci petale în jurul unui bumb central (stigmatul) și, de regulă, cinci sepale ascuțite între petale.

SEMILUNĂ : este reprezentată în heraldică culcată și cu coarcele în sus : cu coarcele în jos este „răsturnată”.

SFERTUIT : se spune despre un scut împărțit printr-o trasură verticală și una orizontală în patru cartiere. Cînd scutul este împărțit în patru prin trasuri diagonale, se folosește termenul sferturi piezîș.

SMALTURI : Numele culorilor folosite în heraldică. Se împart în două metale : aur și argint, și cinci culori : roșu, negru, albastru, verde și purpură.

SOARE : are în heraldică forma de disc înconjurat de 16 raze, opt șerpuite alterînd cu opt drepte, și adeseori chip omeneșc. Cînd iese din colțul drept superior al scutului, răsare ; cînd iese din colțul stîng superior, apune ; cînd iese din mijlocul marginii superioare, este la amiază.

STEA : are în heraldică cinci raze, din care una îndreptată în sus. Cînd are două raze îndreptate în sus este răsturnată. Cînd are mai mult sau mai puțin de cinci raze, numărul lor trebuie specificat.

TIMBRU : termen prin care se înțelege coiful heraldic cu cimierul și lambrechinii săi. Este bine să nu se spună despre un scut că este timbrat de o coroană etc., termenul fiind aplicabil numai unei căști.

Un schimb neobișnuit

Dacă crucea cu brațele egale care apare în versiunea mai veche a stemei lui Ștefan cel Mare — semnificativă, credem, pentru vechimea unor preocupări legate de lupta antiotomană — are un precedent în scutul cu cruce de pe monedele lui Petru Aron (inspirat la rîndul său din crucea — neheraldică — de pe unele monede ale lui Alexandru cel Bun), crucea dublă din scutul de pe reversul monedelor lui Ștefan cel Mare este, fără îndoială, o inovație.

O reprezentare heraldică poate întruni uneori și remarcabile calități artistice... ca în acest detaliu de pe clopotul de la Bistrița (1894)

Stema din manuscrisul de la 1502 ne dă culorile: crucea de aur, cîmpul albastru, iar reprezentările cele mai vechi, forma originală, care rezultă din reunirea a două cruci lățite, așezate una sub alta. O cruce dublă — de exact același format, identic descrisă și avînd aceleași culori — este, după 1386, noua stemă de neam a Iageloneilor, regii Poloniei.

Nu ne putem explica prezența crucii iagelone în armele lui Ștefan cel Mare

decît printr-o concesiune din partea regelui Cazimir IV, sub forma „primirii” domnului Moldovei în propriul său herb nobiliar. Un gest atît de neobișnuit poate fi desigur pus în legătură cu răsunătoarele victorii ale lui Ștefan în lupta antiotomană. Stema „Mușatinilor” s-a „îmbogățit” însă cu crucea iagelonă exact în perioada cînd se constată și prezența (1485) scutului Moldovei între herburile coroanei polone. Schimbul de steme între cei doi monarhi, oricît ar părea de curios la prima vedere, se încadrează destul de logic în ansamblul problemelor de protocol pe care le puteau crea relațiile moldopolone.

Pe monedele lui Ștefan cel Mare, crucea dublă apare de obicei singură — în scutul reversului; în stema definitivă a dinastiei, ea ocupă primul cartier, dovadă că și Ștefan cel Mare înțelegea să acorde o deosebită prețuire înfrățirii sale heraldice cu regele Poloniei.

Ni se pare deosebit de semnificativă emblema pe care specialistul însărcinat cu elaborarea stemei lui Ștefan cel Mare a așezat-o în inima scutului, emblemă acceptată desigur în mod expres, și — adăugăm — cu o remarcabilă conștiință de sine, de către însuși voievodul: soarele de amiază ieșind din linia despărțitoare și trimițîndu-și razele spre virful scutului. De reținut că această inițiativă a avut loc cu două sute de ani înainte ca Ludovic XIV, Regele Soare, să-și aleagă strălucitorul astru al zilei ca deviză emblematică!

Capul de bour

Cînd anume s-a realizat — pe calea transferului de timbru — sinteza heraldică între stema de stat a Moldovei și stema dinastică a „Mușatinilor” este destul de greu de precizat: nu ni s-au păstrat monumente heraldice mai vechi de epoca lui Ștefan cel Mare care să dovedească în mod cu totul sigur folosirea capului de bour ca cimier al stemei dinastice. Dar nu trebuie să uităm că pentru toată perioada dinaintea domniei lui Ștefan nu avem decît izvoare sigilografice și numismatice și că cimierul cu cap de bour nu va figura în reprezentările păstrate prin intermediul izvoarelor de acest gen, nici în timpul lui Ștefan, nici în timpul urmașilor săi. Este greu de spus dacă trebuie interpretat ca cimier capul de bour ce figurează, deasupra scutului dinastic, pe monedele lui Alexandru cel Bun. Credem însă că recunoaștem în ciudata reprezentare de pe aversul unei monede de la Ilișă voievod, fiul și urmașul lui Alexandru cel Bun, portretul heraldic ecvestru al voievodului. Capul de animal al călărețului — divers interpretat în trecut — nu este pare-se decît capul de bour purtat ca cimier, în virful colfului. Și stema din 1476, cu bourul ca cimier al

tradiționalului scut despicat — scut pe care Ștefan cel Mare nu pare să-l fi folosit niciodată — ne apare mai curînd ca un ecou întîrziat al unei alte epoci.

Pe de altă parte, însă, persistența în epoca lui Ștefan a reprezentării paralele a bourului — în scut, ca pe sigilii, sau scos din scut, ca pe monede — și a scutului dinastic (pe cădelnița de la Putna 1470 sau pe spada de la Topkapu 1476-1480) denotă că reprezentarea bourului ca cimier nu era încă perfect înrădăcinată în tradiție. Problema vechimii cimierului cu capul de bour rămîne deci deschisă.

Caracterizată pînă foarte tîrziu printr-o mare fixitate a tipului heraldic, stema de stat a Moldovei ridică numai două probleme de cercetare: problema originii și problema smalturilor.

Așa cum s-a mai spus, orice stemă de stat feudal din evul mediu este inițial

bour nu poate fi atribuită însă lui Dragoș. În sec. XV, urmașii acestuia, atît cei din Ungaria (familia Dragffy) cît și cei din Polonia (grupați în herbul „Sas”) purtau o stemă cu totul diferită: în cîmp albastru o săgeată de argint, deasupra unei semilune de aur ale cărei virfuri susțin cîte o stea, de asemenea de aur. Este de presupus că atît Dragoș vodă cît și urmașii săi imediați au folosit — și în Moldova — tot stema cu săgeata, că nu există nici o legătură între Drăgoșești și stema cu capul de bour*.

Cum pe de altă parte, zestrea heraldică a „Mușatinilor” se compunea din fasciul de verde și aur și din roză, rămîne ca scutul cu capul de bour să fie atribuit — ca stemă de neam — lui Bogdan I, adevăratul fondator de stat feudal în Moldova.

Dacă însă descoperiri viitoare vor confirma ipotezele genealogice formulate mai

Lupta de la Baia (1467). Gravură din cronica lui Thuróczi

stema unei dinastii (excepție, Ungaria, unde crucea patriarhală — simbol bizantin al puterii — trebuie considerată din capul locului ca o stemă a regatului, stema dinastiei arpadiene fiind fasciatul de opt bucăți, roșu și argint). În lumina acestui fapt, problema originii stemei Moldovei se reduce la identificarea dinastiei care a împrumutat țării stema cu capul de bour.

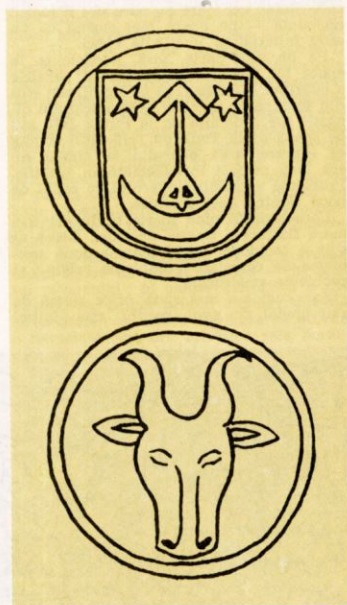
Noi știm din legendă că stema țării cuprinde capul bourului, răpus de Dragoș vodă lîngă apa Moldovei, cu prilejul faimoasei vînători care a constituit preludiul „descălecatului” țării. Legenda a fost fixată în scris încă din sec. XV și nu poate fi cu mult mai veche: nu se nasc legende istorice în timpul generației care a trăit evenimentele. Un lucru trebuie totuși reținut din această legendă: la data fixării ei în scris, capul de bour era deja considerat stemă de stat. Stema cu capul de

de curînd și se va dovedi prin documente de netăgăduit că „Mușatinii” sînt continuatori în linie masculină directă ai lui Bogdan I, atunci originea stemei cu capul de bour va trebui căutată în trecutul mai îndepărtat, dinainte de Dragoș. Rămîne să considerăm atunci că este stema de neam a unei ipotetice dinastii locale, înlăturată de Dragoș, care a transformat vremelnic în marcă militară o formațiune prestatală autohtonă, probabil un voievodat. Legenda

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 1/1972, pp. 7-8. Credem însă că spada de la Ieski-Seral (Topkapu), datează din sec. XV și o atribuim lui Bartolomeu Dragffy, cuscru și aliatul lui Ștefan cel Mare.

Pisană din 1476 a lui Ștefan cel Mare

O reprezentare de pe discul terminal al spadei de la Topkapu (Istanbul)

răpunerii bourului ar putea fi, în acest caz, evocarea în formă poetică a înălțării unui voievod local care a avut ca stemă capul de bour.

Constituirea statului Moldovei prin acțiunea lui Bogdan I și cu concursul feudalității autohtone, a putut avea și consecința, pe plan heraldic, a reabilitării stemei cu capul de bour, de veche tradiție locală, direct la nivelul de stemă de stat.

Despre smalturile stemei Moldovei nu avem date mai vechi de sfârșitul sec. XVI. Știm numai din manuscrisul de la 1502 că, în cimierul stemei lui Ștefan cel Mare, capul de bour era de aur și tot de aur, steaua dintre coarne și mai putem admite pe baza aceluiași izvor, că tot de aur vor fi fost și semiluna și roza. Prezența în scut a semilunei și a stelei ne permit — prin analogie cu alte steme — să credem că scutul va fi fost albastru. S-au găsit efec-

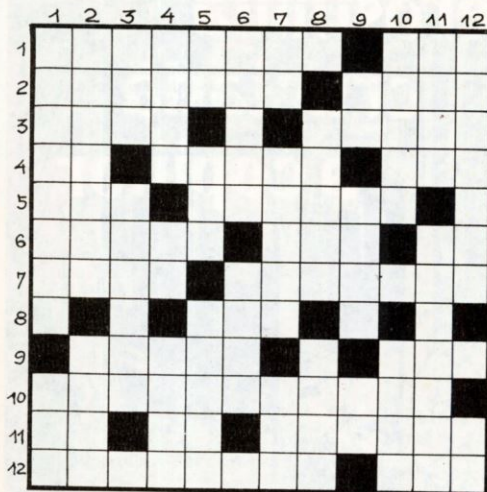
tiv urme de vopsea albastră pe piatra fundalului cvadrilobat al unei steme cu bourul ca cimier, din epoca lui Ștefan cel Mare, descoperită cu câțiva ani în urmă la Suceava.

Din ultimii ani ai sec. XVI ni s-au păstrat trei reprezentări (toate diferit colorate!) ale stemei Moldovei.

În Polonia însă, în virtutea celor declarate în 1485 de regele Cazimir IV, stema Moldovei este constant (și foarte corect) reprezentată în marile sigilii ale regilor, începând cu Alexandru I (1501-1506) și sfârșind cu Stanislas-August Poniatowski (1764-1795); este probabil să se fi păstrat și reprezentări colorate, necunoscute la noi, datînd din sec. XVI sau poate chiar din cel precedent.

După cum se vede, și problema smalturilor originale ale stemei Moldovei își așteaptă dezlegarea în viitor.

ENIGMISTICĂ

IOAN

VODĂ

VITEAZUL

ORIZONTAL : 1) Croniciari. — Cu părul cărunț (reg.). 2) Imensă forță militară, căreia i-a ținut piept Ioan Vodă. — Alb (poet.). 3) Paloș, buzduș sau flintă. — Armă albă mult folosită în epoca lui Ioan Vodă (pl.). 4) Natriu. — Slujitorii acestei muze au dat viață personajelor din piesa lui Laurențiu Fulga, „Ioan Vodă cel Cumplit” (1932). — Orașel în Norvegia. 5) Tei, scop (fig.). — Politica lui de neafirmare a continuat-o Ioan Vodă. 6) A cinsti pe cineva. — Fortificație la o cetate. — La intrarea în Veneția! 7) Viteaz și neînduplecat. — Pentru 30 000 galbeni, l-a trădat pe Ioan Vodă (1574). 8) Lună în care s-a dat bătălia de la apa Rîmnei, cîștigată de moldoveni (presc.). 9) Măruntă monedă de aramă, bătută în 1573, avînd pe avers chipul lui Ioan Vodă. — Fir. 10) Hatmanul din fruntea celor 12 sotnii de cazaci liberi, care l-au ajutat pe domnitorul moldovean. 11) Primul cuvînt. — O parte dintr-o tonă. — Sub zidurile ei, Ioan Vodă înfrînge o armată otomană în aprilie-mai 1574. 12) Acolo moldovenii nimicesc oastea turco-munteană, ocupînd ulterior Bucureștii. — Altă armă a epocii.

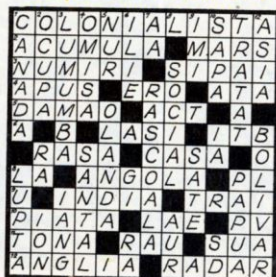
VERTICAL : 1) Partida marilor boieri l-a pocerit și „Armeanul” (2 cuv.). — Rîu în U.R.S.S. afluent al Niprului. 2) Din alte locuri. — Azuriu (pop.). 3) Volum. — A fixa un termen. 4) Zăpădă. — Radu Zamfirescu. — A parcurge o carte. 5) Soarele faraonilor. — Intocmai. — Foarte gingaș (rar). 6) De statura lui Ioan Vodă. — De asemenea, în vechile noastre texte istorice, redactate în caractere chirilice. 7) Calciu. — Lac, laz. — Hebe, zeița tinerității, la ghlotină... 8) Piatră prețioasă, cu care se zice că a făcut negoț Ioan înaintea de luarea domniei. — A posedat. 9) Confirmare. — Deseori. — Sandu Nicu-

lescu. 10) Pictor și grafician care l-a zugrăvit pe Ioan Vodă. — Oraș în vechea Persie. 11) Imposibil perceput în feudalismul tirziu atît în Moldova, cît și în Țara Românească. — În această funcție pe lângă Ioan Vodă este pomenit uneori Iane, unchiul lui Mihai Viteazul. 12) Conducătorul unei conspirații bolerești din 1572 împotriva lui Ioan. — Rece !

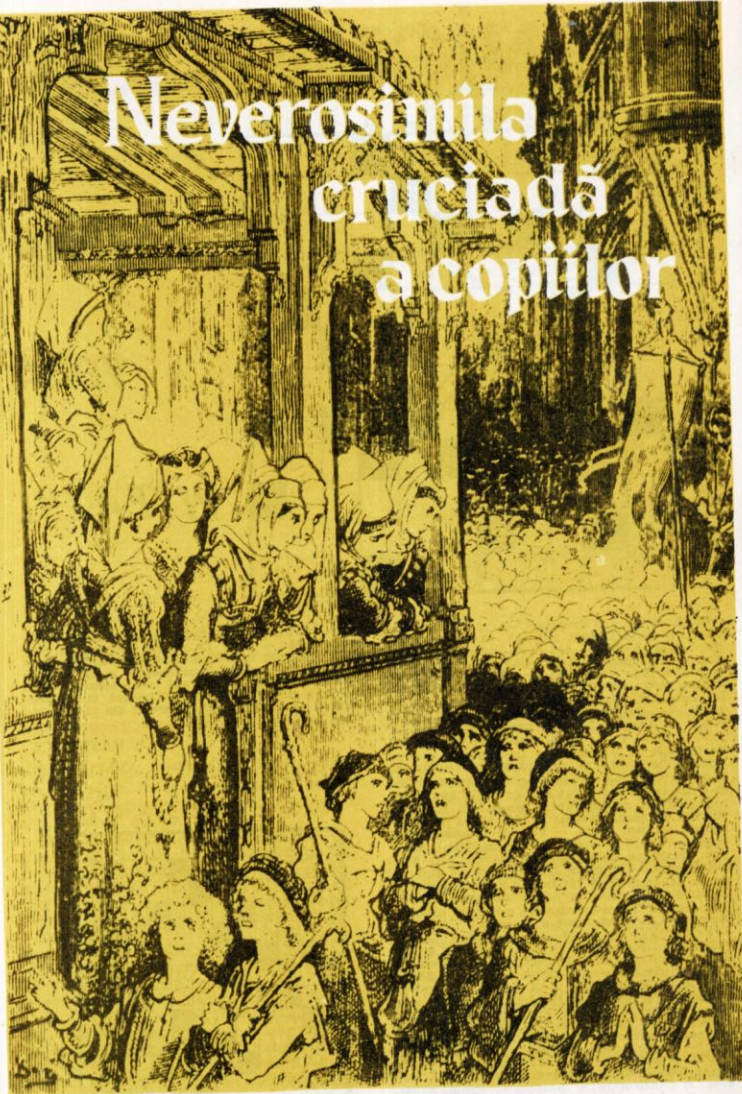
I. PATRAȘCU

Cuvinte rare : LIS ; SOJ ; AVAI ; IPAC ; AKDA ; ILIS.

SOLUȚIILE CAREULUI DIN Nr. 4

Neverosîmila cruciadă a copiilor

DOINA MOTAȘ

Luna mai a anului 1212: un mic păstor în vîrstă de 12 ani, pe nume Etienne, lansează o chemare către copiii Franței pentru a porni la eliberarea Locurilor Sfinte, căzute în miinile musulmanilor. Cîteva săptămîni mai tîrziu, un băiețel de țaran, Klaus, adresează la Köln un apel asemănător celor de o vîrstă cu el din principatele și ducatele germane. Cei doi „predicatori” reușesc să strîngă o mulțime numărînd în total 50 000 copii, care ajung — în Franța și Italia — la țărmlul Mediteranei. Traversarea mării nu va fi o problemă: proorocii vestesc că apele se vor despică în două, lăsînd un culoar de trecere pentru măruntii combatanți.

Un rege lipsit de entuziasm

Așa începe, în linii mari, unul dintre cele mai bizare episoade ale întunecatului ev de mijloc: Cruciada copiilor. Cronicarul englez Matthew Păris o socotește drept „o greșeală de necrezut a istoriei”. Mulți dintre confrății săi de mai tîrziu vor fi și mai severi, punînd la îndoială însăși autenticitatea relatărilor. Disputa continuă și astăzi.

Realitate incontestabilă, pînă și în privința amănuntelor... Simbure de adevăr învîluit într-o legendă care-i exagerează mult proporțiile... Născocire pură și simplă a cronicarilor vremii... Iată principalele poziții pe care se situează istoricii zilelor noastre față de fantastica (sau presupusa) înlănțuire de evenimente din cel de-al doilea deceniu al secolului XIII. Într-unul din ultimele numere ale revistei italiene „Storia illustrata”, Paolo Maltese evocă modul cum s-a produs halucinantul episod, fără a uita să sublinieze că, dacă numeroși autori moderni și contemporani îl socotesc doar ca absurdă fantezie a unor cronicari în goană după subiecte „tari”, alții îi admit existența istorică*, tratîndu-l ca pe un capitol din lunga și crîncena luptă angajată de papalitate pentru a-și asigura supremația în Europa. Fără a ne pronunța într-un sens sau altul, să vedem care este versiunea cronicărească a celor întîmplate.

Etienne era originar din Cloyes-sur-le-Loir, o mică localitate din apropiere de Orléans. Numele lui de familie, ca și alte detalii, în afară de vîrstă și meserie, au rămas necunoscute. Tot ce se povestește este că, în acea lună mai a anului 1212, el s-a prezentat la curtea regelui Filip II

* În lucrarea lor *Cruciadele*, apărută anul trecut în Editura Enciclopedică, S. Columbeanu și R. Valentin amintesc „Cruciada copiilor” ca unul dintre faptele semnificative pentru starea de mizerie și înalopere în care trăia populația evului mediu.

August al Franței pentru a-l anunța că „primise misiunea de a elibera Sfîntul Mormînt de sub stăpînirea necredincioșilor” și a-i solicita sprijin material și moral.

După cum reiese din cronici, monarhul a manifestat un entuziasm foarte limitat față de propunerea băiatului. Ajuns pe tron la vîrstă de 15 ani, Filip participase el însuși la o cruciadă, cea de-a treia, care avusese loc în 1189 și în rîndurile căreia se aflaseră multe personalități ilustre ale vremii, în frunte cu Richard Inimă de Leu, regele Angliei**. Acum, însă, expedițiile exotice nu mai prezentau nici o atracție pentru Filip, care avea nenumărate probleme de rezolvat în propria sa țară și în lupta cu urmașul lui Richard, Ioan-fără-de-Țară.

În consecință, el s-a mulțumit să aducă elogii zelului pe care-l arăta micul păstor, dar l-a sfătuit să mai aștepte cîțiva ani, pentru a ajunge la o vîrstă corespunzătoare telurilor sale. După care, „cu multă dragoste, l-a trimis acasă”.

Dacă e să dăm crezare călugărului dominican Vincent de Beauvais (cca. 1190-1264) autorul unei enciclopedii științifice, *Speculum majus*, Etienne nu s-a descurajat de primirea care i se făcuse la curte. Convinș că acolo unde nu reușiseră adulții vor izbîndi copiii tocmai pentru că erau copii, deci „lipsiți de păcate”. Etienne a început să predice în lungul și în latul Franței: la Tours și la Limoges, la Rouen și la Montluçon, în fața catedralelor din Auxerre și Besançon, în piețele din Poitiers și Avallon. Pretutindeni, el a izbutit să adune în jurul său mii de băieți de o vîrstă cu el sau cu cîțiva ani mai mari ori mai mici.

Tuturor, Etienne le-a dat întîlnire în luna iunie la Vendôme, o altă localitate de lîngă Orléans.

** Vezi și „Magazin istoric”, nr. 3/1971.

„Pre mare pășind, fără a se uda...”

Aproape în același timp, Klaus propovăduia copiilor din așezările de pe Valea Rinului o cruciadă similară. Despre el, informațiile sînt și mai puține decît despre Etienne: nu numai că nu-i cunoaștem numele de familie, dar nici măcar nu ni se indică vîrsta aproximativă. Tot ce știm este că s-a născut într-un sat reșan și că și-a ținut primele predici în fața „Sanctuarului celor trei regi” din Köln.

Cel puțin așa susține cronica denumită *Annales Spirenses*, care-și începe astfel relatarea: *Anno Domini 1212 facto est magna peregrinatio, tam masculorum, quam puellarum* (În anul Domnului 1212, a avut loc un mare pelerinaj, atît al bărbaților, cît și al copiilor). Despre adulți nu ni se mai spune nimic, în schimb în privința copiilor detaliile devin din ce în ce mai abundente.

Către sfîrșitul lunii iunie, grupul condus de Klaus a pornit spre sud, mai întîi de-a lungul Rinului, prin Koblenz și Mainz, pentru a ajunge în cele din urmă în partea occidentală a Elveției de astăzi. Noi și noi participanți se adăugau convoiului, în rîndurile căruia se aflau acum 20 000 „cruciați”. Glasurile lor subțiri intonau cu ardoare un imn în care se spunea că *Nicolaus* (numele latinizat al lui Klaus) *cum innocentibus Jerusalem intrabit mare siccis pedibus calcabit* (cu cei fără de păcate intra-va în Ierusalim, pre mare pășind, fără a se uda).

Nu mai că plîna la Mediterana mai era cale lungă și problema apei se punea deocamdată în cu totul alt mod. Vara lui 1212 a fost deosebit de secetoasă și arșița a prîjolit culturile de pe ogoarele întregii Europe occidentale. „Pretutindeni se puteau vedea albi secate și leșuri de oameni și dobitoace”, arată o mărturie a vremii.

Mizeria și suferințele provocate de secetă s-au răsfrînt din plin asupra micilor pelerini, căci singura lor sursă de trai era mila locuitorilor din regiunile pe care le străbăteau. Foamea și bolile au început să facă ravagii în rîndurile lor, ca și în cele ale populație locale. Sute și sute dintre ei au rămas la marginea drumurilor învăluite în praf, pentru a se sfîrși după o lungă și chinuitoare agonie.

La 25 august, coloana supraviețuitorilor a traversat orașul Geneva, cătărîndu-se apoi pe primele povîrnișuri ale formidabilei bariere naturale formate de Alpi. Vlăguiti de puteri, copiii abia se țrau și foarte mulți dintre ei au pierit printre piscurile stîlcoase, învăluite în ceață. După eforturi supraomenești, ceilalți au reușit să treacă și de acest obstacol, ajungînd în cele din urmă pe țărmul Mediteranei,

Papa Inocențiu III, rex et sacerdos: la început pentru, apoi împotriva expediției

În p. 44: Lungul șir al micilor „cruciați”, în interpretarea marelui gravor și desenator francez, Gustave Doré

la Genova. Aici fi aștepta, însă, o amară deziluzie.

Care era, în acest timp, soarta micilor „cruciați” francezi? Sub conducerea lui Etienne, ei au pornit-o spre sud, pătîmind de pe urma secetei, ca și copiii germani. Marșul lor de sute de kilometri le-a adus aceleași greutăți și suferințe, cu excepția uneia singure — traversarea Alpilor. La capătul lungului drum se aflau Marsilia și valurile de azur ale Mediteranei. Numai că, și aici, ca și la Genova, marea refuza să dea ascultare profețiilor și apele ei nu se despicau, pentru a lăsa „neprihănirii cruciați” să treacă.

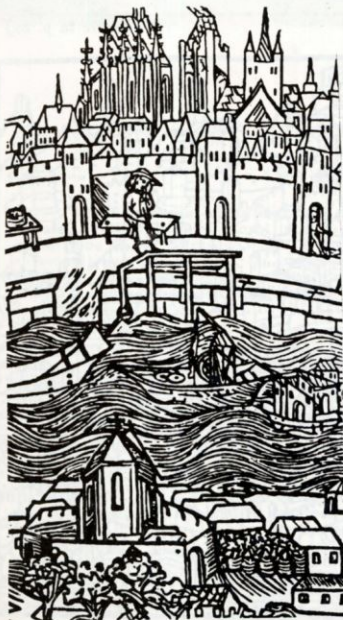
Părintele Inchiiziției

Înainte de a relata mai departe versiunea „clasică” a uimitoarelor evenimente, să amintim cîteva date referitoare la perioada în care se desfășurau aceste întîmplări.

Scaunul pontifical al Vaticanului era ocupat pe atunci de Inocențiu III. Giovanni Lotario, conte de Segni, fusese ales papă la o vîrstă neobișnuit de tînără — 38 ani. Izvoarele istorice ni-l înfățișează pe Pontif ca pe un personaj pe care problemele de doctrină ale catolicismului îl preocupau infinit mai puțin decît lupta pentru acapararea puterii pe cuprinsul întregului continent.

Considerându-se *rex et sacerdos* — deci înfi rege și apoi preot — el nu a ezitat să proclame, într-una din *Epistolele* sale, „că papalitatea este deasupra tuturor suveranilor, mai presus de toate popoarele și de toate regatele”. Folosind fără nici un scrupul cele mai josnice procedee — de la șantajul cu excomunicarea pînă la trimiterea de spioni și asasini plătiți la curțile adversarilor săi —, recurînd la forța armată ori de cîte ori i se părea necesar, jertfînd cu o disprețuitoare indiferență viețile a zeci de mii de oameni, Inocențiu și-a atins cele mai multe din țeluri: l-a umilit și supus pe regele Filip al Franței; a readus Anglia lui Ioan-fără-de-Tară sub dominația bisericii catolice; și-a impus voința lui Frederic II, aflat pe tronul Sfîntului Imperiu Romano-German; a obținut declarații de vasalitate din partea Suediei, Danemarckii și Poloniei; a obligat Portugalia să-i plătească tribut...

Köln, la începutul sec. XIII: de aici a pornit Klaus...

Tot lui i se datorește inițierea și crearea uneia dintre cele mai sinistre instituții ale evului mediu, care a servit tot ca unealtă a supremației papale. E vorba de Sfîntul Oficiu al Inchiziției, ale cărui tribunale au terorizat timp de secole întreaga lume catolică.

Pentru a înăbuși în fașă tendințele inovatoare cărora, cu mult înainte de Luther, le dădeau glas reformatorii ai bisericii din sec. XII, ca Gioachimo di Fiore și Pierre din Vaux, Inocențiu III a reprimat sîngeros pe toți cei ce puneau la îndoială vreuna dintre dogmele catolicismului. Din inițiativa lui au fost masacrați, între 1209 și 1218, zeci de mii de „eretici” albigensi (după localitatea Albi și regiunea Albigois, din partea de sud a Franței).

Așa cum, înainte de el, papa Alexandru II sprijinise din plin expediția întreprinsă în 1064 de normanzi, acvitani și burgunzi împotriva maurilor din Spania, Inocențiu III a mobilizat, în 1212, importante mijloace politice, financiare și militare pentru a izgoni pe musulmani din Peninsula Iberică. El este, de asemenea, unul dintre principalii organizatori ai celei de-a patra cruciade: s-a soldat nu numai cu ocuparea și jefuirea Constantinopolului, ci și cu o breșă în sistemul de apărare al Imperiului Roman de Răsărit, breșă prin care papalitatea spera să poată începe a-și exercita autoritatea și asupra Bizanțului.

Acțiunile lui Inocențiu III ilustrează admirabil teza cunoscutului istoric britanic al cruciadelor, Geoffrey Barraclough, și anume că „războaiele sfînte” au slujit bisericii catolice ca suport ideologic atît pentru dobîndirea de noi teritorii și acapararea de noi avuții, cît și pentru nimicirea celor care îndrăzneau să demaște și să infiereze duplicitatea, abuzurile și crimile înalților prelați.

După cum afirmă unii cronicari, Inocențiu III ar fi încurajat la început „cruciada” întreprinsă de Etienne, micul păstor din Franța. Motivul acestei atitudini ni-l furnizează chiar el, în fraza care i se atribuie: „Merităm pe deplin mustarea copiilor, pentru că noi, cei maturi, dormim, în vreme ce ei se grăbesc să elibereze Locurile Sfînte”. În măsura în care e autentică, declarația lui reprezintă un argument destul de puternic pentru istoricii care apreciază că incredibila expediție a avut loc cu adevărat. Căci nu e de loc imposibil, susțin ei, ca papa să fi fost inspiratorul din umbră al mișcării.

Ipoteza este interesantă, avînd mai ales meritul că elucidează două dintre cele mai enigmatice aspecte ale fenomenului: 1) cum a fost cu putință ca o asemenea idee, cu totul ieșită din comun, și care nu s-a mai repetat niciodată, să apară simultan în două puncte diferite ale Europei și 2) cum de au căpătat copiii permisiunea de a porni la drum nu numai de la fami-

liile lor (într-o vreme cînd autoritatea paternă întărită de dogmele religioase era identică cu tirania), dar și din partea seniorilor feudali, care pierdeau astfel o prețioasă forță de muncă iobagă. Dacă admitem intervenția papei, răspunsurile la aceste întrebări sînt lesne de dat: manevrele Pontifului explică simultaneitatea cu care au răsunat chemările lui Etienne și Klaus, iar presiunile exercitate de slujitorii bisericii catolice explică îngăduința părinților și a latifundiarilor.

Furtunile mării și lanțurile sclaviilor

Conform acelorasi izvoare „clasice”, Inocențiu a sprijinit Cruciada copiilor numai atît cît ea și-a jucat rolul de „deșteptător” al celor maturi. Venirea micilor pelerini în Peninsula Italică a marcat sfîrșitul înscenării: de o veritabilă expediție nu putea fi vorba, întrucît ea ar fi antrenat mari cheltuieli și s-ar fi soldat inevitabil cu un răsunător eșec. Așadar — relatează cronicarii — papa și-a luat mîna

protectoare de deasupra nevrstnicilor combatanți.

Cirmuitoarii Genovei au refuzat să-i primească pe „cruciați” între zidurile orașului, silindu-i să-și improvizeze o tabără la malul mării. Dar cum apele ei se încăpățîneau să nu lase nici un loc de trecere copiilor, aceștia au pornit mai departe, spre sud. Cîteva sute au rămas, însă, în împrejurimile portului, fiind adopțați în cele din urmă de o seamă de familii genoveze, înduioșate de trista lor soartă.

Ceilalți au trecut succesiv prin Piăcenza, Modena și Livorno, sosind după două săptămîni la Pisa. Aici, două nave comerciale, care urmau să plece în Asia Mică, s-au oferit să ia la bord un număr de peste o mie de „cruciați”, pentru a-i transporta în Palestina. La începutul lunii octombrie, corăbiile au ridicat ancora, și, cu pînzele umflate de un vînt puternic, s-au făcut nevăzute în larg. De atunci, nu s-a mai știut nimic despre ele. Au naufragiat în cursul unei furtuni? Au fost capturate de pirați? Cert este că la destinație nu au mai ajuns.

Urmat de cei nouă mii de copii care mai rămăseseră, Klaus s-a îndreptat spre

...și aici a ajuns micul țărăn german, împreună cu însoțitorii săi: portul Genova

(Continuare în p. 80)

Voluntari uteciști pe frontul antihitlerist

Într-o duminică la Batovce

MARIN MIHALACHE

Dacă memoria pământului ar fi mai mult decît o metaforă, dacă stîncile, pădurile și apele ar putea vorbi în grai omenesc, și mai ales dacă cei ce odihnesc de mai bine de un pătîr de veac în cîmîtirea militară din satele și orașele pe unde românii au căzut luptînd, ar putea povesti, o! atunci cîte ne-ar fi dat să aflăm despre vitejia celor ce nu s-au mai întors din război, despre momentele de dramatică încordare prin care au trecut în încheștarea lor, pe viață și pe moarte, cu vrăjmașul cotropitor...

Au trecut de atunci atîtea anotimpuri, iar pruncii născuți în acele zile și nopți au ajuns să aibă, la rîndu-le, ei înșiși copii ce se pregătesc să meargă la școală, pentru a învăța despre tradițiile noastre eroice, și totuși îmi aduc mereu aminte...

Începuseră să răsune liber cuvinte cu totul noi, rostite mai înainte abia în șoaptă, cu temere. Idei și gînduri altădată interzise înflăcărau inimile celor care, deveniți stăpîni ai străzilor, își strigau cu vehemență vrerea. Alături de tricolor, se înălța mult prigonitul, pînă atunci, steag roșu, vestind zorii unor noi vremuri.

Dar războiul nu se terminase. În acea toamnă a anului de răscruce 1944, după eliberarea orașului nord-transilvănean

Carei, trupele noastre, alături de cele sovietice, continuau luptele dincolo de hotarele patriei pentru nimicirea fascismului. Unii se bucurau prea devreme, crezînd, dintr-o omenească năzuință, că ai lor se vor întoarce cît mai curînd acasă. Nu s-a întîmplat însă așa, căci războiul, departe de a fi încheiat, avea să mai ceară încă multe jertfe. Frontul se mutase doar ceva mai spre apus, pe teritoriul Ungariei. Încolo, luptele continuau să rămînă tot atît de crîncene. Cu cît înaintam, apropiîndu-ne de granița Cehoslovaciei (pe care am trecut-o chiar în noaptea de Anul Nou), deveneau parcă și mai grele, iar pierderile noastre sporeau. Efectivele unităților se împuținaseră îngrijorător; un regiment abia mai

număra oamenii unui batalion normal. Mulți rămăseseră în urmă, unii îngropați pe unde se nimerise, prin localități cu nume greu de reținut, sub acele movițe modeste de pământ, săpate în grabă; alții își tămăduiau rănille prin spitale, și puțini dintre ei s-au mai putut întoarce pe front.

Lucram la ziarul „Înainte” al Diviziei „Tudor Vladimirescu”. Știam că unitatea noastră, ca și altele de altfel, avea nevoie de forțe proaspete. S-a adresat Partidului Comunist Român, al cărui cuvânt de ordine, urmat cu entuziasm de masele populare, suna categoric: „Totul pentru front, totul pentru victorie!”. Și cum era și firesc, partidul a făcut apel la tineret, la uteciști, în primul rând.

În numeroase centre ale țării, la București, Craiova, Turnu Severin, Galați, apoi la Brașov, Mediaș și Turda, în Clujul de curînd eliberat, s-au și format detașamente de voluntari. Din fabrici, din școli, de prin sate, sute și sute de tineri au cerut cu înflăcărare să fie trimiși pe front, înainte de a le veni vremea să fie înrolați în armată. Unii erau foarte tineri, abia împliniseră 18 ani sau nici atât și intraseră de curînd în rândurile Uniunii Tineretului Comunist. Erau însă și foști participanți la lupta uteciștilor în ilegalitate, riscîndu-și nu odată libertatea, chiar viața. Cîțiva, precum Constantin Godeanu și Ion Prică, trecuseră prin închisori și lagăre, se căliseră în lupta revoluționară.

Gestul acestor tineri, de a solicita partidului să fie primiți în rândurile combatanților de pe front, izvoara dintr-o puternică conștiință patriotică, din dorința de a contribui și ei, cu arma în mînă, la zdrobirea fascismului, dușmanul cel mai înverșunat al libertății popoarelor. Îi urau pe hitleriști din tot sufletul lor tînăr, însetat de dreptate și omenie.

În decembrie 1944, primele detașamente de voluntari, urmate curînd de altele, și mai numeroase, s-au îndreptat spre front, oprindu-se la Verpélet, în Ungaria, unde au început perioada de instrucție. Aici au primit uniforme și au făcut cunoștință cu armamentul. Ofițeri și ostași mai vechi i-au învățat cum să minuiască armele, le-au arătat cum să folosească terenul și atîtea alte lucruri necesare ostașului pe front. S-au deprins repede să doarmă în frig, să mărșăluiească prin zăpadă.

După un nou marș de cîteva zile, care urmărea să-i obișnuiească cu greutățile frontului, pe un ger străsnic, în miezul iernii, s-au oprit la Endréfalva.

Și iată-i, într-o duminică de la începutul lui februarie, sosiți la Batovce, în Cehoslovacia, unde i-am văzut ca trimis al ziarului. Linia frontului se afla doar la cîteva kilometri. Ecoul exploziilor ajungea pînă acolo. Uneori și răpăitl mitralierelor. Îndeosebi noaptea.

Încă din ajun se înălțase în piață o estradă, împodobită cu crengi de brad. Cîteva aruncătoare de mine și mitraliere îi străjuiau colțurile. Fusese adusă și fanfara diviziei. Cele trei companii ale batalionului de voluntari, în care majoritatea erau uteciști bucureșteni, transilvăneni și

Ostași români în drum spre Budapesta

olteni, așteptau cu înfrigurare începutul solemnității depunerii jurământului. Apărînd drapelului i-a făcut să tresară; cu mîna pe faldurile lui, au rostit sacral legămînt față de popor, jurînd că își vor îndeplini fără șovăire îndatoririle ostășești. Vocile lor tinere răsunau puternic sub cupola cerului de iarnă.

De peste o lună și jumătate se aflaseră mereu împreună, zi și noapte. Legaseră prietenii cum mai ales în asemenea împrejurări se pot lega. Încă în aceeași seară, repartizați la diferite subunități, aveau să se despărță, îndreptîndu-se spre sectoarele lor de luptă, unde chiar de a doua zi au și primit botezul focului. Mulți dintre ei se vedeau pentru ultima oară, numai numele avea să li se mai întîlnească, încă o dată, în listele celor căzuți. Sau în cărțile ce s-au scris despre ei...

Noi, vechii ostași, i-am primit cu sentimente frățești. Veniseră să ne împrăștiere rîndurile, și ne bucuram din toată inima, simțîndu-ne mai puternici. Erau plini de hotărîre, gata oricînd să îndeplinească cele mai grele misiuni. Faptele lor de arme constituie adevărate pagini de epopee, consemnate doar sumar în coloanele micului nostru ziar de front. Din acel moment n-a fost luptă la care cei peste patru sute de tineri voluntari din divizia noastră să-nu-și fi adus o importantă contribuție.

E lung șirul celor căzuți. Printre aceștia, Constantin Godeanu, cel mai brav dintre ei, atacînd în fruntea grupei sale, cuibul unei mitraliere germane, la 13 februarie; eroul de la cota 568 a fost decorat „post-mortem” și avansat la gradul de sublocotenent. I-am închinat o carte (**Zborul șoimului**) și citeva povestiri. N-am să-i evoc, deci, încă o dată faptele. Am să amintesc, însă, de Dumitru Negrea, din Turnu Severin, Mihai Pap, petrolist din Prahova, Ion Purcaru, textilst din Buhuși, Iosif Petru, metalurgist din Brașov, Alexandru Rusu, tot din Brașov, secretarul celei utediste, Ion Prică, abia ieșit din închisoare pentru activitatea sa antifascistă, și alții, mulți alții veniți din diferite părți ale țării. Toți și-au făcut cu cinste datoria, dovedindu-și prin fapte dragostea de patrie...

Constantin Belghiru, din Buzău, era un pasionat lunetist. Își căuta încă din ajun un loc bun, iar în zori, ocrotit de întuneric, se instala cît mai aproape de linia dușmană, unde, cu tot frigul, rămînea adesea pînă seara la pîndă, urmărind orice mișcare de „dincolo”. Cu calmul și iscusința lui de ochitor, nu dădea mai niciodată greș.

La 1 martie, în marginea satului Bohu-nice, studentul clujean Ludovic Czeller-Gal, și el tot utedist, se oferise să reducă la tăcere un cuib de armă automată,

care-i împiedica pe pioneri să demineze terenul pe unde urma să înainteze infanteriștii noștri. A izbutit să se strecoare prin rețeaua de sîrmă ghimpată, apropiindu-se nevăzută pînă foarte aproape, de unde, cu cîteva grenade bine aruncate și-a îndeplinit misiunea. Dar nici n-a avut timp să se bucure de succesul său, căci numai după cîteva clipe, tirul artileriei inamice l-a rănit mortal.

Chiar a doua zi, l-a urmat un altul. Il chema Ion Grădinaru; era electrician din Turda. Abia împlinise 18 ani, dar era voinic, încît l-ai fi crezut mai vîrstnic. De aceea i se dăduse lui pușca-mitralieră. Aflat pe o înălțime de curînd cucerită, într-o rariște de brazii, apăra poziția împotriva contraatacurilor repetate ale dușmanilor, pentru ca ai noștri să-și poată săpa amplasamentele. Adăpostit după un copac, ținea sub foc și sub observație valea înzăpezită. Lovit mortal de un cartuș perforant, a căzut cu mîna încețată pe trîgaci, golindu-și întreg încărcătorul.

Îndrîjit de pierderea prietenului său, alături de care trăsese și el pînă i se încălzise țeava puștii-mitraliere, Alexandru Perșea se afla, în ziua următoare, la 3 martie, angajat în luptă pentru apărarea satului Visoka, de unde fasciștii fuseseră de curînd alungați. Cu forțe mereu întărite, inamicul dădea contraatacuri repetate. Artileria îi venise în ajutor. Amurgise. Fasciștii trecuseră din nou la contraatac, reușind să înainteze. Rîndurile noastre se răriseră; morții, ca și cei cu răni grave, începuseră să înghețe pe zăpada înroșită. Cei răniți mai ușor continuau să tragă. Situația devenise critică. Perșea își da seama de asta. Își găsisese o bună poziție, înapoia unui trunchi, și-i secera cu mîinile pe cei ce se încumetau să se apropie. Exploziile proiectilelor dușmane căzute în jurul său îl asurzeau. O schijă i-a izbit piciorul. A simțit că-l arde ceva. Dar mîinile și le putea mișca. A strîns din dinți, și-a încețat degetele pe trîgaci, îndreptînd arma spre șirul mogildefelor verzuie ce se tirau spre el și a tras mai departe, a tras mai departe, bine țintit. Din acea luptă a rămas invalid de un picior. Trăiește la Cluj.

Numele acestora și ale tuturor eroilor războiului antihitlerist va fi întotdeauna scris și rostit cu mîndrie patriotică însușind noile generații la fapte și acțiuni mărețe, demne de sacrificii lor. Croniciari ai războiului le-au evocat lupta vitejească.

Au trecut de atunci mai mulți ani decît au apucat unii dintre ei să trăiască. Ar fi avut acum primii nepoți. Chipul unora din cei căzuți, încă tînăr, neaprisit de viață, îl întîlnim în sălile Muzeului Militar. S-au jertfit în floarea vîrstei. Și tot așa, mereu tineri, vor fi preluați de conștiința urmașilor.

Scrisori de pe frontul antihitlerist

Un fiu care luptă departe

ION NANIA

Avem în față câteva scrisori adunate și păstrate cu grijă. Pe primul dintre plicuri se află tipărite următoarele cuvinte: „Atențiune! Nu se scrie nimic în legătură cu armata. Nu se pune localitatea.”

Îl desfacem cu emoție:

„Mă bucur foarte mult că sînteți sănătoși. Dar mă bucur pe de-o parte că pot și eu, în aceste timpuri, să fiu de folos țării și să aduc cînte și dumneavoastră prin comportarea mea aici. Nu mă tem de nimic. Sint calm ca și în trecut; nu mă pot supăra de nimic și niciodată nu sint trist... Poate pentru cei care au frică să li se pară greu, dar pentru mine...”

Scrisoarea din care am reprodus rîndurile de mai sus poartă data de 16 septembrie 1944 și a fost trimisă părinților săi de sergentul major Gheorghe P. Roceanu din Regimentul 4 dorobanți, cel mai mic dintre cei cinci copii ai țăranului sărac Preda Roceanu din satul Birlogu, comuna Negrași, județul Argeș.

Dar să lăsăm să vorbească și alte scrisori ale lui:

„Să știți că războiul merge bine. Peste puțin timp întreg Ardealul va fi al nostru. Deci, după cum vedeți, nemții își cam string cărțile repede că sint cam grăbiți” (1 oct. 1944).

„Pînă în prezent sint sănătos, împreună cu Voicu și cu nașu Gheorghe... Amîndoi am pășit odată pe drumul acesta al milităriei și cu toate acestea am fost mai mereu împreună, în permisiile și concedii. Iar acum sintem tot împreună, luînd parte la dezrobirea scumpului nostru Ardeal...”

Sperăm să vină zile mai bune și să ne bucurăm de alte evenimente” (28 oct. 1944).

„Azi este zi de 1 noiembrie, iar noi ne pregătim să trecem Tisa, urmărind mereu pe dușman. Sint sănătos pînă în prezent, mulțumind lui D-zeu că mi-a purtat de grijă pînă aici peste Tisa... Voicu de asemenea este sănătos. Sint sănătoși: nașu Gheorghe, Marin R. Avram, Nicu lui Rădușă, Sandu lui Ionișă Dragomir, Vică, ginerelii lui C-tin Model și Gheor-

ghe al lui Ristache din Buta... Ne apăr în minte horă, băieți, fete cu care am petrecut, luând pe fiecare în parte, de la un capăt la celălalt al satului. Din când în când cite o explozie ne face atenți la cele ce se întâmplă în jurul nostru. Dacă nu-i ceva periculos, iarăși ne reîntorcem de unde am lăsat și discuția urmează. Cam în felul acesta petrecem zi de zi cu speranța că după ploaie și furtună, va veni și vreme bună" (6 dec. 1944).

„Mergem înainte mereu. Am trecut în Cehoslovacia" (26 dec. 1944). „Voicu, pentru puțin timp, nu mai este cu mine... este lovit la un picior" (5 ian. 1945). Semnatarul scrisorii arată, apoi, că a petrecut sărbătorile de Anul Nou pe front și speră să se întoarcă în curând acasă: „Până atunci fiți mindri că aveți un fiu și frate aici, care a avut cinstea să fie citit prin ordin de zi pe divizie și decorat cu Virtutea Militară" (8 ian. 1945). „Nemții se retrag mereu, așa că sperăm ca în curând să terminăm războiul". O scrisoare a fost expediată din munții Cehoslovaciei: „Stînd singur în groapa înghețată, mă năpădesc gîndurile, lungi, nesfîrșite, care apoi mă adorm și-mi dau visuri ce mă fac că cred că-s fericit" (20 ian. 1945).

După ce își exprimă satisfacția pentru veștile primite de acasă, autorul misivei continuă: „Mă bucur cînd am auzit că a fost horă. Să nu credeți că-mi pare rău că unii petrec și eu sint aici. Fiecare la locul său. Este bine că nu este satul pus-tiu" (27 ian. 1945). „Văzînd timpul că tot trece mereu, scurgîndu-se ca o apă de izvor peste pietrele ce rămîn", el scrie tot mai des părinților, „îmbătrîniți și albiți de necazuri și dor", pentru a-i liniști și încuraja: „Dragă tată! Imi amintesc de povestirile și întâmplările d-tale de pe front; acum le revăd și eu trăindu-le chiar în realitate. D-ta ești bătrîn și ți-au rămas înfiripate (sic!) adînc aceste amintiri. Eu am avut norocul să merg și mai departe ca d-ta... Dragă mamă! Știu că sint 6 luni de cînd mă tot plîngi mereu, știindu-mă foarte departe. Da, cred că mă dorești foarte mult. Dar, te rog, nu mai fi tristă pentru mine, ci mai bine fi veselă că ai un fiu departe și luptă pentru

a păstra liniștea și odihna celor bătrîni" (18 febr. 1945).

Aproape toate scrisorile trădează o fire optimistă, un om încrezător în dreptatea cauzei pentru care luptă: „Fiți siguri că timpul se va schimba în curînd. Da, furtuna va trece și se va însenina cerul... Cu nașu' Gheorghe mă simt parcă în locurile unde petreceam odinioară copilăria și timpul... Dragă frate, aș dori... să mai faceți ceva pe lângă casă. Dacă se poate să întindă țarcul pînă lângă casă, la poarta ce dădea în grădină, și ceva flori lângă casă, dinspre nenea, nu ar sta rău. Ieșirea în grădină să o dea pe poarta dinspre pătur. Dacă se poate, să închidă cu șipcă. Nu căuta că te-ar împiedica gutuiul și zarzărul acela, că nu face mai mult un pom decît un aranjament bun" (4 martie 1945).

„Nașu Gheorghe! Toată viața îmi va sta în minte neuitat. Mult mă doare inima cînd știu că nu mai este printre noi. Pe el îl aveam cel mai drag aici; ne eram unul altuia și părinte și frate. Acum m-a părăsit... Al lui Gheorghe Model și Ionel al lui Mitrică sînt răniți... Toate acestea vor rămîne ca un vis... În acest timp de grea încercare am devenit mai nerăbdător, mai iute după cum eram la fire... Pe aici mai sînt sănătoși pînă în prezent: Marin R. Avram, Sandu lui Ionăți Dragomir, ginerele lui C-tin Model. Deci sint cam puțini" (26 martie). „Știu că veți fi mai triști acum cînd mă știți aproape singur în aceste depărtări" (28 martie). „Cînd mă gîndesc la dumneavoastră sint o bucurie cînd știu că am pentru cine să lupt aici departe și am presimțirea că am să mă revăd cîndva în mijlocul dumneavoastră" (4 aprilie). „Aștept o zi mai fericită în care să-mi reîntorc pașii de unde acum 8 luni de zile am plecat" (3 mai).

Ultima scrisoare trimisă părinților lui Gheorghe P. Roceanu poartă data de 4 iunie și este semnată de sergentul Ion Anton, din Regimentul 4 dorobanți, compania de pioneri. În cuvinte pline de durere, părinților bravului ostaș li se comunica cum fiul lor a căzut eroic în ziua de 4 mai.

...Am prezentat aceste scrisori considerîndu-le una din acele mărturii impresionante, care destăinuie un univers întreg de vise și credințe. Ele sînt o spovedanie plină de tensiune omenescă a unui participant la evenimentele de mare semnificație în istoria poporului nostru. Am prezentat, de fapt, pe unul dintre miile de tineri eroi români ai războiului antihitlerist, pe ale cărui fronturi de luptă armafa română a pierdut aproape 170 000 ostași (morți, răniți și dispăruți). Sînt jertfe pe altarul libertății poporului român, al eliberării popoarelor subjugate de fascism.

◀ Frontul la 15 decembrie 1944

16 decembrie 1944 : germanii atacă ▶

Trupele germane primesc ordinul de strângere a unităților aliate

Ardenii în flăcări

RICHARD MCMILLAN

Anul 1944, al cincilea an de război, a adus Germaniei naziste noi și grele înfringeri.

În urma ofensivei declanșată de armata sovietică în toate sectoarele frontului răsăritean, a fost eliberat un teritoriu vast și au fost scoase din luptă zeci de divizii germane; comandamentul hitlerist s-a văzut nevoit să transfere în est forțe importante de pe alte fronturi europene. Cu toată împotrivirea disperată a trupelor hitleriste, armata sovietică și-a continuat însă ofensiva spre vestul, centrul și sud-estul Europei.

Înaintarea victorioasă a armatei sovietice a facilitat succesul insurecției naționale antifasciste armate din România (august) ca și al insurecției armate din Bulgaria (septembrie). La 5 decembrie, armatele sovietice și române au început luptele pentru eliberarea Budapestei.

Pe frontul de vest, prin declanșarea operațiilor Overlord (6 iunie) și Dragon (15 august), aliații au reușit să debarce în nordul și, respectiv, sudul Franței, înlesnind victoria insurecției populare din Paris (19-25 august). În primele zile ale lunii septembrie au fost eliberate capitala Belgiei — Bruxelles și portul Anvers, iar după alte câteva zile trupele aliate au forțat trecerea riului Meusa. La 13 septembrie, forțele debarcate în nordul și sudul Franței au făcut joncțiunea la Dijon; în ziua următoare, trupele anglo-americane care se aflau în Belgia au pătruns pe teritoriul Germaniei, străpungând celebra linie germană de fortificație Westwall (Linia Siegfried)*.

Începea agonia Reichului nazist. O agonie cu zvircoliri încă primejdioase, deseori dramatice. În iunie, hitleriștii au început bombardarea Londrei cu rachete V-1. În august, l-au asasinat pe militantul comunist Ernst Thälmann, în lagărul de la Buchenwald. În decembrie au recurs la o încercare disperată: regroupind rămășițele trupelor de ocupație din Franța și Belgia, au format noi divizii și le-au trimis într-o îndrăznească contraofensivă în Belgia, în regiunea pădurii și a Munților Ardeni.

Paginile ce urmează sînt consacrate acestei ultime tentative, prin care Hitler spera să înainteze spre Anvers, să taie în două forțele aliaților și să-i silească astfel la încheierea unei păci separate, pentru a continua — eventual alături de americani și englezi — războiul antisovietic.

Correspondent de război al presei britanice, Richard Mc Millan, autorul paginilor pe care le reproducem, relatează doar fapte văzute la fața locului. Maniera relatării, care nu este pe deplin obiectivă, estompează, uneori, complexitatea situației, mulțumindu-se să o sugereze. Vom adăuga, de aceea, că în primele patru zile ale inverșunatei contraofensive hitleriste, trupele americane din zona Ardenilor belgieni au fost pe punctul de a fi încercuite. Un important rol în limpezirea situației a revenit mareșalului britanic Montgomery, în al cărui grup de presă se afla McMillan.

După eșecul acestei tentative, germanii au încercat un nou atac în aceeași regiune, la începutul lunii ianuarie 1945, paralel cu o acțiune ofensivă în Alsacia pentru recucerirea orașului Strasbourg. În aceste condiții, primul ministru al Marii Britanii, Winston Churchill, a adresat lui I.V. Stalin două mesaje succesive, în care se spunea printre altele: „Ofensiva de diversivune pe care o desfășoară germanii în Alsacia are tendința de a imobiliza forțele americane [...] Vă voi fi recunoscător să-mi comunicați dacă putem conta pe o mare ofensivă rusă pe frontul de pe Vistula sau în oricare altă parte, în cursul lunii ianuarie”.

La 7 ianuarie, Stalin i-a comunicat lui Churchill că „ținînd seama de situația aliaților noștri de pe frontul de vest, Cartierul General al Comandamentului Suprem (sovietic — n.r.) a hotărît [...] să treacă la vaste operații ofensive împotriva germanilor, pe tot frontul central”. La 12 ianuarie au fost declanșate acțiuni ofensive sovietice între Vistula și Oder și în Prusia Orientală. Cîteva zile mai tîrziu, „punga” din Ardeni a fost lichidată definitiv și aliații au reluat ofensiva în vest.

După mai puțin de patru luni, cel de-al treilea Reich înceta să mai existe.

Domnica ZAVOICINSCHI

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 9/1971, p. 45.

Coșmarul reînvie*

Hitleriștii încercau o străpungere în Ardeni.

„Germanii! Germanii!” — acest strigăt se rostogolea peste câmpia împădurită, acoperită de zăpadă, sălta peste văi și poșosea, purtat pe aripile teroarei, în orașele și ținuturile din calea acestei noi răbufniri hitleriste, acestei ultime zvîrcoliri a lui von Rundstedt**.

Liège, Bruxelles, Anvers... Vestea înaintării germane stîrnea o veritabilă panică în aceste orașe. Noaptea, iureșul șuierător al vîntului, de-a lungul străzilor înghețate parcă prevestea acea teroare halucinantă care revenea, rapidă, implacabilă, încă neînfrîntă. Se apropia cu fiecare oră.

La cartierul general al Aliatilor domnea încordarea. Fiecare telefon din zona

de ani! Drumurile erau atît de înghețate, încît blindatele noastre nu puteau înainta decît dacă mecanicii le împlintau cuie de oțel în șenile. Tunurile alunecau și derau, reușind să se deplaseze cu cel mult o milă pe oră. Iar cînd ajungeau în virful unui deal, oamenii erau morți de oboseală și de furie. Benzina îngheța în rezervoare. Vîntul rece sufla zi și noapte, adunînd zăpada în nămeți de statura unui om, acoperind drumurile, blocînd intersecțiile.

Nu se putea o vreme mai nepotrivită pentru război.

Și totuși, von Rundstedt atacase.

Surprinzător n-a fost însă atacul în sine, ci faptul că era cît pe-acî să reușească. Sfidînd totul, zăpada, gheața, frigul pătrunzător, von Rundstedt a fost pe punc-

frontului aducea știri proaste. Divizii înțregi reînviau. Dușmanul reapărea ca un coșmar. Situația era gravă, foarte gravă!

„Germanii au rupt frontul! Vin, vin spre noi! Înaintează spre Meusa! Scape cine poate!” Glasul panicii răscolea fermele adormite, orașele și satele ai căror locuitori năvăleau pe drumuri, așa cum făcuseră în urmă cu patru ani. Căruțe prăpădite, limuzine luxoase, roabe, camionete, cărucioare de copii, tot soiul de vehicule se îngrămădeau pe drumuri, încercînd să scape de strînssoarea mortală a Fiarei!

Acestea se petreceau la 16 decembrie. Cea mai rece iarnă din ultimii cincizeci

ani — a-aș atinge țelul. El a atacat cu vreo mie de blindate, s-a avîntat pînă la Meusa și a fost oprit la numai patru mile de rîu!

A atacat pentru că fusese obligat s-o facă. Pentru că lui Hitler i se năzărise — într-o ultimă viziune — victoria. Nu încape îndoială că planul contraofensiv din Ardeni împotriva Armatei 2 americane îi aparținea Fûhrerului. Chiar și germanii afirmă — și nu avem motive să nu-i credem — că Hitler îl elaborase și-l dezvoltase, în linii generale, lui von Rundstedt.

Planul urmărea trei țeluri principale: 1. ocuparea podurilor de pe Meusa; 2. cucerirea Liège-ului, nod de comunicații vital pentru Aliți; 3. înaintarea spre Schelde, pentru cucerirea portului Anvers.

Înamicul știa că aprovizionarea fronturilor englez și american se făcea prin An-

* Titlul și substituirile aparțin redacției.

** Feldmaresăului von Rundstedt i-a fost încredințată conducerea contraofensivă din Ardeni (de altminteri, și comanda generală a trupelor germane din Europa apuseană, în 1944).

vers. Dacă hitleriștii ar fi pus stăpînire pe Anvers, Armata 2 britanică și Armata 1 canadiană ar fi fost despărțite de forțele americane din sud. Anglo-canadienii s-ar fi pomenit izolați, iar germanilor nu le-ar fi rămas decât să lanseze asupra lor trupele de parașuțiști masate în nord, pe cursul inferior al Rinului, printre canalele Olandei.

O dată eliminați englezii și canadienii, Rundstedt ar fi executat o învăluire la sud de Anvers, pentru a ataca din spate restul trupelor lui Eisenhower. Deci o reeditare a manevrei de la Dunkerque *, de data aceasta cu mai mult succes — sperau germanii.

Adevărul este că Rundstedt a fost pe punctul de a ajunge la Meusa. Iar Eisenhower s-a văzut nevoit să recurgă la Montgomery, transferîndu-l, în momentul critic, în sectorul american; ceea ce, în

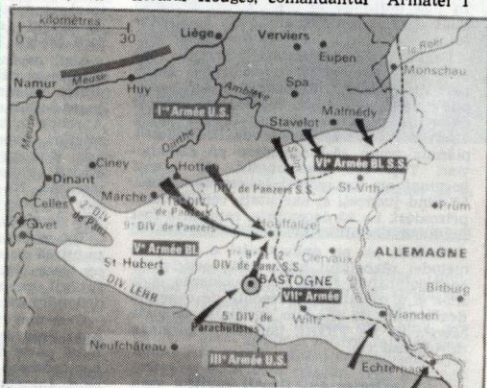
produsese pînă atunci. De data aceasta lovitură trebuia să reușească cu orice preț.

Planul acțiunii lui Rundstedt, cunoscută de dușman sub denumirea de **Operația de pedepsire** fusese elaborat în noiembrie 1944. Pentru realizarea lui, Rundstedt primise toate mijloacele posibile în trupe și materiale de luptă. La dispoziția feldmaresalului se aflau două armate de blindate, constituite în acest scop, mari rezerve de benzină, depozitate în zona Ardenilor.

Principalul său atu a fost însă Armata 6 PANZER (blindate) masată în secret în spatele liniei Siegfried. Deoarece trebuia completată, fiecare front i-a trimis cîteva care de luptă. Întăririle soseau noaptea, pentru a nu fi depistate de unitățile de recunoaștere ale aliaților. Se bănuiește că generalul Hodges, comandantul Armatei 1

Prizonieri americani căzuți
în minile avangărzilor
germane

Contraofensiva aliată

treacă fie spus, a provocat iritarea unor generali, din forțele armate ale S.U.A., nemulțumiți că fuseseră puși sub comanda unui general englez.

Lipsa unui medallion

Așadar, în dimineața zilei de 16 decembrie, Rundstedt a dezlanțuit un atac furibund.

A fost o lovitură usturătoare! Incomparabilă cu tot ceea ce blitz-ul german

* În mai 1940, înaintarea fulgerătoare a diviziilor blindate și motorizate germane pe teritoriul Franței, spre vest, către Canalul Mincii, și apoi, de-a lungul litoralului, spre nord, s-a soldat cu încercuirea a 40 divizii franco-anglo-belgiene. A început evacuarea rapidă în Anglia a trupelor aliate de la Dunkerque (27 mai-4 iunie). Luați prin surprindere, englezii au lăsat în acest port un mare număr de tunuri, tancuri și alte materiale militare.

americane, ignora existența acestei forțe dușmane masate în fața lui. Dar asupra acestui aspect se mai discută încă. Unii afirmă că existase un plan potrivit căruia forțele Wehrmachtului trebuiau lăsate să se angajeze în luptă, apoi încercuite și prinse în capcană. Toate acestea sună însă prea frumos pentru a fi adevărate.

Acestor forțe germane li se adăuga și o întreagă armată de spioni. Un număr de 150 ofițeri germani fuseseră instruiți special pentru rolul de spioni și sabotori, iar alți 800 pentru cel de semnalizatori și parașuțiști. O astfel de „armată a tăcerii” urma să fie parașutată, în uniforme americane, în spatele liniilor aliaților, pentru a spori și mai mult zăpăceala pe care atacul blindatelor oricum ar fi stîrnit-o.

Se spunea despre acești „specialiști” că vorbeau engleza cu un accent american. Fuseseră supuși, în prealabil, unui intens

antrenament constind din lectură și conversație și erau la curent cu multe detalii privind viața soldaților americani. În preajma datei de 1 decembrie, cu cinci-sprezece zile înainte de ofensivă, grupul a primit uniforme americane, jeep-uri, acte și bani.

Dar, ca de obicei, germanii au făcut greșeli. De exemplu, au scăpat din vedere că fiecare soldat american purta așa-numitul *dog-tag*, un fel de medalion de identitate ațarnat de gît. În plus, actele spionilor, deși fuseseră pătate special pentru a părea vechi, trădau, totuși proveniența de dată recentă.

Cei 150 spioni au aterizat în zona frontului american, în dreptul localităților Hallschlag și Stadkyll. Primul contingent a fost parașutat aproape de Spaa, în noaptea de 16 spre 17 decembrie, și capturat la ora 5,45 dimineața, pe drumul spre Eupen. În mai puțin de 24 ore, contraspiionajul aliat a aflat toate amănunțele complotului.

La Paris au fost impuse restricții, iar unor ofițeri superiori li s-a dat o gardă personală; căci Otto Skorzeny, șeful grupului de diversioniști, cel care dirijase și expediția pentru răpirea lui Mussolini, cînd acesta fusese arestat de Badoglio — plănua acum să-l asasineze pe Eisenhower. Toți cei aproximativ 150 agenți germani au fost prinși la est de Meusa, 50 fiind judecați și executați, ceilalți luați prizonieri. La 23 decembrie, rețeaua a fost lichidată definitiv.

Naziștii nu au aplicat nici o restricție metodei războiului fulger. Din programul contraofensivei făcea parte uciderea civililor și a soldaților, precedată de o amplă desfășurare de blindate, sprijinită de toate categoriile de TIGRI, tancurile germane de ultimul tip.

Întîlnire cu „Dracii roșii”

Am intrat în Dinant * noaptea. În apropiere de Meusa, drumurile erau blocate... Din nou refugiați! Dar pe măsură ce înaintam de-a lungul râului, mulțimea se rărea. Ne-am auzit strigați și ne-am oprit. În beznă s-au conturat două siluete. Prin apropiere, lângă un copac, staționa o mașină blindată.

Doi soldați englezi s-au apropiat de noi. Făceau parte dintr-o patrulă de recunoaștere. Am tresărit: o patrulă de recunoaștere pe malul apusean al Meusei! Ca și cum germanii ar fi trecut riul...

— Unde sînt nemții? ne-am interesat.

— Nu se știe exact, a sunat răspunsul. Se aud tunurile de dincolo. Supraveghem zona, ca nu cumva să le vină ideea de a traversa riul pe pontoane.

* Oraș în Belgia, situat pe riul Meusa.

Am schimbat o privire cu tovarășul meu de drum, Stanley Nash.

— Da, nimic de zis! Nu-mi miroase a bine! a declarat Stanley.

— Dacă ajung la Meusa și o traversează, nimic nu-i mai poate opri pînă la Bruxelles, i-am spus.

— Și deci pînă la Anvers, mi-a răspuns Stanley. Atunci să te ții, cu englezii și canadienii prinși în nord, în Olanda!

Cîmpia era pustie și tăcută. Se auzea doar bubuitul surd al tunurilor. Rîul curgea repede, reflectînd în apele sale scînteierea steluțelor. Pe mal se deslușeau vag contururile unor case arse. Încă o urmă a nemților. Ca întotdeauna, pe măsură ce se retrăgeau spre frontiere, SS-iștii incendiau și devastau.

— Ce-or să ne facă dacă vin iar? se întrebau cu groază niște țărani, pe care i-am întîlnit în întunericul nopții. Au dărîmat totul, cînd au plecat, și au omorît oameni de dragul de a omorî. Ce-or să ne mai facă SS-iștii?

Aici, ca în toate regiunile Europei pe care le-au călcat în picioare, SS-iștii, aleși dintre cei mai sălbatici membri ai Hitlerjugend-ului, erau mai temuți ca o molimă. Aproape în toate satele am auzit aceleași relatări despre brutalitățile lor de nedescris. Cunoșcîndu-și reputația, se pare că SS-iștii țineau cu tot dinadinsul să și-o mențină. Nu străbăteau niciodată un sat sau un oraș fără să lase în urma lor o dîră de sînge.

Tot ei erau cei mai cruzi în luptă. Am putut să ne dăm seama de ferocitatea lor pe toate cîmpurile de bătăie unde i-am întîlnit, pe plajele Normandiei sau pe drumul spre Germania.

Cele mai multe case și cafenele din Dinant erau închise, cu obloanele trase. O bună parte din locuitorii fugiseră. Alții se baricadaseră în case și așteptau, tremurînd, întoarcerea dușmanului. Bubuitul tunurilor se auzea din ce în ce mai clar, ca un tunet ce se răsfrînge în umbrele trecutului.

În cele din urmă am reușit să descoperim un mic hotel, înăuntrul căruia se zărea pîlpînd o lumină. Am intrat și, spre surpriza noastră, am dat de niște vechi cunoștințe: „Dracii roșii”, Divizia 6 britanică de parașutiști, rechemată de urgență din Anglia pentru a da o mîna de ajutor la stăvilirăa hoardelor Wehrmachtului.

— Ieri mai eram de partea cealaltă a Canalului, ne-au spus ei. Ne pregăteam să plecăm în permisie de Crăciun.

— Peste cîteva zile urma să mă însor, a adăugat un sergent. Logodnica mea nici nu știe că nu voi veni. În loc de lună de miere, iată-mă în Ardeni!

Divizia 6 aterizase, cu parașute și planoare, pe malul riului Orne, în Normandia, la 6 iunie și, rupînd frontul, urmărise în-

micul pînă la Sena, alături de alte forțe engleze și americane. Trimisă în Anglia pentru regrupare și odihnă, fusese trecută în rezervă pentru cazuri speciale, ca cel de acum.

Parașutistul din copac

Un fel de așteptare părea că plutește în aer și în liniștea nefirească a nopții. Orice umbră devenea suspectă. Tunurile se auzeau din ce în ce mai tare.

În acea noapte am dormit prost la hotelul din Dinant... Dimineata am aflat că dușmanul se găsea la Selles. Din virful unei coline am descoperit rămășițe de blindate germane, distruse de tunurile antice ale parașutiștilor. Primejdia ne pîndea pe aproape.

Inamicul a încercat să ocolească Dinant și Namur, pentru a junge la Liège. După un prim asalt, a făcut o breșă în liniile noastre și a început să atace în toate direcțiile. Am auzit vorbindu-se că Divizia 10 de parașutiști (lansată și ea în Normandia la 6 iunie), care apăra orașul Bastogne, era amenințată de un cumplit puhoi hitlerist, evaluat la aproximativ 150 000 oameni. Apoi am aflat că Bastogne fusese încercuit.

Radioul german dădea amănunte despre luptele de la Bastogne, afirmînd că americanii nu mai aveau nici o șansă de scăpare: „Sînt încercuiți în oraș și în împrejurimi pe un spațiu restrîns, cu o lungime de aproximativ cinci mii și o lățime de două mii și jumătate. Sîntem pe cale de a le înfrînge rezistența. Situația lor e fără speranță. Îi avertizăm că nu are nici un rost să se opună. Trebuie să se predea, pentru a salva viața civililor și pe a lor.”

Apoi n-am mai auzit aproape nimic despre Bastogne.

Fiecare era mult prea preocupat de ceea ce se petrecea în propriul său sector. În diferite puncte, foarte depărtate între ele, germanii au lansat parașutiști.

În cursul dimineții ne-am deplasat pînă la un sat dintre Namur și Marche. O femeie ne-a zărit prin fereastra casei și ne-a întrebat:

— Englezi ?

Am dat din cap afirmativ. Eram primii militari britanici pe care îi vedea.

— A fost vesele mare în sat, ne-a povestit femeia, în timp ce ne beam cafeaua. Noaptea, un parașutist german a căzut într-un copac, colo pe colină. Am auzit strigăte și n-am știut ce să facem. Neamțul striga din ce în ce mai tare. Pînă la urmă s-a găsit cineva care s-a dus, noaptea, să vadă ce se întîmplă. Blestematul ăla de neamț se încurcase atît de tare în crengi, că nu se putea mișca. Era foarte frig, sub zero grade. S-au dus și alți săteni să-l vadă pe parașutist. Se tot foliau sub copac, în

Soldași americani în ajunul bătăliei de la Bastogne

timp ce neamțul continua să strige. Dimineata, era tot acolo. Dar nu mai striga, era liniștit și teapăn: murise înghețat.

Abia atunci am înțeles mai bine ura pe care acest popor o nutrea față de germani. Toți acești oameni cunoscuseră asuprirea și suferiseră crîncen. Nici o răzbu-nare nu li se părea prea crudă.

Răspuns la ultimatum

Făcînd cale întoarsă, am ajuns la Dinant, apoi am plecat mai departe, pătrunzînd mai adînc în masivul Ardenilor. A început să ningă. Fulgii cădeau în linii oblice, umplînd șanțurile. Copacii aminateau de ilustratele de Crăciun. Peisajul era de un alb feeric, imaculat, pătat doar de cenușul blindajelor și al tunurilor.

Inversunatele lupte de la Bastogne continuau cu aceeași furie. La cartierul general al unui batalion am întîlnit pe un ofițer de legătură american, care ne-a dat amănunte mai concrete despre strălucita rezistență a glorioșilor apărători ai orașului (citiți de Eisenhower, cîtu timp mai tîrziu, pe un ordin de zi special, pentru curajul și dîrzenia lor).

Hitleriștii li încercuiseră, dar nu reușeau să-i înfrângă. Rundstedt le-a adresat următorul mesaj :

„Către comandantul orașului asediat Bastogne :

În război, norocul e schimbător. De data aceasta forțele S.U.A. au fost încercuite, în Bastogne și împrejurimi, de unitățile noastre blindate. Care de luptă germane au traversat râul între Ourthe și Ourtheville, au pus stăpânire pe Marche și au ajuns la Saint-Hubert. Libremont este de asemenea în mâinile germanilor. Nu există decît o soluție pentru a salva trupele încercuite de o exterminare totală : capitularea și predarea orașului. Vă acordăm două ore de gîndire, din momentul în care vă va parveni acest mesaj, pentru a lua o hotărîre. În cazul în care această propunere va fi respinsă, un corp de artilerie de cîmp și șase batalioane de artilerie anti-aeriană vor fi gata să nimicească trupele S.U.A. din orașul Bastogne și din împrejurimi. Ordinul de a deschide focul va fi dat în clipa în care termenul de două ore va fi expirat“.

Nota se încheia cu precizarea că americanii și nu germanii vor fi răspunzători de moartea civililor de pe urma bombardamentelor ce vor începe, dacă apelul de a preda orașul va rămîne fără ecou. „Ceea ce, conchidea nota, n-ar corespunde binecunoscutelor sentimente umanitare ale americanilor“.

Mesajul lui Rundstedt a fost adus, la 22 decembrie, de un ofițer german. Cîțiva soldați americani l-au văzut de departe, fluturînd un cearceaf ; aceasta era metoda naziştilor prin care dădeau a înțelege că vor să ducă tratative.

Americanii l-au condus pe căpitanul german, care venise însoțit de doi soldați, pînă la marginea orașului Bastogne — sau mai bine-zis a ceea ce mai rămăsese din Bastogne — unde mesajul a fost remis generalului de brigadă Anthony C. Mc Auliffe, comandantul Diviziei 101 de parașutiști, supranumit amical „bătrînul punga“.

Răspunsul dat de Mc Auliffe lui von Rundstedt a intrat în istorie, din clipa în care a fost cunoscut de lumea dinafară ; generalul american a luat documentul german și și-a scris replica de-a curmezișul filei de hîrtie : „Vax !“

Un chicot aprobator s-a rostogolit prin orașul asediat, amestecîndu-se cu bubuitul tunurilor, cu lătratul mitralierelor și șuieratul gloanțelor care biciuiau cîmpul de luptă, acoperit de zăpadă.

Soldații Diviziei 101 s-au bătut mai aprig ca oricînd. Era în ziua de 23 decembrie. Prin pîsla cenușie a norilor a scînteiat un colț de cer albastru : încerca să se arate soarele. Apoi cerul s-a înnegurat din nou. A început să ningă. Viforînița a prins să urle ei să sfîchuiască pămîntul cu suflarea ei de gheață. Parașuțiștii nu aveau ni-

mic la îndemînă pentru a-și încălzi mincarea. În plus, proviziile erau din ce în ce mai sărăcăcioase, pe măsură ce erau răpuș de gloanțe soldații care aduceau alimentele, cu schimbul și numai noaptea.

Replica bombardierelor

În aceeași noapte, cîmpul de luptă din zona orașului s-a transformat într-un iad. Bateriile și mitralierele germane au deschis un susținut foc de baraj de-a lungul căii de comunicație dintre oraș și fișia îngustă a frontului. Asupra asediaților din Bastogne s-au năpustit șase divizii naziste. La atac au luat parte și unități blindate dar tunurile americane antitanc și-au făcut datoria din plin : în opt zile de asediu au fost distruse 148 care germane.

Apoi, la 25 decembrie, cerul s-a înșeninat. Tot cîmpul era înveșmîntat în alb, dar într-un alb auriu, căci apăruse soarele. Cerul, de un albastru luminos, strălucea. O zi ideală pentru aviație.

Forțele noastre aeriene au pornit deci la atac. Decolînd și revenind la sol cu schimbul, bombardierele s-au abătut asupra dușmanului cu sutele și cu miile. A fost o zi grea pentru piloți. Prima și veritabila ripostă serioasă dată lui Rundstedt. Au luat foc blindatele și coloanele de infanterie inamice, convoaiele de aprovizionare, autocamioanele cu muniții, cisternele cu benzină. Flăcările și fumul desenu pe albul zăpezii oribile pete negre.

Încă din 21 decembrie, Bastogne era asaltat de germani din trei părți. Era aproape imposibil să ajungi pînă la oraș. Treptat, dușmanul și-a sporit strînsarea. După bombardarea masivă a coloanelor naziste, la 25 decembrie, forțele americane care atacau dinspre sud au făcut însă unele progrese. Pentru a para această amenințare, inamicul și-a întors spre sud bateriile antitanc, continuînd totuși să atace, din ce în ce mai îndrîjit, garnizoana asediată.

Coloana americană din sud nu și-a oprit însă înaintarea. Cîteva atacuri de blindate au nîmicit pozițiile germane, în timp ce infanteria, acționînd în plin cîmp înzăpezit, a lichidat o seamă de formații naziste printr-un susținut foc de puști și mitraliere.

Dar, din nou, cerul s-a înnorat, îngreunînd operațiile aeriene. Și totuși, lovitura din 25 decembrie a dat roade. S-au împuținat, între altele, rezervele de benzină ale inamicului. Avioanele de recuperare au raportat că lungi coloane de transport germane zăceau imobilizate.

Noaptea, Ardenii au fost cuprinși de flăcări. Lumina incendiilor putea fi văzută de la o depărtare de cîteva mile. Germanii

au fost surprinși de bombardierele noastre în toilă nopții: mijloacele de transport, depozitele de alimente, cisternele de benzină, totul ardea după teribilul raid nocturn al numeroaselor aparate de tip FLYING Fortress, LIBERATOR și MOSQUITO.

A doua zi, coloanele americane din sud s-au întâlnit cu o patrulă din Bastogne, la aproximativ trei mile depărtare de oraș. Puțin după aceea, carele blindate ale unei coloane de sprijin și-au făcut intrarea pe teritoriul asediat, în uralele apărătorilor infomețați, bărboși, istoviți, și înghețați — eroicii soldați ai Diviziei 101!

Asediul orașului Bastogne luase sfârșit. Iar soarta bătăliei Ardenilor fusese pecetluită.

* * *

Marea lovitură decisivă, care trebuia să asigure victoria finală a Germaniei, a eșuat. Pentru atacul în Ardeni inamicul concentrase în această zonă Armatele 5 și 6 de blindate SS și Armata 7. Cu alte cuvinte, aproape 24 divizii dintre care 10 de blindate. Atacul fusese lansat în punctul cel mai slab al liniei aliate.

Potrivit planului său, Hitler spera să ajungă la Meusa în două zile și la Anvers în trei săptămâni. De asemenea, spera să încercuiască 38 divizii aliate și în felul acesta să recâștige războiul. Von Rundstedt caracteriza atacul drept „lovitura care va aduce Germaniei victoria finală“.

Orașul Saint-Vith, a cărui recucerire de către aliați la 23 ianuarie 1945, a marcat eșecul definitiv al bătăliei Ardenilor

Cumplitul scrișnet al miilor de blindate, care s-au abătut asupra noastră, ne-a făcut întâi să ne pierdem echilibrul. Apoi Montgomery cu parașutiștii săi și cu Divizia 51 scoțieni (eroii de la El-Alamein *) a aplicat puternice lovituri pozițiilor înaintate germane.

Toată această bătălie ne-a costat câteva mii de prizonieri, morți și răniți; dar pierderile inamicului au fost mult mai mari. Cel puțin un sfert de milion de oameni, atât a costat aventura lui von Rundstedt!

Scurt timp după aceea von Rundstedt a fost înlocuit de Kesserling, rechemat din Italia pentru a încerca să țină piept presiunii din ce în ce mai mari a armatelor aliate, care se regroupau pentru a da dușmanului o puternică lovitură pe frontul de vest.

Timp de zece zile lumea întreagă a așteptat cu sufletul la gură, cu inima strânsă. Apoi a răsuflat ușurată.

* Bătălia de la El-Alamein (Egipt) dintre armata engleză și cea germano-italiană a durat 11 zile (24 octombrie-4 noiembrie 1942) și s-a încheiat cu victoria englezilor. Puternicele contraatacuri germane, care pînă la 2 noiembrie l-au împiedicat pe britanici să obțină o victorie decisivă, l-au făcut pe Churchill să exclaima exasperat: „Nu vom putea găsi niciodată un general capabil să câștige o bătălie?“

Ultima zi de pace —

ultima zi de război

KONSTANTIN K. ROKOSSOVSKI

Mareșal al Uniunii Sovietice

Unul din cei mai de seamă comandanți militari sovietici în cel de-al doilea război mondial, K.K. Rokossovski (1896-1968), și-a publicat amintirile — legate aproape exclusiv de acest important interval cronologic — într-un volum apărut spre sfârșitul vieții sale. Însemnătatea și nivelul acțiunilor la care a participat, ca unul din protagoniști, i-au îngăduit să culegă date și impresii a căror relatare este de viu interes pentru cunoașterea evenimentelor și problemelor privind marea conflagrație, la al cărei deznodământ victorios U.R.S.S. a avut contribuția hotărâtoare.

Versiunea română a acestui volum urmează să apară în Editura Militară. Prezentăm cititorilor, în avanpremieră editorială, câteva fragmente. Primul descrie evenimente din preajma războiului de agresiune pornit de cel de-al treilea Reich. Pe atunci, K.K. Rokossovski comanda Corpul 9 mecanizat, care era în curs de constituire în zonele apusene ale U.R.S.S.

Titlul și substituirile aparțin redacției.

E. B.

În mai 1941 comandantul circumscripției militare Kiev, M.P. Kirponos, a efectuat o deplasare de exercițiu la nivel de front. A participat la ea și corpul nostru mecanizat. Ne pusese ră mari speranțe în această aplicație, dar ele nu s-au adevărit. Bilanțul făcut de comandantul circumscripției a fost atât de slab, încât aproape că n-am înțeles ce aveam de făcut.

Între exerciții militare și o partidă de pescuit

Apoi, statul major al circumscripției a dat niște dispozițiuni care nu erau de loc potrivite cu condițiile de atunci, când amenințarea invaziei inamice părea iminentă. Astfel, trupelor li s-a ordonat să-și trimită artileria la poligoane situate în alte zone.

Corpul nostru a izbucnit însă să-și păstreze artileria, căci am demonstrat că eram în stare să efectuăm întreaga instruire la fața locului, în cadrul unității noastre. Asta avea să ne prindă foarte bine.

Nu aveam pe atunci în atribuții probleme politice și nu mă refer nici acum la ele, ci privesc lucrurile ca un comandant care plină în acel moment, în 1941, acumula experiență practică de luptă și anume cunoștințe în domeniul tacticii, artei operative și strategiei.

[...]Situția mă determina să-mi aduc aminte de timpul cît făcusem serviciul pe litoralul Pacificului și în zona Lacului Balkal, în perioada 1921-1935. Acolo, cînd identificam cea mai mică mișcare de trupe de partea cealaltă a frontierei, eram gata să întâmpinăm în mod convenit orice tentativă a „vecinului” japonez. Toate marile unități, cît și cele aflate în zona de frontieră, dispuneau de o capacitate de luptă permanentă; exista un plan minuțios elaborat de camuflare și desfășurare a forțelor principale, care era schimbat ori de cîte ori interveneau modificări în situația generală de pe acel teatru de acțiuni militare [autorul se referă la numeroasele provocări ale militaristilor japonezi din această perioadă — n.r.].

Consider că în această privință măsurile luate de circumscripția militară Kiev au fost insuficiente.

Încă în timpul deplasării de exercițiu amintite discutaseam cu cîțiva tovarăși din corpul de comandă superior (cu generalii I.I. Feduninski, S.M. Kondrusev, F.V. Kamkov) care erau de părere, ca și mine, că ne găseam în pragul unui război cu Germania hitleristă. Odată, la Kovel, am înnoptat la tovarășul Feduninski. A fost o gazdă deosebit de primitoare. Bineînțeles, am discutat despre același lucru: prea multă superficialitate și indolență. Am stabilit cum trebuie să coopereze marile noastre unități și am cumpănit încă o dată cam cum să procedăm pentru a nu fi luați prin surprindere cînd va trebui să intrăm în luptă.

Am făcut tot ce era în puterile și atribuțiile noastre, începînd cu supravegherea sistematică a elaborării documentelor de mobilizare și terminînd cu controlul transportului auto care urma să fie afectat corpului nostru. Ne-am dat seama că cei preocupați de treburile pașnice nu acordau atenția cuvenită acestui factor (anticipînd, trebuie să spun că în dificila situație care s-a creat, începînd cu 22 iunie, în zona de frontieră, Corpul 9 mecanizat n-a primit nici una din mașinile prevăzute în planul de mobilizare; de altfel,

cînd a fost decretată mobilizarea, corpul se afla în plină deplasare).

Dar cel mai alarmant era faptul că, deși trecuse luna mai, iar iunie era pe la mijloc, nu primiserăm încă materialele și tehnica de luptă. Mijloacele de instrucție se aflau într-o stare înaintată de uzură, motoarele nu mai aveau nici ele mult de trăit. Am fost deci nevoit să limitez folosirea tancurilor în scopuri de instrucție.

[...] La 21 iunie [1941], după ce mi-am terminat treburile, am invitat pe comandantul de divizie ca a doua zi — duminică — să pornim dis-de-dimineață la pescuit. Dar seara, cineva de la statul major a aflat că la un pichet de frontieră al nostru se prezentase un frunțas din armata germană, polonez de origine, care fugise de la fasciști și afirma că la 22 iunie nemții aveau să invadeze Uniunea Sovietică.

Am hotărît să amîn partida de pescuit. Orele următoare mi le-am petrecut chemînd la telefon pe comandantul de divizie, pentru a le împărtăși știrea venită de la graniță. Am telefonat apoi și la statul major al corpului. Nu încăpea îndoială, trebuia să fim pregătiți pentru orice eventualitate.

O telegramă de la statul major

La 22 iunie, pe la patru dimineața, ofițerul de serviciu mi-a adus o telefonogramă de la statul major al Armatei 5, prin care mi se cerea să deschid un plic operativ strict secret. Nu aveam însă dreptul să mă ating de acesta decît la indicația expresă a președintelui Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. sau a comisarului poporului pentru Apărare *. Ceea ce primisem eu purta semnătura locțiitorului șefului secției operații din statul major al armatei. Am ordonat pe loc ofițerului de serviciu să verifice autenticitatea mesajului la circumscripția militară, la armată, la Comisariatul poporului, după care am chemat pe șeful de stat major, pe locțiitorul meu politic și pe șeful secției speciale:

— Ce părere aveți, tovarăși, cum să procedăm în situația asta?

Cu toții aveau îndoile, bănuind că la mijloc e o provocare.

Ofițerul de serviciu mi-a raportat că legăturile fuseseră întrerupte. Nu răspundeau nici Moscova, nici Kievul, nici Lutskul.

* În U.R.S.S., din 1917 pînă în 1946: comisar al poporului, membru al guvernului care conducea un departament numit Comisariat al poporului. După 1946 aceste denumiri au fost schimbate în ministru și, respectiv, ministru (și președinte al Consiliului de Miniștri).

Trebuia să-mi asum întreaga răspundere și să deschid plicul. Ceea ce am și făcut și iată ce am citit: „Corpul 9 mecanizat să fie pus imediat în stare de luptă și să pornească în direcția Rovno-Luțk-Kovel”.

La ora patru, am ordonat să se dea alarma, iar comandanții de divizii — Novikov, Kalinin și Cerneaev — să se prezinte la punctul meu de observație.

Aveam un număr infim de vehicule auto, carburanți insuficienți și cantități restrinse de muniții. Nu era însă cazul să așteptăm indicații cum și de unde să ni le procurăm. Prin apropiere se găseau depozitele centrale de muniții și parcul auto al garnizoanei. Am ordonat să fie deschise, dar pentru asta a trebuit să înving opoziția intendenților, să folosesc cele mai variate metode de convingere și să întocmesc mormane de acte. Am impresia că n-am semnat niciodată atâtea recipise, chitanțe și adevăruri ca în ziua aceea.

Încă în cursul dimineții A.G. Maslov, șeful statului major al corpului, încercase insistențios să obțină legătura cu eșalonul superior. Pe la ora zece a căpătat Luțkul, dar numai pentru câteva minute. Unul din ofițerii statului major al armatei l-a informat în mare grabă că orașul fusese bombardat de două ori și că legăturile se întrerupeau mereu, încât nu izbutea să obțină vești de pe front.

Cam tot atunci ne-a parvenit știrea că nemții bombardaseră Kievul. După care,

legătura s-a întrerupt din nou. N-am putut cu nici un chip să comunicăm cu comandamentul circumscripției militare, căreia îi eram subordonați nemijlocit. În tot cursul zilei de 22 iunie, n-am primit de acolo nici un fel de dispoziție.

Cam pe la ora unsprezece, au trecut deasupra noastră, la mare înălțime, vreo 20 bombardiere germane. Artileria anti-aeriană a deschis focul asupra lor.

Atenția ne era reținută de o avalanșă de treburi. Aprovizionarea cu carburanți și muniții, asigurarea ordinii în oraș și paza avutului militar rămas după plecarea trupelor, grija față de familiile ofițerilor, controlul stării de pregătire a unităților și mingiturile cu personalul — toate acestea trebuiau rezolvate cu maximă urgență, în numai câteva ore. Pe deasupra, gândurile ni se îndreptau stăruitor înaintea noastră, acolo unde era înfruntat năvălitorul. Înelungații ani de serviciu în unități combatante fmi dăduseră prilejul să cunosc războiul în adevăratul înțeles al cuvântului și de aceea mă chinuia gândul: cum se vor comporta ostașii care nu cunoscuseră încă botezul focului.

Am credința că cititorii, — cei mai mulți reprezentanți ai generației noi — vor înțelege sentimentele și gândurile unui co-

„La nord și nord-vest am înșirat în prima zi doar unități de tancuri”

mandant de corp de armată în prima zi a unui război început într-un mod atât de surprinzător.

Al doilea fragment cuprinde episoade din vara anului 1944, perioadă de ample succese ale forțelor armate sovietice și de sfărîmarea progresivă a mașinii de război naziste. O vastă operație a avut loc în Bielorusia, unde armata sovietică a dat peste cap liniile frontului german pe sute de kilometri și a încercuit efective germane care, cumulate, depășeau pe cele zdrobite și capturate la Stalingrad. Rokossovski, care acum avea rangul de mareșal, comanda unul din fronturile reunite de armate participante la marea operație bielorusă, avînd un rol important în elaborarea concepției și planului ei de ansamblu.

Vreo 40 000 hitleriști fuseseră cuprinși într-un cerc cu diametrul de aproximativ 25 kilometri. Am zăvorît destul de compact ieșirile spre sud și vest, dar la nord și nord-vest am înșirat în prima zi doar unități de tancuri. Pe cît se pare, comandantul Armatei 9 germane a încercat să speculeze această împrejurare. La 27 iunie, el a ordonat comandantului Corpului 35 de armată, von Lützow, să răzbească cu orice preț, fie spre Bobruisk, fie spre nord, la Progorieli, pentru a face joncțiunea cu Armata 4.

Puhoai de hitleriști în transă

La sfîrșitul zilei de 27 iunie, în dispozițiile inamicului au început să se producă uriașe explozii și incendii. Hitleriștii își nimiceau tunurile, tractoarele, tancurile, își ardeau mașinile, exterminau vitele cărate cu ei și prefăceau în scrum așezările omenești, în timp ce unitățile de acoperire, alcătuite din soldați și ofițeri selecționați special, continuau să opună o rezistență îndrîjită, trecînd chiar la contraatacuri. Și totuși, trupele generalilor Gorbatov și Romanenko, în strînsă cooperare cu unitățile Armatei 65, au reușit să strîngă tot mai mult inelul încercuirii.

În zona Titovka dușmanul a întreprins vreo 15 contraatacuri, străduindu-se să străbată spre nord. Un participant la aceste evenimente, comandantul Diviziei 108, generalul P.A. Teremov, relatează :

„Cel mai înrîncenat atac s-a declanșat în fața frontului Regimentelor 444 și 407, zonă în care erau concentrate forțele regimentului nostru de artilerie. Spre pozițiile sovietice s-au năpustit nu mai puțin de 2 000 soldați și ofițeri dușmani, sprijiniți de un puternic foc de tunuri. Pieșele noastre au început să tragă asupra

lor de la o distanță de 700 metri, iar mitralierele, de la 400 metri. Hitleriștii veneau în valuri succesive. Proiectilele noastre explodau în această mulțime de oameni, mitralierele le secerau rîndurile, dar puhoiul de fasciști nu conținea să se reverse în rînduri compacte, călcînd peste cadavrele camarazilor lor de arme. Năvăleau orbește, frenetic, fără să mai țină seama de nimic...

Era un atac stupid. De la punctul nostru de observație, puteam urmări un tablou sinistru. Nu, nici vorbă de bravură ostășească ! Hitleriștii păreau în transă. Revărsarea acestor valuri succesive de soldați aducea mai curînd a înverșunare animalică și nu avea nimic comun cu acțiunea unor trupe hotărîte să-și impună voința cu orice preț. Am rămas cu o impresie copleșitoare”.

Războiul s-a terminat. Uniformele de un verde închis aparțin prizonierilor

În zona Dubovka, aviația noastră a depistat o mare aglomerare de infanterie, tancuri, tunuri și alte mijloace tehnice germane, drept care 526 avioane s-au ridicat în aer și au bombardat inamicul timp de un ceas. Hitleriștii țșneau zăpăciți din păduri, alergau înnebuniți prin luminșuri, mulți s-au aruncat în Berežina s-o treacă înot, dar nici acolo nu și-au găsit scăparea. Zona supusă bombardamentului a devenit curînd un enorm cimitir, plin de cadavre și de tehnică de luptă sfărîmată, mutilată, încovoiată, arsă.

În aceste două zile, trupele noastre au nimicit peste 10 000 soldați și ofițeri inamici, iar vreo 6 000 au fost luați prizonieri; am capturat 432 tunuri, 250 aruncătoare de mine, peste 1 000 mitraliere. Gruparea fascistă de la sud-est de Bobruisk a fost lichidată.

Eșecul disperatelor tentative fasciste

Concomitent s-au desfășurat lupte aprige pentru orașul Bobruisk. Se găseau acolo peste 10 000 ostași nemți, cărora li se adăugaseră rămășițele unităților înfrînte și dispersate la est de oraș. Comandantul garnizoanei fasciste din Bobruisk, generalul Haman, a izbutit să înghebeze o puternică apărare circulară, amenajînd ca puncte de foc casele, baricadînd străzile, minînd căile de acces spre oraș.

La 27 iunie, forțele dușmane din localitate au fost atacate, dar fără succes, de unitățile Corpului 1 tancuri de gardă și ale Corpului 105 de pușcași. Lupte singeroase au continuat toată noaptea și în ziua următoare. În noaptea spre 29 iunie, dușmanul și-a repliat către centru o parte însemnată a forțelor și a concentrat efective și mijloace masive de infanterie și artilerie în cartierele nordice și nord-vestice ale orașului. Comandantul garnizoanei germane hotărîse să părăsească orașul noaptea și să răzbească spre nord-vest.

După un puternic baraj de artilerie și aruncătoare, executat asupra pozițiilor Diviziei noastre 356 de pușcași, au pornit să înainteze tancurile germane, iar în urma lor șirurile batalioanelor de asalt, compuse din ofițeri, și apoi toată infanteria. Beți turtă, soldații și ofițerii germani au dat năvală în pofida răvășitorului foc tras de artilerie și mitralierele noastre. În bezna nopții s-au încins încăierări corp la corp. Ostașii Diviziei 356 s-au bătut eroic și au zăgăzuit asaltul inamicului.

Cînd s-a luminat de ziua, detașamentele înaintate ale Armatei 48, acoperite de artilerie, au depășit Berežina și au angajat lupte la marginea estică a Bobruiskului.

Pe la opt dimineața, regimentele Diviziei 354 de pușcași au cucerit gara. Nemții, strînși în menghină din toate părțile, au încercat încă o dată să execute o străpungere spre nord-vest, atacînd din nou brava Divizie 356 și rupîndu-i aliniamentul de apărare. În breșă au dat buzna 5 000 soldați, în frunte cu comandantul Corpului 41 de tancuri, generalul Hofmeister. Nici aceștia n-au scăpat însă. Trupele noastre de la nord-vest de oraș au sfărîmat unitățile inamice care încercau să fugă.

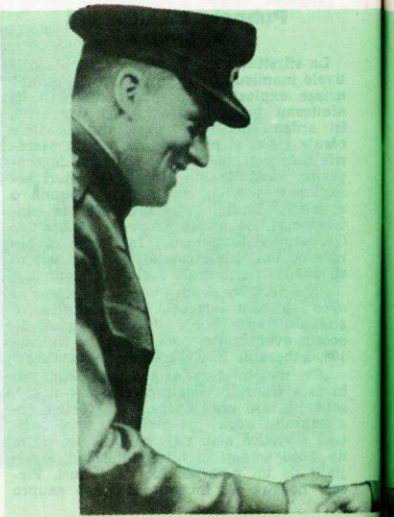
La 29 iunie, Armata 65, în colaborare cu Armata 48 a eliberat orașul Bobruisk.

La mai puțin de un an de la aceste evenimente, în aprilie 1945, armata sovietică a început ofensiva asupra Berlinului; la 2 mai, garnizoana germană din capitala Reichului a capitulat.

Montgomery uită de oră

[...] Armatele noastre alcătuiau acum [în mai 1945] un front imens, cuprins între țărmurile Mării Baltice și împrejurimile Berlinului.

În zori am pornit spre statul major al Armatei 70, pe o șosea ce trecea printr-o pădure deasă. Deodată, drumul ne-a fost tăiat de o coloană de soldați. Binecunos-

cutele vestoane de un verde închis m-au făcut să duc mîna la pistol, dar în clipa imediat următoare mi-am retras-o: războiul se terminase! Coloana de prizonieri a continuat să înainteze încă vreme îndelungată. Părea fără sfîrșit.

[...] La 8 mai 1945 a fost semnat actul de capitulare totală și necondiționată a forțelor armate ale Germaniei fasciste. Soldații noștri, cuprinși de un entuziasm frenetic, au început să-și descarce armele în aer. Aliații le-au urmat exemplul. Salvele de tun, rafalele de mitralieră, focurile de armă nu mai conțineau. Da, războiul se terminase. Asurzitoare împușcături trebuiau și ele să înceteze. Am ordonat să nu se mai tragă nici un foc de armă.

Generalul A.P. Panfilov, comandantul Corpului 3 de tancuri, care venise primul în contact cu trupele britanice, mi-a transmis o invitație din partea feldmareșalului Montgomery. A doua zi am plecat la Wismar, [oraș pe țărmul Mării Baltice, la nord-vest de Berlin] împreună cu un grup de generali și alți ofițeri. Am fost întâmpinați, înaintea de intrarea în oraș, de ofițeri englezi, încă în ținută de campanie, doar că în loc de căști purtau berete. Ofițerii ne-au condus la reședința comandantului lor.

Rokossovski și Montgomery : prima întîlnire după patru ani de război împotriva unui dușman comun

Întă-l și pe Montgomery. Ne-am strîns mîinile și ne-am felicitat reciproc cu prilejul victoriei.

[...] Au răsunat salve de tun. Garda de onoare a încremenit în poziție de drepti. După această parte oficială s-au încins discuții însuflețite. Ofițerii noștri și cei englezi au stat de vorbă uitînd, deseori, să mai apeleze la ajutorul interpretului. Angajat în atmosfera generală, Montgomery a luat parte la discuții în același spirit degajat.

De la această întîlnire n-au lipsit, evident, fotografii, pictorii, ziariștii. Aș spune chiar că au fost prea mulți. Dar, la drept vorbind, era firesc să fie așa la această primă întîlnire dintre doi comandanți a două armate aliate, după patru ani de război sîngeros împotriva unui dușman comun : Germania fascistă. Am fost fotografiat, Montgomery și cu mine, în fel și chip : lîngă o hartă, numai noi doi, împreună cu alți ofițeri etc.

Feldmareșalul ne-a invitat apoi la masă [...]. Întîlnirea s-a desfășurat amical și ne-a lăsat o impresie plăcută.

Am răspuns amabilității englezilor invitîndu-l la noi pe Montgomery și pe ofițerii lui.

Trebuia să fim la înălțime și să ne primim invitații cu tradiționala ospitalitate rusească. Am hotărît, așadar, ca din garda de onoare să facă parte cavaleriști din Corpul 3 de gardă, în pitoreasca lor uniformă căzăcească.

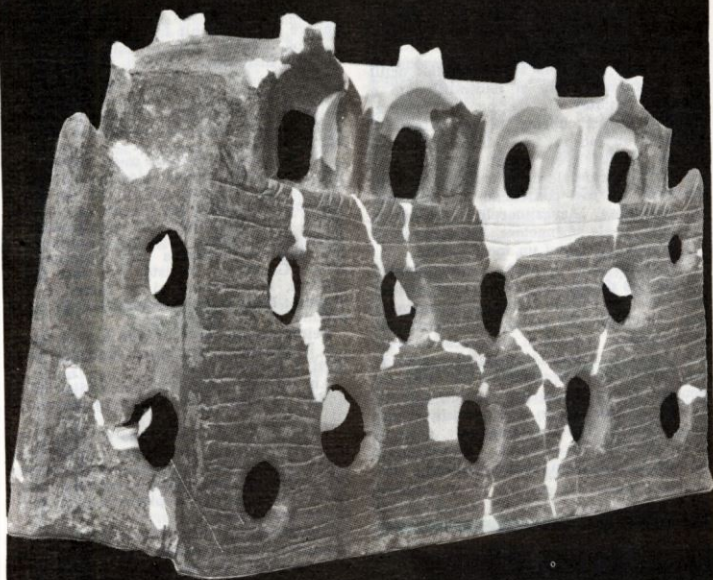
Montgomery și ofițerii englezi, profund impresionat de această privesc, nu și-au dezlipit privirile vreme îndelungată de la cazacii noștri călare care, dînd onorul, s-au îndepărtat în goana calilor. Oaspeții au părut și mai la largul lor cînd i-am invitat să ia loc la masa încărcată cu bunătăți [...]. S-a discutat mult și însuflețit. Pînă și Montgomery, care la venire încercase, într-o formă delicată, să limiteze durata vizitei, a uitat să mai tragă cu coada ochiului la ceas și s-a lăsat prins de discuții.

În încheiere am oferit oaspeților un spectacol dat de ansamblul nostru artistic care, trebuie să mărturisesc, a fost excelent. Cu asta i-am cucerit definitiv pe englezi. Aplauzele lor furtunoase au făcut să se zguduie pereții. Iar Montgomery pur și simplu nu găsea cuvinte pentru a-și exprima admirația.

Seara tîrziu feldmareșalul și ofițerii lui și-au luat rămas bun de la noi.

Această întîlnire a rămas vreme îndelungată în amintirea noastră, însuflețindu-ne convingerea că oameni din țări diferite, vorbind limbi diferite și chiar gîndind diferit, pot, dacă o doresc sincer, să fie prieteni și să se respecte reciproc.

Descoperiri arheologice excepționale la Dunăre

ARTĂ ȘI MAGIE

Prof. dr. doc. VLADIMIR DUMITRESCU

Printre descoperirile arheologice memorabile ale ultimelor decenii se situează și acelea de pe Insula Ostrovelul de lângă comuna Căscioarele, județul Ilfov. Cunoscută încă de acum patruzeci de ani și mai bine, prin sondajele întreprinse în 1925 de prof. Gheorghe Ștefan, membru corespondent al Academiei R.S. România, așezarea de pe Ostrovel a suscitât de atunci în mod constant interesul arheologilor.

Lucrările executate în ultimul deceniu de către un colectiv al Institutului de arheologie din București, sub conducerea autorului acestor rânduri și cu concursul Muzeului din Oltenița, au elucidat unele aspecte ale vieții comunităților de cultivatori și crescători de animale, ce au locuit în această zonă acum mai bine de 5 000 ani. Aici a fost descoperit unul dintre cele mai interesante monumente ale vieții neolitice tirzii: sanctuarul cu coloane pictate. Unic în lumea sud-estului european, sanctuarul de la Căscioarele este obiectul unor interesante ipoteze și controverse.

SANCTUARUL DE LA CÂSCIOARELE

Două coloane pictate de aproape 6 mil ani

Cel mai vechi strat la care s-a putut lucra se află între 3,80 și 5 m adâncime. Aici s-au descoperit vestigiile, distruse de un incendiu, a trei ample clădiri. Dacă două dintre ele au fost fără îndoială locuințe, ce-a de-a treia, situată aproape în centrul așezării, a avut cu siguranță o altă destinație, ceea ce este dovedit de câteva particularități cu totul excepționale ale ei. Una dintre cele două încăperi ale acestei din urmă clădiri ne oferă o splendidă frescă, interesantă prin caracterul și semnificația ei. Decorația e alcătuită din motive pictate cu dungi alb-gălbui, pe un fond roșu-mat, destul de închis. Lângă un perete s-au mai găsit două coloane de lut și o laviță tot de lut, pictate și ele cu aceleași culori.

Adunând cele câteva sute de fragmente de tencuială ale pereților, am putut observa atât motive derivate din spirale, cât și motive unghiulare, armonios trase cu dungi alb-gălbui, late de aproximativ 1 cm. Unele fragmente mai păstrau două și chiar trei straturi subțiri de tencuială pictată, dovadă că pictura fusese refăcută de mai multe ori, dar întotdeauna în aceleași culori. Siguranța cu care motivele au fost trase dovedește că meșterii respectivi aveau o îndemnare tehnică remarcabilă. Pe alocuri, stratul pictat anterior fusese zgâriat înainte de a se așterne unul nou, asigurându-se astfel o bună „priză” a culorii.

Un detaliu remarcabil: printre fragmentele de tencuială a fost găsit și un fel de medalion de lut, circular, cu un diametru de circa 20 cm, pe care este pictată o bandă spiralică

în trei culori. Fusesse probabil fixat pe perete la o anumită înălțime.

Dar oricât de meșteșugit a fost executată pictura pereților, lucru ce azi — după aproape 6 mil ani — ni se pare de-a dreptul surprinzător, elementul cu adevărat senzational al acestei clădiri îl constituie **cele două coloane pictate**. Căzute la pământ, sparte și într-o mare măsură avariate chiar de pereții prăbușiți deasupra lor, ele reprezintă, pînă acum, descoperiri unice în lumea sud-estului european.

Cea mai masivă dintre cele două coloane are cca. 2 m înălțime și un diametru de 43 cm. Este fără soclu și capitel. Secțiunea coloanei e ușor ovală.

Lucrînd cu mîgală și răbdare, am putut degaja, desena și măsura, la milimetru, vestigiile ei, așa încît reconstituirea pe care o prezentăm este riguros exactă. Și pe această coloană s-au găsit trei straturi succesive de pictură alb-gălbui, pe un fond roșu închis. Dar în timp ce primele straturi (deci cele mai vechi) cuprindeau motive ce se apropie, într-o oarecare măsură, de cele ce decorau pereții încăperii, ultimul strat, păstrat pe cea mai mare parte a coloanei, a fost pictat cu motive total deosebite: pe douăzeci și două de dungi verticale, sînt dispuse șapte serii de cîte șapte triunghiuri duble; ele sînt în așa fel schitate, încît printre ele, de sus în jos, au rămas din fondul roșu benzi late. S-ar putea crede că tocmai acestea constituie motivul decorativ principal. Dar în acest caz, nu și-ar avea explicația nici triunghiurile și nici barele orizontale de la capătul liniilor pe care sînt așezate.

S-ar putea face, desigur, multe speculații asupra

faptului că pe coloană sînt figurate șapte rînduri alcătuite din cîte șapte perechi de triunghiuri; dar asemenea speculații n-ar putea duce la vreo concluzie valabilă, tocmai pentru că nimeni n-ar putea afirma că în vremea aceea numărul șapte avea vreo semnificație magică.

A doua coloană, cu un diametru de numai 12 cm și o înălțime tot de aproximativ 2 m, era decorată cu o dungă alb-gălbui, lată de 0,7-1,9 cm ce se răsucea în jurul coloanei pe toată lungimea ei.

Avem de-a face, după cîte se pare, cu un cult al stilului și al coloanei, cunoscut din timpuri străvechi în diferite regiuni ale lumii.

Dacă ținem seama și de faptul că, din cele două încăperi ale clădirii descoperite, numai cea în care se aflau coloanele avea pereții pictați, e probabil că ea a fost un loc de cult, iar întreaga clădire un sanctuar. Pînă acum, în nici una din așezările neolitice tirzii din sud-estul Europei, nu s-au descoperit resturile unui astfel de sanctuar, dar toate elementele amintite pledează pentru această interpretare. Existența unei mari construcții și în stratul de cultură aflat imediat deasupra celui ce conținea vestigiile mai sus-descrie, nu se datorește unei simple coincidențe. Aici s-au găsit fragmentele unei machete de lut ars a unui sanctuar, ceea ce dovedește că, cel puțin în cursul a două etape din viața așezării preistorice de pe Ostrovel, a existat, în zona centrală a așezării, cîte o clădire destinată cultului. În ceea ce privește lavița, ea ar fi putut servi pentru depunerea ofrandelor, deși în preajma ei nu s-au găsit nici vase și nici alte obiecte care să poată fi considerate ca atare.

În aceeași zonă a clădirii, între cele două coloane, s-a găsit și scheletul unui adult, îngropat aici în poziție chiricită, culcat pe partea dreaptă. E posibil ca înmormintarea să fi fost în legătură directă cu acest loc de cult, deoarece este singurul mormint de adult descoperit până acum în așezarea de la Căscioarele.

Un centru tribal?

Revenind asupra problemei pereților pictați și a ornamentării coloanei mari, se cuvine să ne întrebăm: ce anume a determinat refacerea picturii? Căci, din câte ne-am putut da seama, observând cu atenție fragmentele de pereți care păstrau încă două sau chiar trei straturi subțiri de tencuială pictată, pictura straturilor mai vechi nu părea a fi fost stricată în așa măsură încât să impună refacerea ei. Nici în porțiunile coloanei de pe care stratul superior de tencuială căzuse și se puteau observa straturile anterioare, nu părea să fie vorba de o deteriorare a acestora, așa încât trebuie căutată o altă explicație.

În chip firesc, ne întrebăm dacă nu cumva această refacere totală a picturii pereților și a coloanei este în legătură tocmai cu anumite practici de cult și de magie. În ultimul deceniu, în Anatolia — și anume în așezarea devenită celebră de la Çatal Hüyük — cercetătorul englez J. Mellaart a scos la lumină o serie importantă de sanctuare neolitice, pe ai căror pereți interioari pictura a fost refăcută de mai multe ori și de fiecare dată acoperită cu un strat alb de tencuială. Explicația dată de arheologul englez — potrivit căreia, după diferite ceremonii de cult, pictura era acoperită — pare valabilă, tocmai pentru că straturile anterioare de pictură nu erau stricate. S-ar putea deci ca aceasta să fie explicația refacerii picturii

pereților sanctuarului și a coloanei mari din stratul arheologic de la Căscioarele.

Motivul șirurilor de triunghiuri ce decorează coloana cea mare, motiv

Copie după coloana cea mare, executată în laboratoarele Institutului de arheologie din București

În p. 68: Macheta de lut ars a unui sanctuar, descoperită la Căscioarele

întâlnit în porțiunea inferioară a peretelui unui sanctuar de la Çatal Hüyük, permite încă o apropiere. Firește, poate fi vorba de asemănări întâmplătoare, mai ales că între așezarea

din Anatolia și aceea de la Căscioarele este o diferență cronologică destul de mare: stratul sanctuarului de la Căscioarele a fost datat între 4000-3900 î.e.n., în timp ce acela de la Çatal Hüyük este cu două milenii mai vechi.

Descoperirea resturilor unui sanctuar așa de vechi la Dunăre ne obligă să ne modificăm imaginea pe care ne-o făceam anterior despre viața comunităților de acum cca. șase milenii la Dunărea de Jos, iar faptul că într-o așezare de la Radovanu, datind din aceeași fază tirzie a cunoscutei culturi materiale neolitice Boian, situată la mai puțin de 10 km nord de Căscioarele, nu s-au găsit asemenea resturi — nici pereți pictați și cu atât mai puțin coloane de cult — ne determină să ne întrebăm dacă nu cumva așezarea cercetată de noi la Căscioarele a jucat rolul unui centru tribal unde, în unele împrejurări, se săvârșeau diferite ceremonii, legate de cultul stîlpului și al coloanei. Din păcate, chiar dacă răspunsul la această întrebare poate fi afirmativ, ne lipsesc deocamdată elementele care ne-ar putea permite o reconstituire a acestor ceremonii.

Desigur, dacă ținem seama de faptul că, până acum, pentru epoca neolitică, nu se putea vorbi decât de cultul fecundității și al fertilității — ale căror intruchipări trebuie considerate nenumăratele statuete feminine, proprii tuturor culturilor din această perioadă și descoperite în toate așezările acestei epoci din România și din tot sud-estul Europei, ca și din Asia anterioară — sanctuarul de la Căscioarele reprezintă, și pe această linie, mai mult decât o noutate: o excepțională surpriză arheologică. În orice caz, pentru noi, aceste opere, legate de unele practici magice, constituie încă o dovadă a nivelului ridicat din punct de vedere artistic la care se situau aceste populații.

NUMĂRUL și ISTORIA

● O „hoardă“ barbară cît...
populația unui orașel ●
Contemporanul lui Alexandru
cel Mare s-a înșelat ● Pre-
țul: un grăunte de roșcovă
sau opt boabe de grâu ● Viața
de familie acum 300 ani ●
Noi și nebănuite orizonturi ●

Despre epoca tot mai rar numită a „năvălirilor barbare” — cu alte cuvinte despre perioada cunoscută în termeni științifici ca fiind a „migrației popoarelor” — mulți și-au format imaginea unor vremuri în care hoarde uriașe, de sute de mii sau chiar de milioane de oameni, au străbătut Europa în goana cailor și carelor. De altfel, chiar unele izvoare istorice de epocă vorbesc despre armate „barbare” cuprinzând sute de mii de oameni.

Între cele două războaie mondiale, evaluările de acest fel au fost supuse unei critici care a dus la concluzii oarecum surprinzătoare. S-a ajuns să se aprecieze că, dimpotrivă, armatele popoarelor migratoare germanice — și aceste popoare înseși — erau relativ puțin numeroase. De pildă, armata vizigotă, care în anul 378 e.n. a învins și ucis pe împăratul roman Valens avea — după cum reiese din afirmațiile istoricului roman Ammianus Marcellinus — nu mai mult de 10 000 oameni. În total, vizigoții care au trecut atunci Dunărea au fost deci în număr de câteva zeci de mii. După alte date, cînd și-au extins stăpînirea la sud de Pirinei (în anul 468 e.n.) vizigoții erau în număr de circa 70 000, cam cît populația de azi a orașului Buzău.

Se știe că în 455, vandalii regelui Genserich, veniți din Africa de Nord, au cucerit și jefuit Roma. Or, în 429, cînd vandalii trecuseră din Spania în Africa, Genserich ordonase o numărătoare a poporului său, pentru a ști de cite corăbii ar avea nevoie pentru traversarea Gibraltarului. Rezultatele acestui „recensămint” ne-au fost transmise de Victor Vitensis: vandalii erau în număr de numai 80 000. De altfel, cînd armata bizantină, condusă de Belizarie, a atacat în anul 573 statul vandal, acesta din urmă dispunea doar de 15 000 luptători. 5 000 călăreți, împreună cu 10 000 pedestrași, au fost de aceea îndeajuns pentru a obține una din cele mai strălucite victorii din istoria Bizanțului...

Cifrele citate, avansate între anii 1920-1940 de o serie de istorici nu au pretenția de a indica proporții rigurose exacte și absolut certe, ci de a sugera doar un ordin de mărime. Chiar istorici care contestă posibilitatea stabilirii unor cifre privitoare la armatele și popoarele „barbare”, de pildă L. Musset, admit că o certitudine că acestea au fost puțin numeroase. Efortul de a stabili date numerice a schimbat astfel într-o măsură însemnată imaginea istorică asupra migrației popoarelor contribuind la cunoașterea ordinului de mărime al acestui fenomen.

Concluzii importante

Concluziile istorice sugerate de precizarea ordinului de mărime al popoarelor germanice migratoare sînt deosebit de importante. Dacă armate puțin numeroase au putut da Imperiului roman lovituri de moarte — aceasta înseamnă că Imperiul roman era subminat de rădăcinile sale proprii, și anume de contradicțiile orînduirii sale sociale. În altă ordine de idei, numărul relativ mic de oameni ce alcătuiau popoarele migratoare germanice este una din cauzele care explică de ce trecerea sau așezarea lor pe teritorii anterior supuse romanizării, din Dacia pînă în Italia, Galia și Spania, nu a putut schimba caracterul romanic al populației de pe aceste teritorii.

Examinarea critică a unor date din izvoarele antice a determinat schimbarea ideilor și în alte probleme cardinale ale istoriei universale.

Astfel, în a doua jumătate a secolului trecut, aveau o largă circulație cifrele prezentate de Athenaios, istoric grec contemporan cu Alexandru Macedon, potrivit cărora în Atena, Corint și alte state-cetăți grecești, numărul sclavilor era de câteva ori (în Atena de 18 ori!) mai mare decît numărul oamenilor liberi; aceste

cifre au fost preluate și de Engels în lucrările sale din ultimele două decenii ale secolului trecut. Studii marxiste ulterioare — așa cum se subliniază și într-un articol despre „Engels ca cercetător al antichității” publicat în 1970 în revista sovietică „Vestnik drevnei istorii” — au arătat că evaluările lui Athenaios privitoare la numărul sclavilor erau exagerate. Se știe că societățile antice, greacă și romană, aveau, [după cum a subliniat Engels], un caracter sclavagist; dar orînduirea sclavagistă nu presupune neapărat ca sclavii să formeze majoritatea populației, ci numai ca ei să aibă rolul hotărîtor în producție. Evoluția ideilor despre orînduirea sclavagistă — evoluție care, firește, nu poate fi considerată încheiată —, a fost între altele și rezultatul examinării datelor numerice din informațiile antice — ceea ce ilustrează din nou importanța acestui gen de date.

Diverse cifre transmise de izvoarele antice sînt deseori pure invenții ale vechilor autori sau ale persoanelor interesate. Foarte rar, există însă și în izvoarele antice cifre care pot fi considerate veridice. De asemenea, oricît ar părea de surprinzător, istoricii de azi au posibilitatea de a recurge la măsurare și

Mihail C. Șuțu a contribuit la înnoirea numismaticii pe baza metodelor cantitative

În p. 71: vandali tirindu-și prada și prizonierii — așa cum erau prezentați în ilustrațiile vechilor cărți de istorie. Au fost ei oare atit de numeroși cum afirmă unii autori?

numărare pentru a studia unele din vestigiile străvechi.

Pînă în a doua jumătate a secolului trecut, marea majoritate a numismaților erau preocupați de identificarea, localizarea, datarea și clasificarea monedelor în funcție de aspectul lor, de descifrarea inscripțiilor și emblemelor, de calitățile artistice ale monedelor. În a doua jumătate a secolului XIX, marele istoric german Mommsen a preconizat o nouă optică, **cantitativă**, în numismatică.

Noua tendință a fost susținută și strălucit ilustrată de inginerul și numismatul român Mihail Șuțu (1841-1931). Preocupându-se de originea monedelor și pornind de la ideea, deosebită de a lui Mommsen, că moneda bătută a fost precedată de moneda-greutate (bucăți de metal cîntărite), M. Șuțu a contribuit la răspîndirea în numismatică a unui punct de vedere nou, bazat pe măsurare și calcul. El a procedat la cîntărirea a mii de monede, ca și

la cîntărirea unor greutăți găsite de arheologi, pentru a stabili raporturile între greutățile și valorile diverselor monede vechi.

Calcularele sale l-au dus la ideea că diversele monede caldeo-asiriene, egiptene, persane, grecești, ebraice, romane aveau ca unitate de măsură bobul de grâu, de orz (echivalînd cu două boabe de grâu), de roșcovă (4 grăunțe de grâu) și de nîprală (8 boabe de grâu). De aici, Șuțu a tras interesanta concluzie (astăzi criticată de unii cercetători) că toate sistemele monetare ale popoarelor sus-amintite au avut o origină unică, în Mesopotamia sau Egipt, și că grăunțele respective au servit la cîntărirea metalului prețios utilizat la schimb înainte de baterea primelor monede.

În rîndul metodelor cantitative intră de asemenea măsurarea dimensiunilor obiectelor arheologice (lungime, circumferință, unghiuri etc.) și utilizarea rezultatelor acestor măsurători la clasificarea obiectelor, cu ajutorul metodelor matematice și a calculatorului electronic. Aceasta este una din tendințele actuale, care se conturează în dezvoltarea arheologiei pe plan mondial.

Descoperirea „crizelor de tip vechi”

Abundența și exactitatea datelor numerice crește cu cît ne apropiem de vremurile noastre. Înregistrări privind populația, proprietățile, veniturile, impozitele, prețurile mărfurilor etc. au fost efectuate de-a lungul secolelor și unele s-au păstrat pînă azi. Dar instituții statistice în adevăratul sens al cuvîntului, instituții care să se ocupe cu strîngerea și publicarea regulată, continuă, a informațiilor numerice interesînd societatea, instituții care să se preocupe cu furnizarea unor serii cronologice neîntrerupte de date omogene, acoperind perioade pe cît posibil mai lungi, au apărut abia începînd din secolul trecut (primul birou de statistică a fost creat în Franța în 1800).

Seriile de date acumulate de instituțiile statistice moderne oferă un imens material de studiu, pînă azi doar în parte valorificat de istorici. Ceea ce ni se pare deosebit de interesant este efortul istoricilor de a „completa” activitatea instituțiilor statistice.

În adevăr, în ultimele decenii, s-a dezvoltat rapid așa-numita **istorie serială**, care caută, pe baza investigării celor mai variate categorii de izvoare istorice, să stabilească serii de date numerice, pe perioade cît mai lungi — decenii și secole — privitoare atît la vremurile mai vechi, în care nu au existat instituții statistice, cît și la fenomene mai recente.

Primul domeniu în care s-a manifestat tendința spre istoria serială, în sensul mai sus-aratat, este studiul evoluției prețurilor și salariilor.

Studii de istorie a prețurilor au fost făcute în legătură cu crizele economice de la sfârșitul secolului trecut. După marea criză economică mondială a capitalismului din 1929-1933, a apărut istoria serială a prețurilor, în sensul ei actual. Lucrări fundamentale au fost cele ale istoricului francez Ernest Labrousse, influențat de marxism. Pe baza unui imens material factic, el a elaborat noțiunea de „criză economică de tip vechi” (sec. XVIII) care apărea atunci când condițiile clima-

capitalism, cu o industrie bazată în cea mai mare parte pe munca manuală. Astfel de crize s-au produs în Franța în anii 1741, 1748, 1770, deosebit de puternică fiind cea din 1788-1789 care a favorizat declanșarea Revoluției Franceze.

Istoria serială arată că, în jumătatea de vest a Europei, prețurile au înregistrat o sensibilă și continuă creștere între anii 1500-1605, au oscilat cu o tendință generală de creștere între 1605-1630, au scăzut apoi pînă în 1680, au înregistrat din nou o rapidă creștere după 1730. În Rusia, o simțitoare ridicare a prețurilor a avut loc în sec. XVIII. În 1801, prețurile erau în Rusia de 5,8 ori mai mari decît la începutul veacului precedent.

Criza economică din 1788-1789 a favorizat declanșarea Revoluției Franceze. Femeile Parisului îndreptîndu-se spre palatul regal de la Versailles

Populația franceză în timpul Regelui Soare

Istoria serială nu se limitează la aspectele economice. Unul din domeniile ei de predilecție este evoluția populației.

Istoricii și-au pus problema de a afla date precise despre evoluția populației în perioadele în care nu exista încă o statistică demografică. Cercetătorii francezi L. Henry și R. Fleury au elaborat de pildă o metodă de reconstituire a evoluției familiilor, pornind de la registrele parohiale, introduse în toate țările de religie catolică prin hotărîrea Conciliului din Trento (1563). În aceste registre,

tice sau alte cauze accidentale provocau scăderea catastrofală a producției agricole: rapida scumpire a prețurilor în acest domeniu reducea la minimum posibilitățile populației de a cumpăra produsele industriale (mai ales textile).

Subproducția agricolă se afla, prin urmare, la originea unei crize a întregii economii. Era vorba, se înțelege, de o economie de trecere de la feudalism la

se consemnau la început numele părinților și datele de naștere ale copiilor (elemente necesare în problemele de împărțire a moștenirilor), ulterior înregistrându-se căsătoriile și decesele. Registrele parohiale s-au introdus și în țările cu alte religii decât cea catolică, în unele existând chiar din sec. XIV. Cercetarea registrelor parohiale a dus la concluzii deosebit de interesante și nu o dată surprinzătoare privind evoluția populației Franței după 1667. În acel an, o ordonanță a lui Ludovic XIV a reglementat mai precis ținererea registrelor (trebuie să avem în vedere că, în sec. XVII-XVIII, Franța a fost statul european cu cea mai numeroasă populație). Un recent bilanț al acestor studii, datorat istoricului francez Goubert, expune concluzii deosebit de interesante.

În opoziție cu părerea că „în vechime oamenii se căsătoreau de tineri”, s-a constatat că, în timpul domniei Regelui Soare, francezii se căsătoreau destul de târziu: fetele de abia la 24 ani (foarte rar sub 20), iar bărbații de obicei la 27-28 ani — deseori la 30. Celibatul era rar. Numai 5-10 la sută din femeile de peste 50 ani erau celibatate.

Asupra căsătoriei apăsa, ca o sabie a lui Damocles, primejdia morții soției, provocată adesea de înapoierea medicinei și igienei. Între un sfert și o treime din căsătorii erau curmate prin moartea femeii, cel mai adesea la naștere! Dar dacă după primii ani de căsătorie femeia nu era lovită de o nenorocire, cel care muria mai întâi era bărbatul. Din cauza decesului unuia din soți, peste o treime din căsătorii nu puteau să-și sărbătorească nunta de argint (25 ani). Nuntile de aur (50 ani) erau, de asemenea, foarte rare; în unele regiuni din Franța, nu s-a găsit nici măcar o singură pereche în care ambii soți să supraviețuiască cincizeci de ani după nuntă.

Se credea, în general, poate și pe baza unor exemple celebre, ca acela al familiei compozitorului Bach, că în sec. XVII familiile aveau de obicei mulți copii. În timpul lui Ludovic XIV, sub 5 la sută din familiile franceze înregistrau mai mult de opt nașteri. În medie, numărul lor era de patru-cinci, dar mortalitatea

copiilor și a adolescenților era foarte mare; 40 la sută din copiiureau înainte de a împlini 14 ani; proporția mortalității ajungea la 50 la sută până la vârsta căsătoriei.

De la Darwin la problema agrară

Serii de date cifrice s-au alcătuit și privind fenomenele conștiinței sociale. Pentru a se analiza, de pildă, evoluția sentimentelor religioase, s-a pășit la cercetarea registrelor bisericești și a altor documente, în care se notau numele sau numărul persoanelor ce luau parte la ceremoniile religioase. În urma unor studii regionale, s-a constatat că în 1788 circa 90 la sută din populația Franței participa la spovedania și împărtășania de Paști, actele cele mai semnificative pentru credincioșii catolici. Sub influența ideilor Revoluției Franceze, și ale curentelor revoluționare și radicale din sec. XIX, situația s-a schimbat însă profund: în 1878 în diocesa Orléans, de exemplu, numai 30 la sută din adulți mai practicau spovedania și împărtășania pascală.

O mare extindere capătă azi studiile de analiză cantitativă a conținutului publicațiilor. O cercetare asupra numărului de cazuri în care numele lui Darwin a fost citat în publicațiile de specialitate din Germania a arătat că răspîndirea informațiilor despre darwinism a fost mai puțin rapidă decât se credea.

Autorul rîndurilor de față a inițiat, în cadrul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, împreună cu M. Rusenescu un studiu despre frecvența cu care au apărut în ziarul socialist „România muncitoare” termenii și combinațiile de termeni privind problema agrară. Stabilirea curbei de frecvență din anii 1905-1914 va ajuta la cunoașterea măsurii în care, în organul mișcării socialiste din România din acel an, au fost abordate diversele idei în această problemă. Rezultatele de până acum ale cercetării par a sugera că, în presa socialistă dinaintea de 1914, chestiunile legate de problema agrară au ocupat un loc mult mai mare decât se bănuia pe baza studiilor publicate anterior.

Cele de mai sus nu vor în nici un chip să susțină că toată istoria — cu caracterul ei profund uman, în care se manifestă legile cercetate de materialismul istoric — ar putea sau ar trebui să fie redusă la serii de numere privind diferite fenomene istorice (sau eventual la modele matematice). Am dori să sugerăm în primul rînd faptul că, deși cifrele privitoare la trecut sînt destul de rare și în plus pline de incertitudini, există totuși domenii istorice pentru care datele cifrice au o însemnătate primordială (mai ales istoria economică, istoria demografică, istoria unor fenomene de conștiință socială). În al doilea rînd, am dori să arătăm că atunci cînd sînt posibile, acumularea și studiarea în spirit critic a datelor cifrice ale trecutului deschid cunoașterii istorice noi și nebănuite orizonturi care răspătesc truda, migala și ingeniozitatea cheltuite pentru depistarea și valorificarea informațiilor numerice.

1972

Anul
internațional
al cărții

Izvoade de lumină și cuget ale strămoșilor

ALEXANDRU DUȚU

La numai câteva decenii de la descoperirea făcută de Gutenberg, tiparul și-a început expansiunea și în părțile de răsărit ale continentului european: dinspre centrele germane spre Pilsen, Praga și Cracovia, dinspre cele venețiene spre centrele din Muntenegru și Țara Românească.

Tipăriturile lui Macarie, din 1508-1512, au marcat — la noi — un început în șirul ce avea să devină tot mai bogat în secolele următoare.

Peregrinările slovei scrise

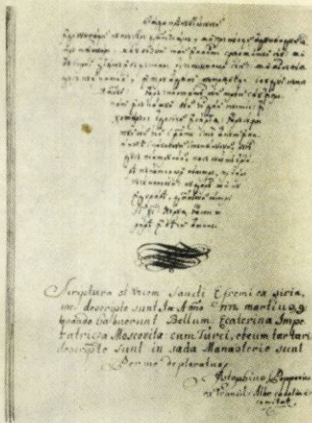
Pe teritoriul locuit de poporul român s-au format de timpuriu puternice centre culturale, care au dat un impuls constant culturii scrise. În țările române, la fel ca în întreaga Europă, cartea, al cărui rol în viața omenirii este comemorat în acest an pe plan internațional, a contribuit la reînnoirea cunoștințelor ca un veritabil „ferment” al vieții intelectuale, și la răspîndirea lor pe întreg teritoriul patriei. Imprimare în limba de toți vorbită, prin străduința unui grup de cărturari tot mai larg și mai bine informat, tipăriturile au raliat aspirații ale românilor de pretutindenii, cristalizînd idealuri, alimentînd în permanență ideea de libertate și unitate.

Cartea s-a răspîndit cu repeziune în toate cele trei țări românești. Tipografia și copisti și-au urmărit reciproc activitatea și o carte apărută în Țara Românească a fost curînd reproducă pentru moldoveni, în timp ce cartea moldovenească a pătruns în nordul Transilvaniei, iar cea produsă la Sibiu sau la Brașov a ajuns în milinile celor de peste Carpați.

Pătrunderea lucrărilor în rîndul masei a avut loc mai întîi prin donații făcute de domnii care au patronat cultura sau de cărturari. Astfel, pe o *Evanghelie* din 1682 se nota că a fost dată „din mîna prealuminațului domn Șerban Cantacuzino” satului Veștem „din Scaunul Sibiu-

lui”, cu obligația de a se aminti în fața obștei „pre stăpînitorii de cari s-au tipărit aceasta”; este evidentă legătura ce se stabilea pe această cale între locuitorii comunelor transilvănene și curtea Țării Românești. Alte cărți au ajuns la Recea sau la Berivoiul Mic, prin donația „dumnealui Constantin Cantacuzino vel Stolnicul”. Episcopii Climent și Chesarie din Rîmnicean au urmat pilda acestora, expedind tipărituri în Arpașul de Jos, la Orăștie și — prin transporturi organizate — în Moldova sau Banat. Comunele mai bogate au făcut la rîndul lor daruri: *Trio-dul rîmnicean* din 1761 a fost dăruit de răsînăreni celor din Șelimbăr. Un le-topiseta al Țării Românești a ajuns în părțile Oradiei și, pe la începutul secolului XVIII, un cititor scria cu admirație pe una din file: „aciastă istorie învățat om au fost cine o au făcut”!

Dar obștile nu așteptau să li se facă daruri, ci uneori trimiteau chiar pe cite un delegat al lor să achiziționeze tipărituri: pe un *Antologhion* de Rîmnicean, din 1766, un asemenea emisar istorisește că a umblat după cărți la Blaj și nu a aflat ceea ce căuta decît „în Turda și ni l-am cumpărat drept 34 de florinți, noiembrie 25, 1773”. Căutările erau insistente, după cum ne face să înțelegem o notă, tot de pe o tipăritură rîmniceană: „Iată, eu, Filip din Maramureș, din Călinești, de șapte ori am îmblat în Ardeal pîntru a-

cest Trifolon, iară prețul cărții dedese 40 de florinți...; mai într-un an am îmblat după el". Un diac a ajuns din Geoagiul de Sus la București, pentru o carte pe care a dat 9 taleri, în 1711. Achiziționată cu sacrificii, cartea a devenit bun al obștei: un *Chiriacodromion* din 1699 a fost cumpărat în 1733 de toți „bătrînii din Poiana”, în timp ce un membru al colectivității maramureșene din Ferești a dobândit o altă carte din Moldova, pentru „doi lei”.

Feciorii popii se judecă...

Firește, asemenea bunuri de preț erau păzite cu strânsnicie. Deși s-a difuzat peste tot, imediat după apariție, *Cazanîa* lui Varlaam nu a putut acoperi întreaga cerere a cititorilor. Deținătorii cîte unui exemplar au purtat, de aceea, procese, cu cei care au încercat să și-l însușească, răpindu-l obștei. În 1745, la 8 iunie, Măneea Monea Vințeanul scria pe un exemplar următorul atestată: „aciastă carte la besearica Buhorțului, fiindu-să de feciorii popii Mihai, că ar hi la ei, pe opt florinți, au avut judecată cu sateanii, cu Buhorțenii, și neputînd jura, au rămas cartea slobodă a sateanilor; care lucru fiind înaintea mea, dau și eu aciastă scrisoare a mea pentru credință”. Alte cărți au fost recuperate din mina celor care răpiseră asemenea valori: un *Pracsiu* slavonesc din 1567 a fost cumpărat de un „Frimu și femee lui din târg din Eșu de la Andronic crîșmarul” — care-l luase de la Moldovița, unde fusese dăruit de Alexandru Lăpușneanu — pentru a fi redat obștei din Vama Cîmpulungului. Al-

Insemnarea latină a copistului ardelean Eustate Popovici* pe un manuscris lucrat în Moldova

tele au fost răscumpărate: *Evanghelia* bucareșteană din 1682 fusese „robîită din robie d-a tria oară și au vînit un tătăr și am răscumpărat-o”, nota un locuitor din Tirgu Neamț, la 1716. Un dascăl, Gri-gore, îndemna pe un Mușat din Galați să răscumpere un manuscris „robîit de tătari” pentru a-l trimite înapoi la Cîmpulungul Moldovenesc, în 1630.

Cărțile s-au integrat astfel în viața obștei și adeseori o însemnare ne vorbește despre grija cu care era înconjurată cîte o tipăritură de toți cei care participaseră la achiziționarea ei. Pe *Mărgăritarele* traduse de frații Grecini obligația fixată cititorilor pare a fi desprinsă dintr-un regulament al unei biblioteci publice: „Și oricine s-ar îndura să aibă dragoste asupra acestei cărți, să o cetească, să aibă dragoste către dînsa, să fie slobod și neoprit a o citi, dar afară din Orăștie să nu o dea, 1791”.

Neguțători itineranți

Această dragoste pentru cartea românească este vădită și de comenzile adresate scriitorilor itineranți sau legătorilor care au trecut dintr-o provincie într-alta. În 1722, Dumitru din Sibiel cumpără manualul de învățătură al acelor vremi, *Octoihul* (din 1720) de la un „legătoriu de cărți din Colța, mănăstirea Spătariului

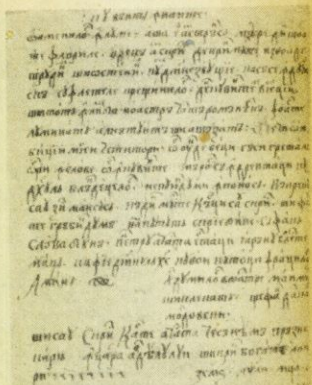
Mihai* „pe cînd învăța „la dascălul Stai-cu”; obștea din Slatina cumpără cărți blăjene de la un Oprea Andrei, diacul din Tuza. Dascălul Ștefan din Dragomirești Moldovei lucrează pentru obștile transilvănene în anii 1738-1742; el scrie un *Praznicar* pentru cei din Vințul de Jos, „foarte deschis și luminat în limba românească, cu multă trudă și cu multă osîrdie. Că prin bogate locuri am umblat strîngînd izvoadele de prin țări, ca să se îndulcească sufletele în limba noastră ceaastă românească, foarte luminat alcătuită și așezată”. Ioniță Voitza Suceveanu străbate Maramureșul, prin anii 1766-1772, scriind cărți, completînd pagini lipsă din manuserisele mai vechi și dînd apoi un nou veșmînt operelor, printr-o legătură solidă, cu „peceți cum să cade”, lucrul acesta făcîndu-l cu ucenicii săi („cu cine au fost ajutor frați ai lui”). În schimb, în același răstimp, Eustație Popovici, „ardelean de la Baia Zlagnii”, cutreieră Moldova, redactînd și semnînd cărți cu litere chirilice, grecești și latine. El străbate regiunea dintre Suceava și Bacău, lăsînd pe parcurs manuscrise frumos caligrafiate și purtînd la sfîrșit dovada că sînt opera unui cărturar: „per me Estaphius Poppovics ex Transil. Albe Caroline comitat” (de mine Eustație Popovici, din comitatul Alba Carolina din Transilvania). Pornit din mîna sa, unul dintre manuscrise ajunge pînă la Athos de unde este readus de Chiriac Rîmniceanu, pentru ca în 1879 să fie donat de ultimul său posesor, „la vivlioteca acum din nou înființată la Tîrgu Ocna... în memoria școalei naționale din acest orașel”.

Asemenea peregrinări ale cărților și cărturarilor dezvăluie traseele pe care a pulsat, din a doua jumătate a sec. XVII, slova românească contribuind la cimentarea ideii de unitate a întregului popor. În epoca luminilor, cărturarii din „Școala ardeleană” și din Principate s-au întemeiat pe o bogată și solidă tradiție culturală, făurită în lupta pentru afirmare a „neamului românesc”. În aceasta epocă, „jumea cărții” s-a extins și progresul culturii scrise s-a accelerat.

Tipărituri...

În sec. XVIII, tipărițile încep să se înmulțească nu numai prin intermediul tiparnițelor „oficiale”. La Iași, între 1778-1794, Mihail Strilbițchi tipărește carte în atelierul său. Între anii 1783-1789, frații Nicolae și Ioan Lazăr din Ialova întemeiază o tipografie greacă particulară, în București, care lucrează cu hîrtie fabricată de o manufactură proprie. În 1819-1833, o tipografie din Rîmnice este închiriată de frații Vlădescu.

* Este vorba de Mănăstirea Colțea din București, zidită de spătarul Mihai Cantacuzino — n.r.

Prefața copistului moldovean Ștefan Dascăl la un manuscris lucrat în Transilvania

Deși biserica supraveghează imprimarea scrierilor, iar domnul introduce cenzura ori de cîte ori se afirmă o inițiativă particulară, cărțile laice se înmulțesc. În 1819, apare *Legiuirea lui Caragea* în tipografia medicului Constantin Caracaș, asociat cu Răducanu Clinceanu și Dumitrache Topliceanu, care dobîndiseră dreptul de a publica lucrări „filologice” și alte cărți destinate învățămîntului.

Această realizare editorială este salutăată de intelectuali, care sînt bucușori că operele lor se vor putea difuza. Poetul Iancu Văcărescu scrie versuri entuziaste. Dar cartea laică nu apare într-un ritm mai susținut decît în Brașov și Sibiu. În 1783, Martin Hochmeister din Brașov cîpăta privilegiul de a tipări cărți românești, în timp ce Petru Barth din Sibiu îl dobîndește în 1788. Aici vîd lumina traduceri de opere europene și creații originale tot mai numeroase, mai ales că între 1805 și 1816, tipografia lui Georg von Schober din Brașov este închiriată de frații Constantin și Ioan Boghici, dintr-o veche familie de negustori români, care publică, în acest răstimp, 23 cărți în tiraje de 1 300-3 000 exemplare. Se adaugă tipografia din Buda, în Ungaria, care lucrea-

Turnător de litere varsă plumb în matrița topitoriei. Xilografie din 1868

ză sub controlul unor cenzori numiți de autorități; aceștia sînt gînditori luminați ca Samuil Micu, Gheorghe Șincai sau Petru Maior.

Monopolul ecleziastic se limitează tot mai mult. Noi tipografii, toate în centre urbane, produc opere de un conținut laic, astfel că, cercetîndu-se producția de carte românească, ieșită din tipografiile de la București, Rîmnic, Iași, Brașov, Sibiu, Buda și Viena, s-a putut stabili o curbă grăitoare pentru cartea produsă: 15% din producția globală între 1717-1750; 50% între 1780-1800; 75% în primele trei decenii ale sec. XIX.

...și copii de mînă

Evident, tipografiile nu pot să absoarbă toate manuscrisele redactate în acest răstimp; o serie întreagă de opere se difuzează intens prin copii, datorită unor dascăli din cancelariile domnești, boierești sau episcopale, care au învățat să scrie în școlile orășenești și și-au perfecțat cunoștințele apelînd la profesorii itineranți.

Apariția și dezvoltarea acestui grup de copişti a contribuit masiv la diversifica-

rea și reînnoirea culturii scrise din epoca luminilor. Lucrînd aproape exclusiv în orașe — cazurile de manuscrise redactate pe domeniile boierești sînt tot mai rare — ei au, la început, posibilitatea să îndeplinească o comandă pentru un boier și apoi să continue să scrie alte exemplare pentru cititorii din alte straturi. Simion Pop, aflat în serviciul unui boier de rang mic din orașul Piatra Neamț, face o copie a *Erotocritului*, pentru el însuși, în 1818, în timp ce, în 1811, Grigore Cumpănă scrie în orașul Huși o *Istorie etiopicească* a lui Heliodor pentru prietenii săi; inițial opera fusese tradusă pentru mitropolitul Moldovei, Leon Gheuca, de către grămaticul Mitropoliei, Thoma.

Copiştii se specializează și numeroși sînt aceia care alcătuiesc miscelanele cuprînzînd fie literatură istorică, fie romane sau piese de teatru pentru boierii de rang mic, funcționari, învățători, negustori: Ștefan Stîrce, de exemplu, scrie, probabil la Iași, în anii 1784-1791, cronici moldovenești, precum și *Istoria lui Tarlo*, mîrturisind că a redactat manuscrisul de 272 file în decurs de două luni, împărțînd ziua în trei: o parte făcea „slujba stăpînului”, în a doua scria, în a treia se odihnea”, astfel că nu-i mai rămînea vreme „de a mai cugeta la lucruri nefolositoare”. Pe urmele aceluia dascăl din 1732, care scria în prefața unui *Hronograf* că „cîntănia de istorii mare dobîndă și destupare de minți și învățătură dă celor de pre urmă oameni”, autorii miscelanelor de la sfîrșitul veacului au adăugat fără încetare noi fragmente în scrierile ce au pornit la drum din diverse colțuri ale țării.

O amplă „rețea de difuzare”

Dacă operele de conținut înnoitor au apărut în tipografii datorită unor cărturari luminați, unor profesori sau negustori, iar copiile s-au multiplicat datorită unor dascăli din mediul urban, în schimb difuzarea cărții a aparținut negustorilor, care prin înșăși indeletnicirea lor aveau posibilitatea să facă operele să circule.

La sfîrșitul sec. XVIII, negustorii transportă cărți dintr-un loc într-altul și procură cantități tot mai importante de opere străine. Comercianții aduc frecvent de la Viena, Leipzig sau Veneția lazi cu cărți cerute de clienții lor din țară. Ei furnizează boierilor operele complete ale lui Voltaire, iar altor grupuri de cititori pedagogii, gramatici, calendare.

Alți negustori, cîștigați noilor idei, încearcă să difuzeze literatură revoluționară. Ei își dau seama ce rol deține cuvîntul scris în mobilizarea conștiințelor și investesc sistematic bani în producția de carte; este cazul marelui negustor brașovean Nicolae Nicolau care susține apariția unor lucrări de geografie și de alt gen, și al celor care se înscriu în număr tot mai mare pe listele de pnenumeranți (liste întocmite înainte de apariția unei cărți, pe care erau trecuți cei dornici să o achiziționeze). Zaharia Carcalechi, dintr-o familie de negustori, vizitează Moldova pentru a găsi manuscrise interesante și sprijin material; în 1821, cînd publică *Biblioteca românească*, el ține să mulțumească celor care i-au trimis bani și, fapt semnificativ, după ce menționează pe principii Moldovei și Valahiei sau pe ierarhi, laudele lui se îndreaptă în special către un Gheorghe Opresan din Valahia, care, din fiecare sută pe care o cîștigă, dă cîte un leu pentru cărți, către un Ioan Zăgăjeanu, care de cîte ori trece prin Buda cumpără cărți, către un Ioan Crăciun din Craiova, care, revenind de la Leipzig, aduce cu el cărți pentru cei din Valahia.

La începutul sec. XIX, viața intelectuală se animă și contactele cu mișcarea de idei de pe continent și spiritul revoluționar se amplifică, dînd un nou imbold activității cîntărești. Literatura care vorbește cititorilor despre trecutul umanității și progresele științei se difuzează cu precădere, dînd noi rezonanțe „renașterii” sociale și politice a poporului român.

În epoca pașoptistă George Barițiu indică noile rosturi ale cărții atunci cînd scria că „a cultiva însemnează a învăța pe oameni să cugete; a lumina ce fusese întunecat, a lăți lumină peste acele ce ni se cuvin să le știm; a limpezi ideile oamenilor, a-i păzi de greșeli și de prejudecăți... Ce voim cu toate acestea să zicem? Ce apărăm? Cultura și lățirea ei la toate plasele de oameni”.

De-a lungul etapelor parcurse de „a-cest ferment”, cartea, cultura și-a amplificat orizonturile și a pătruns în lumea celor mulți. Cartea și-a împlinit menirea, introducînd în conștiințe noi concepte și cunoștințe, prin intermediul cărora civilizația din patria noastră s-a dezvoltat continuu, în conexiune cu progresul vieții intelectuale din Europa și în direcția marcată de reperele conturate de tradiția umanistă. Comunicînd între ei, prin intermediul cărții, locuitorii provinciilor românești și-au împărtășit idei și sentimente, realizînd astfel o strînsă unitate culturală.

NEVEROSIMILA CRUCIADĂ A COPIILOR

(Urmare din p. 48)

Roma. Unii cronicari afirmă că Inocențiu III i-ar fi acordat o audiență și că l-ar fi convins să se înapoieze acasă. În orice caz, Cetatea Eternă a fost ultima etapă a fatalului pelerinaj. Cîteva sute de „cruciați” s-au aciulat prin unele orașe ale peninsulei, și mai mulți au pierit pe drumul de întoarcere, astfel încît, în primăvara anului 1213, dintre cei 20 000 care plecaseră, mai puțin de 1 500 și-au revăzut mealeagurile natale. Se spune că, miniați de ucigașa aventură în care Klaus le țirise copiii, părinții celor dispăruți l-au lîșnat pe tatăl micului comandant al expediției.

Destinul „cruciaților” francezi a fost și mai tragic. Doi armatori din Marsilia, Hugues Ferry și Guillaume de Paquère, le-au propus să-i transporte pe socoteala lor pînă la Locurile Sfinte. Acceptînd bucuriile oferta, Etienne și însoțitorii săi s-au îmbarcat în grabă pe cele șapte vase mari, puse la dispoziția lor de generoșii armatori.

În largul coastelor Sardiniei, o năprasnică furtună s-a abătut asupra convoiului, făcînd să naufragieze două corăbii în apropierea insulei San Pietro. Pasagerii celorlalte cinci nave au ajuns cu bine la Alexandria. Aici, însă, departe de a-i lăsa să-și continue drumul spre Locurile Sfinte, Ferry și Paquère i-au vîndut ca sclavi bogaților stăpîni musulmani ai Egiptului.

Șaptesprezece ani mai tîrziu, scriu unele cronici, un număr de vreo opt sute de supraviețuitori ai acestui tîrg au fost eliberați din robie, ca urmare a tratatului de pace încheiat de sultanul Al-Khanul cu Frederic II al Germaniei. Informația are însă toate șansele să fie falsă, ca și o alta, provenind din aceleași surse, și care susține că împăratul german i-ar fi executat pe cei doi scelerați din Marsilia. În realitate, Frederic II a osîndit la moarte pe alți doi armatori din portul francez, pentru motive care nu aveau nimic de-a face cu soarta lui Etienne și a pelerinilor săi.

Dar care este, în general, proporția dintre real și fals în relatarea tuturor acestor întîmplări?

Patru limbi – un singur gînd

Dr. PETRU BUNTA

În procesul luptei pentru crearea primelor organizații muncitorești un moment important îl ocupă înființarea Asociației Generale a Muncitorilor din Timișoara (11 octombrie 1868)*. La adunarea de constituire a acesteia s-a adoptat un statut care nu ni s-a păstrat. Îl cunoaștem, totuși, din discuțiile care au avut loc pe marginea lui la Ministerul de Interne. Se știe că autoritățile austro-ungare dăduseră dispoziții pentru a se aproba numai activitatea acelor organizații muncitorești care nu manifestau „tendințe politice”. Muncitorii timișoreni fuseseră siliți să renunțe la intenția de a exprima clar, prin statut, scopul și caracterul organizației lor.

În 1870 — primăvara — a fost adoptat un nou statut. Documentul (tipărit în

depline în cadrul asociației. Pentru cei între 15-20 ani se prevedeau drepturi egale cu membrii maturi, în afară de dreptul de a fi aleși sau a alege.

Conducerea era formată dintr-un comitet compus din președinte, doi vicepreședinți, 12 membri ordinari și 6 supleanți, precum și un „corp funcționaresc” (secretarul și adjunctul său, casierul, revizorul și perceptorul), dar aceștia din urmă doar cu drept de vot consultativ.

Odată pe an (a doua jumătate a lunii decembrie) se ținea o adunare generală; comitetul de conducere ținea, lunar, câte o ședință deschisă, iar cele de secții — săptămânal. Secțiile și cluburile țineau ședințe conform planului stabilit de membrii lor.

Statutul era însoțit de un program care conținea și unele revendicări cu caracter politic general: votul universal, dreptul de întrunire, libertatea presei etc.

Regulamentul asociației generale a lucrătorilor din Temesvár.

limbile română, maghiară, germană și sîrbă), după ce preciza condițiile de intrare în asociație arăta că activitatea acesteia viza „două direcțiuni: a) la clasa constitutivă [secția de educație — n.r.] cultivarea spirituală; b) la clasa spriginitoria [secția de ajutorare — n.r.] dezvoltarea intereselor materiale”.

Pentru ridicarea nivelului cultural al membrilor asociației se prevedea ținerea unor „prelegeri enciclopedice și economice, în legătură cu comunicarea ideilor”, cumpărarea „foilelor periodice și a cartilor enciclopedice”, organizarea de expoziții etc.

În privința activității de într-ajutorare, statutul preconiza: înființarea, din contribuțiile săptămânale ale membrilor, a unei „cassa de păstrare”, care să acorde împrumuturi sau ajutoare celor bolnavi, orfani și neputincioși. Pentru nevoile lor, chiar și „membrii sănătoși” puteau primi bani sub formă de împrumut.

Membrii de bază proveneau din rîndul muncitorilor și numai ei aveau drepturi

În cadrul activității asociației timișorene, o atenție deosebită a fost acordată propagării ideilor socialiste. Documentele vremii marchează începutul pătrunderii ideilor socialismului științific în rîndurile muncitorilor din Timișoara, prin popularizarea scrierilor editate de Internaționala I. Se citea ziarul „Vorbote”, scos de secția din Geneva a Internaționaliei, iar în primăvara anului 1869, pe adresa organizației au sosit lucrări ale lui Marx și Engels (Manifestul Partidului Comunist, Statutul Internaționaliei I etc.).

Un lucru demn de subliniat: pornind de la condițiile obiective, asociația concentra muncitori de diverse naționalități, folosind în mod consecvent, în documentele sale, limbile română, maghiară, germană și sîrbă. În conducerea ei au fost aleși, de asemenea, reprezentanți ai muncitorilor de diferite naționalități, din rîndul cărora amintim pe Carol Farkas, Gheorghe Ungureanu, G. Förr etc. Era încă o expresie a caracterului profund internaționalist pe care mișcarea muncitorească din România l-a manifestat încă de la apariția sa.

* Despre crearea și activitatea acestei organizații vezi „Magazin Istoric”, nr. 9/1968, pp. 35-36.

JEFUIREA TRECUTULUI- o crimă arheologică la scară mondială

H. DEMETRESCU

Nu de mult, o bandă de jefuitori aj comorilor lăsate de străvechile civilizații au ucis un arheolog britanic, care-i „deranja” în timp ce operau pe șantierul arheologic al unei importante așezări a culturii Maya, din Guatemala.

Un profesor de arheologie din Berna — relatează săptămânalul parizian „L'Express” — a văzut cum erau introduse în Elveția trei morminte etrusce complete, inclusiv frescele lor, „importate” clandestin din Italia. Tot în Elveția au poposit șase statui de bronz, furate de la muzeul din Cagliari (Sardinia). Acum cîțiva ani, doi indivizi i-au oferit lui Dietrich von Zothmer, directorul Muzeului Metropolitan din New York, o statuie din epoca Greciei antice. „Dar e statuia din muzeul de la Castelvittrano !” a exclamat directorul. A doua zi, deschizînd ziarul, el a aflat că opera de artă fusese într-adevăr furată din orașul sicilian.

„Ne aflăm în fața unei probleme care se agravează din zi în zi. Dacă nu vom lua de urgență măsurile impuse de această situație dramatică, nu va mai rămîne nici un obiect de artă nicăieri în lume”, declara de curînd dr. Froelich Rainer, profesor la Universitatea din Pennsylvania, cu ocazia unei conferințe convocate special pe această temă de Asociația americană pentru dezvoltarea științei. Iar Cesare Brandi, profesor de istoria artei la Universitatea din Roma, sublinia că „tilharii specializați în arheologie și lucrări artistice au devenit un veritabil flagel mondial”.

Afirmatia nu este exagerată, căci este un jaf care se practică pe tot cuprinsul pămîntului. În unele țări din Africa, America de Sud și din Orientul Apropiat și Mijlociu, traficanții folosesc propriile lor avioane pentru a grăbi transportul „mărfii” spre înfloritoarele piețe vest-europene și nord-americane. Cererea este atît de mare, încît cele mai multe obiecte găsesc de îndată cumpărători printre milionarii amatori de investiții sigure, dacă nu cumva de la bun început furtul a fost comis la comanda lor. Se pare de asemenea că sînt și muzee care s-ar deda unor asemenea practici. Astfel, „L'Express” citează exemplul concret al Muzeului de Arte Frumoase din Boston, al cărui director a achiziționat un tablou atribuit lui Rafael, deși știa că lucrarea fusese furată; abia în urma unor puternice și repetate presiuni, pinza a fost restituită. O statuie de lemn din secolul IX, după ce a trecut frontiera, tăiată în cîteva bucăți ambalate separat, figurează acum fățiș într-o celebră colecție din Lugano.

America de Sud, cu întinderile ei vaste și cu nenumăratele sale șantiere arheologice, ca și Africa occidentală (Nigeria și Ghana mai ales), se numără printre principalele zone de acțiune ale hoților și contrabandiștilor. În Europa, Italia deține

recordul. O comparație este concludentă în acest sens: dacă în cursul celui de-al doilea război mondial, naziștii și-au însușit aproximativ 4 000 lucrări artistice de mare valoare de la aliații lor din cadrul Axei (peste 1 500 nu au putut fi recuperate nici până astăzi), în ultimul deceniu Italiei i se fură 2 000-3 000 asemenea opere în fiecare an.

Traficanții se instalează cel mai adesea în apropierea șantierelor arheologice, sustrăgînd de acolo, într-un flux continuu, statui, vase, monede ș.a.m.d. Lipsa de fonduri face ca, în imensa majoritate a cazurilor, paza să fie insuficientă, ceea ce ușurează considerabil activitatea jefuitorilor.

Arătînd că numai în Turcia există 8 500 centre arheologice, ziarul britanic „The Guardian” apreciază că cel mult 100 dintre ele sînt probabil păzite. Acum cîțiva ani, în apropierea vechii așezări comerciale asiriene de la Kultepe (Turcia centrală), s-au descoperit vestigiile unei culturi înfloritoare datînd cam cu 1800 ani î.e.n. În timp ce arheologii lucrau încă pe șantier, au început să fie vindute tăblițe cuneiforme extrem de valoroase, care, după toate aparențele, proveneau din regiunea învecinată cu Kultepe. Neexistînd practic nici un control, furturile au cauzat pierderi ireparabile istoriei. Situația e destul de asemănătoare și în numeroase muzee ale Europei occidentale. În plus, așa cum a dovedit o recentă anchetă, cele mai multe dintre ele nu dispun de un inventar complet, realizat pe baze științifice, ale exponatelor lor. Iată de ce jefuitorii își pot permite să ofere spre vânzare obiecte a căror dispariție nu a fost semnalată de directorii respectivi, pentru simplul motiv că lipsa lor nu fusese remarcată.

La sfîrșitul anului trecut și începutul celui în curs, cîteva lovituri de o rară îndrăzneală au provocat o deosebită emoție în rîndurile celor pe care-i preocupă soarta vestigiilor istorice și a operelor de artă. 15 decembrie 1971: dintr-o celebră colecție venețiană dispar 17 tablouri. 22 decembrie: hoții pătrund în muzeul din Tours, luînd cu ei două pinze, printre care „Fuga în Egipt” de Rembrandt. 9 ianuarie 1972: muzeul din Palermo constată sustragerea ultimului tablou realizat de Caravaggio. 10 ianuarie: la Biserica St. Martin din orașul francez Colmar, pe malul Rinului, se fură „Fecioara din tufișul de trandafiri”, pictură aparținînd lui Schongauer, dascălul lui Dürer.

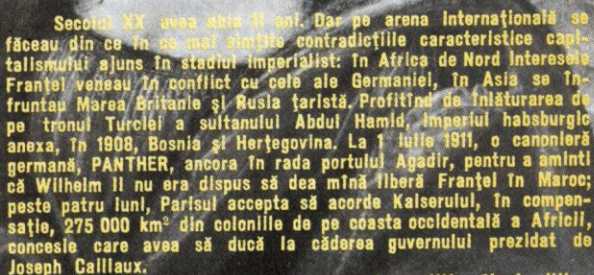
„Fecioara din tufișul de trandafiri” este considerată de specialiști drept o Monna Lisa a artei renane din sec. XV. Dar autentică Monna Lisa a fost și ea victimă unui furt, în urmă cu peste șase decenii. E poate cel mai celebru caz din întreaga istorie a delicteilor de acest gen. În volumul Avant '14 — Fin de la Belle Epoque (Înainte de 1914 — Sfîrșitul frumoasei epoci), apărut sub redacția lui Gilbert Guilleminant (Editura Denoel, Paris, 1965), Anne Manson evocă pe larg acest episod, pe care-l prezentăm acum cititorilor noștri.

Fecioara din tufișul de trandafiri...

...supranumită și Monna Lisa a artei renane din sec. XV.
O ramă în jurul unor resturi de pinză, atît au mai lăsat în urma lor jefuitorii

Furtul celui mai celebru zîmbet din lume

Secolul XX avea abia 11 ani. Dar pe arena internațională se făceau din ce în ce mai simțite contradicțiile caracteristice capitalismului ajuns în stadiul imperialist: în Africa de Nord Interesele Franței veneau în conflict cu cele ale Germaniei, în Asia se înfruntau Marea Britanie și Rusia țaristă. Profitând de înlăturarea de pe tronul Turciei a sultanului Abdul Hamid, Imperiul habsburgic anexa, în 1908, Bosnia și Herțegovina. La 1 iulie 1911, o canonieră germană, PANTHER, ancora în rada portului Agadir, pentru a aminti că Wilhelm II nu era dispus să dea mînă liberă Franței în Maroc; peste patru luni, Parisul accepta să acorde Kaiserului, în compensație, 275 000 km² din coloniile de pe coasta occidentală a Africii, concesia care avea să ducă la căderea guvernului prezidat de Joseph Caillaux.

Evenimentele se precipitau atît pe plan politic cît și militar. Cursa înarmărilor era în toi și, pe tot cuprinsul continentului, oștirile imense se pregăteau pentru un tragic măcel: peste trei ani avea să izbucnească primul război mondial.

Cu toate acestea, în vara anului 1911 atenția presei internaționale și a opiniei publice europene a fost polarizată de un eveniment care la prima vedere s-ar fi încadrat cu ușurință în rubricile de fapte diverse ale gazetelor: dispariția unui tablou. Senzația stîrnită era însă explicabilă, dacă ținem seama că lucrarea se datora penelului lui Leonardo da Vinci, că purta prestigiosul nume de Gioconda (sau, cum i se mai spunea, Monna Lisa) și că locul de unde fusese furată pînza era unul dintre cele mai faimoase muzee ale lumii — Luvrul.

Un spațiu gol, cu patru cîrlige

Cine nu știe (sau cine nu crede că știe) istoria **Giocondei**? Pictat în jurul anului 1500, tabloul — avînd dimensiunile de 79/50 cm și reprezentînd-o fie pe Costanza d'Avalos, fie, după o tradiție mai răspîndită, pe Monna Lisa del Giocondo — a fost cumpărat de regele Francisc I al Franței și dus apoi de Ludovic XIV la Versailles, unde a fost instalat în „Mica galerie a regelui”. Revoluția din 1789 l-a scos din somptuosul palat al monarhilor și l-a pus la dispoziția publicului, așezîndu-l în așa-numitul „Salon pătărat” din pavilionul Daru al Muzeului Luvrului.

La începutul anului 1911, cîteva acte de vandalism au determinat autoritățile de resort să protejeze tablourile de valoare, acoperindu-le cu o sticlă subțire, montată pe un șasiu metalic. Măsura a nemulțumit pe mulți dintre admiratorii exponatelor de la Luvrul, deprinși să examineze îndea-proape și fără nici o piedică contururile și culorile marilor maeștri. Unele ziare au publicat chiar caricaturi, prin care ironizau „excesul de zel al geamgîrilor”.

În realitate, ceea ce ar fi trebuit să constituie obiectul sarcasmelor lor era lipsa de grijă față de capodoperele din sălile și galeriile muzeului. Multe tablouri erau instalate pe șevalete, de unde un curent mai puternic le arunca pe jos, așa cum se în-tîmplase cu **Kermesa** lui Rubens. Cîrligele erau în general prost fixate în perete și nici unul din ele nu era conectat la vreun sistem de alarmă, capabil să semnalizeze luarea cadrului. Paza funcționa extrem de deficient, numărul gardienilor fiind atît de mic încît fiecareu li reveneau în sarcină cîte două-trei săli. În sfîrșit, Luvrul își asigurase tezaurele, dar numai împotriva incendiului, nu și a unor eventuale furturi...

Totul a început în dimineața zilei de 21 august 1911. Ca în orice zi de luni, muzeul era închis pentru vizitatorii obișnuiți, fiind rezervat artiștilor care veneau acolo pentru a reproduce lucrările vechilor maeștri, învînd și inspirîndu-se din arta lor. Întrînd în „Salonul pătărat” pictorul Louis Béroud și gravorul Frédéric Laguillermie remarcară lipsa **Giocondei**. Pe peretele unde se afla de obicei tabloul rămăsese un spațiu gol, în care erau în-fipte patru cîrlige. Cei doi artiști se adresară brigadierului Poupardin, șeful unui grup de pază, semnalîndu-i dispariția. Dar brigadierul nu se alarmă: fotograful Braun obținuse din partea Departamentului de arte frumoase dreptul de a se instala într-o anexă a muzeului și de a scoate clișee după cele mai faimoase exponate. Probabil că sosise rîndul **Monna Lisei**. Era aproape ora 8...

La ora 9, Poupardin începu să se neliniștească și se interesă la Braun cîtă vreme mai avea intenția să rețină tabloul.

Uimit, fotograful ripostă că **Gioconda** nu poposise nici o dată în atelierul său. Brigadierul intră în panică și, împreună cu gardienii săi, cutreieră toate sălile, culoarele, subsolurile și podurile imensului edificiu, cătărîndu-se pînă și pe lunecoasele acoperișuri. Tabloul nu putea fi găsit nîcieri.

În lipsa lui Michel Homolle, directorul Luvrului, plecat în concediu, teribila veste fu adusă la cunoștință înlocuitorului său, Benedite, care manifestă în primele ore un optimism desăvîrșit: „Făptașii vor fi prinși pînă seara, fără măcar să ameste-căm poliția în treaba asta!”

Dar iluziile i se risipiră repede și, peste două ore, Benedite trebui să apeleze de urgență la însuși Prefectul poliției pariziene, Louis Lépine. Acesta, la rîndul lui, recurse la serviciile lui P. Hamard, șeful Siguranței naționale.

Pe la ora 12,30, mai bine de 60 inspec-tori și agenți invadară Luvrul. Pretexînd spargerea unor conducte de apă, ei eva-cuară complet muzeul și procedară la o percheziție foarte amănunțită. Singurul trofeu: rama **Giocondei** aruncată pe trep-tele unei scări în spirală, care ducea spre o curte interioară.

La ora 4 după-amiază, polițiștii istovîți sistară orice investigație. Seara avu loc un veritabil „consiliu de război”, la care partici-pară șeful Siguranței, Prefectul de poli-ție, subsecretarul de stat la Departamen-tul artelor frumoase, precum și vestitul Alphonse Bertillon, șeful și creatorul cen-trului de antropometrie, inventatorul sis-temului de utilizare a amprentelor digi-tale pentru identificarea delincvenților. Cei de față trecură în revistă toate ipotezele posibile, de la acțiunea unui dezecchilibrat mintal pînă la lovitură unui răufăcător de o temeritate neobișnuită. Dar nici una din-tre teorii nu găsi destule argumente în sprijinul ei pentru a duce la soluționarea cazului.

Piste false

A doua zi, toate zările pariziene publi-cau sub titluri enorme, pe prima pagină, neverosimila veste despre dispariția **Gio-condei**. Fantezia gazetărească își dădea friu liber și ipotezele ce se lansau întreceau cu mult în abracadabranță pe cele ale specialiștilor din ajun. Unii redactori mer-geau pînă acolo încît își închipuiau că Ger-mania voia să umilească Franța, răpîn-du-i unul din cele mai de seamă tezaure ale sale. Alții, în schimb, considerau că au de-a face cu un fel de farsă și o tratau ca atare. René Doumic, de exemplu, care avea să devină, peste cîțiva ani, severul director al importantei publicații lunare cu caracter literar și artistic, „Revue des Deux-Mondes”, emitea teoria că **Monna Lisa** se plictisise de îndelungata ei ședere

la Luvru și că de mult medita la o evadare — de unde și enigmaticul său suris.

În timp ce muzeul era închis temporar, autoritățile continuau cu asiduitate cercetările. O reconstituire (pur teoretică, e drept) a faptului dovedi că făptașului îi fuseseră suficiente două minute pentru a tăia, cu un clește, sîrmele care legau cadrul de cîrligele din zid. Unul dintre gardieni susținea că, la ora 7 dimineața, văzuse încă tabloul la locul lui. Declarația lui fu confirmată de un zidar care efectua, împreună cu echipa sa, obișnuitele reparații la care era supus muzeul în cursul verii.

Prin urmare, „răpirea” avusese loc în intervalul dintre orele 7 și 8 dimineața. Cînd ziarele publicară acest detaliu, o ploaie de denunțuri se abătuse asupra comisariatelor și a Prefecturii poliției. Un băiețuș care mergea la școală declară că văzuse „cinci indivizi”, ascunzînd sub un înveliș de hîrtie groasă, un tablou de di-

din Italia, angajat temporar pentru lucrările de reparații, se supuseră controlului comparativ, în speranța că posesorul amprentei va fi găsit. Dar toate eforturile fură zadarnice, ceea ce însemna fie că hoțul nu se număra printre cei investigați, fie că degetul care lăsase urma nu aparținea făptașului.

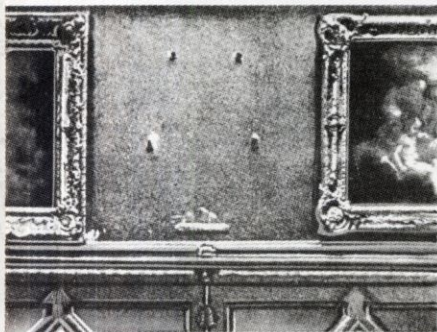
Mărturisirile lui Gery Pieret

La 29 august, muzeul redeveni accesibil publicului. Curioșii care se îmbulziră din primele ore în „Salonul pătrat” al pavilionului D constatară că, în locul **Monna Lisel**, se afla lucrarea **Balthazar de Castiglione**, a lui Rafael. Dar inovația cea mai impresionantă era alta: în fața fiecărui expонат de o valoare deosebită se afla cîte un polițist în uniformă.

În aceeași zi de 29 august, cotidianul „Paris Journal” scoase o ediție specială, aducînd la cunoștință cititorilor săi o veste uluitoare. În ajun, se prezentase la redacție un anume Gery Pieret, care ceru să fie primit de redactorul șef. După o lungă anticameră, tînărul vizitator, a cărui îmbrăcăminte denota o situație materială precară, căpătă audiența solicitată. Instalîndu-se confortabil într-un fotoliu, el declară redactorului șef că misterul **Glocondei** nu va fi elucidat niciodată, întrucît oricine putea să fure orice de la Luvru. În fața scepticismului manifestat de ziarist, Gery Pieret scoase dintr-un pachet o mască feniciană — una dintre cele cîteva sustrase de el din muzeu, împreună cu trei statuetăe antice. O rapidă cercetare întreprinsă de redacție confirmă întru totul spusele bizarului personaj: masca feniciană provenea din colecțiile muzeului, iar obiectele indicate de el dispăruseră într-adevăr în ultimele luni.

Poliția nu întîrzie să efectueze o descindere la domiciliul lui Gery Pieret: adresa acestuia coincidea cu cea a cunoscutului poet Guillaume Apollinaire, precursor al suprarealismului și cubismului, care avea să moară în 1917, ca urmare a rănilor sale pe unul din fronturile primului război mondial. Cu cîteva luni în urmă, Apollinaire îl adăpostise din milă pe Pieret, care-i implorase ajutorul. Acum însă tînărul aventurier se făcuse nevăzută și fulgerele poliției se abătură asupra poetului. Învinuit de complicitate la furt, el fu arestat imediat.

Peste cîteva zile, „Paris Journal” primi o scrisoare din Marsilia, semnată de Gery Pieret, care anunța că el era hoțul **Glocondei**, cerînd 350 000 franci-aur pentru a o restitui. Toate eforturile autorităților de a găsi locul unde se ascundea el se soldară cu eșecuri, ceea ce avu urmări dintre cele mai neplăcute pentru Guillaume Apollinaire, care fu supus unor dure și repetate interogatorii.

Pe locul unde se afla **Gloconda**: un spațiu gol și patru cuie

mensiunile **Glocondei**; pînă la urmă, însă, se dovedi că elevul nu intenționa altceva decît să camufleze faptul că chiulise de la prima oră de clasă. O doamnă în vîrstă anunță, cu toată solemnitatea, că zărise „un individ suspect, în vecinătatea Luvrului, mîncînd alune cu aerul satisfăcut al cuiva care comisesse o fărădelege”. Săptămîni de-a rîndul, poliția se angajă pe zeci de asemenea piste false.

Singurul dintre anchetatori care părea să fi obținut un rezultat concret era Bertillon: examinînd rama **Glocondei**, el descoperi o amprentă digitală. În zilele următoare, 257 persoane, începînd cu Michel Homolle, directorul Luvrului, și sfîrșind cu Vincenzo Perugia, un modest geamgiu

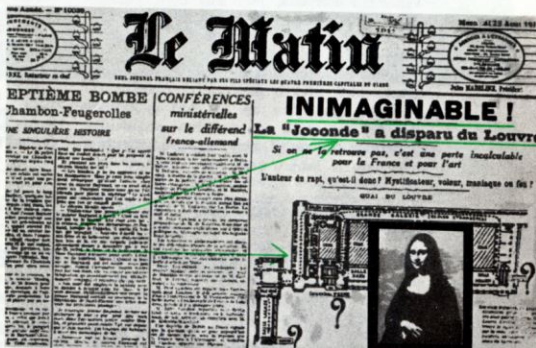
Un episod care trecu pe atunci mai puțin luat în seamă fu arestarea unui prieten al poetului, un pictor de origine spaniolă, îmbrăcat ca un simplu muncitor într-o bluză albastră, pantaloni de doc și sandale de sfoară. Singura lui vină era că venea adesea în casa lui Apollinaire, unde îl cunoscuse în treacă și pe Gery Pieret. După ce-l descusură vreme de câteva ceasuri, poliștii se văzură nevoiți să-l elibereze, în lipsa oricăror probe de „complicitate”. Numele pictorului: Pablo Picasso.

În cele din urmă, Guillaume Apollinaire fu eliberat și el: mînat de o vagă mustrare de conștiință, fostul său protejat trimise Prefecturii de poliție o scrisoare prin care declara că poetul nu fusese nici o clipă la curent cu hoțiile comise de Gery Pieret la Luvru și, cu atît mai puțin, cu sustragerea **Giocondei**.

parte, înct cel mai serios cotidian al Parisului, „Le Matin”, oferise 5000 franci recompensă „ocultiştilor, ghicitorilor în palmă, somnambulilor etc. care, prin metode supranaturale vor contribui la găsirea **Giocondei**”. Dar supranaturalul nu se dovedi cu nimic superior naturalului... Pînă ce evenimentele luară o neaşteptată întorsătură.

În noiembrie 1913, anticarul Alfredo Geri, din Florența, era în toiul pregătirilor pentru o expoziție pe care urma s-o deschidă la sfîrșitul anului. Prin intermediul presei, el se adresase deținătorilor de obiecte de artă, rugîndu-i să le pună temporar la dispoziție, pentru a îmbogăți numărul și calitatea exponatelor. Printre răspunsurile permise, se afla și o scrisoare din Paris, semnată doar cu un prenume: Leonardo. Trimîtorul oferea nici mai

Primele comentarii de presă: „Inimaginabil!”

De fapt, autoritățile erau din ce în ce mai convinse că nu Pieret fusese tabloul. Bănuielile se îndreptau acum împotriva unui ocnăș evadat, pe nume Antonin Rives, despre care se aflase că pătrundea cu mare ușurință în muzeu, unde făcea pe ghidul voluntar, în schimbul cîtorva franci. Dar nici investigațiile întreprinse în această direcție nu dădură nici un rezultat.

Culpa lui Napoleon

Trecură doi ani. Deși nimeni nu îndrăznea s-o mărturisescă fătîș, oficialitățile franceze își pierduseră orice speranță, socotind că Luvrul rămăsese definitiv fără celebrul tablou. Toate mijloacele de cercetare fuseseră epuizate. Asociația „Prietenii Luvrului” făgăduise o răsplată de 25 000 franci celui care va găsi tabloul intact. Lucrurile ajunseseră atît de de-

mult, nici mai puțin decît „adevărata, unica, autentică **Giocondă**”.

„Leonardo” pretindea că luase tabloul din muzeul parizian avînd încă de la început intenția să restituie Italiei o capodoperă furată de... Napoleon! Autorul scrisorii nu încerca să explice mai pe larg această ciudată eroare istorică, mulțumindu-se să ceară în schimb o sumă destul de modestă, precum și asigurarea că **Monna Lisa** va fi expusă la vestitul muzeu **Galleria dei Uffizi** din Florența.

La început, anticarul crezu că avea de a face cu un farsor sau cu un nebun. Apoi, însă, se hotărî să facă o tentativă, pentru a verifica dacă totuși oferta, oricît de neobișnuită ar fi părut, nu corespundea realității. Îi scrisese așadar lui „Leonardo” la adresa indicată, cerîndu-i dovezi indubitabile că tabloul era într-adevăr cel furat de la Luvru. Spre stu-

poarea sa, corespondentul lui îl anunță că-i va aduce personal **Gioconda**.

La 13 decembrie 1913, Alfredo Geri și Marco Poggi, directorul **Galleriei dei Uffizi**, se duseră la hotelul **Tripoli** din Florența, unde, într-o cameră de la mansardă, îl aștepta „Leonardo”. Foarte liniștit, fără nici o grabă, acesta scoase din fundul dublu al unei valize mizere, ascunsă sub pat, o pinză pe care o întinse celor doi specialiști.

Era **Gioconda**! Pe spatele tabloului se putea citi limpede ștampila Luvrului. Prefăcându-se că era încă sceptic, Poggi luă pinza spre a o „autentifica” în biroul lui și părăsi repede hotelul, împreună cu Geri. Imediat după plecarea lor, în camera de la mansardă dădu năvală poliția, care-l arestă pe „Leonardo”. Identitatea lui reală nu fu greu de stabilit: era Vincenzo Perugia, sticlarul care participase la lucrările de reparații ale Luvrului și cărui a se cercetaseră zadarnic amprentele digitale.

Conform declarațiilor lui, furase **Gioconda** fără nici o dorință mercantilă. O păstrase mai bine de doi ani și ori de câte ori era trist, era suficient să arunce o privire tabloului pentru a se însenina.

Transportată la 15 decembrie la Roma, **Monna Lisa** își începu, peste două săptămâni călătoria spre Paris. La 4 ianuarie 1914, ea își relua locul la Luvru.

Guvernul francez trimise lui Alfredo Geri o decorație. Dar când solicită o recompensă materială, anticarul se lovi de un refuz categoric. Asociația „Prietenii Luvrului” declară că restituirea pinzei era... tardivă, iar „Le Matin” invoca drept pretext că Geri nu era nici ocultist, nici ghicitor în palmă, nici somnambul!

Primul război mondial, care izbucni în august 1914, lăsă în umbră întreaga problemă. Abia în primăvara lui 1918, anticarul putu întreprinde o acțiune în justiție. În luna iunie a aceleiași an se pronunță sentința: tribunalul aprecia că Geri nu avea dreptul la nici o recompensă, ba chiar îl condamnă la plata cheltuielilor de judecată.

Soarta lui Vincenzo Perugia fu decisă mai repede: la 4 iunie 1914, un tribunal din Florența îl condamnă la 18 luni închisoare. După ispășirea pedepsei, Perugia se stabili în satul lui natal, unde trăi până în 1947, devenind un fel de monument local și povestind de mil de ori isprava sa turiștilor care treceau pe acolo.

o Clio anunță o Clio anunță o Clio anun

■ Umbră pentru cel de-al doilea

Generozitatea gloriei nu cunoaște limite atunci când e vorba de cel care se avintă cel dintîi pe un drum nou, inaugurînd un capitol inedit în istoria realizărilor umane. Pentru cel care vine însă pe locul al doilea, nu mai rămîne aproape nimic din strălucirea celebrității și, în majoritatea cazurilor, uitarea îl învăluie numele și faptele.

Astfel, mai toți am auzit sau am citit despre Louis Blériot, omul care a traversat pentru prima oară într-un avion Canalul Mîneei, la 25 iulie 1909. Căldătoria care a durat doar 37 minute, i-a adus o faimă capabilă să reziste secolelor. În schimb, aproape nimeni nu știe cine a fost cel de-al doilea zburător care a parcurs aceeași rută, la mai puțin de un an după aceea.

Și totuși, numele lui de familie nu este cel al unui individ oarecare. Jacques de Lesseps era cel de-al doilea fiu al vestitului Ferdinand de Lesseps, „părintele” Canalului de Suez și unul dintre eroii principali ai scandalului politic și financiar stîrnit de construcția Canalului de Panama.

La vîrsta de 26 ani, Jacques era al douăzeci și șaptelea francez care dobîndea brevetul de pilot. La sfîrșitul lui 1909, el a încercat să cîștige premiul oferit celui dintîi aviator care avea să zboare 100 km în linie dreaptă, dar o pană de motor i-a zădărnicit tentativa. La 14 mai 1910, Lesseps a decolat de pe același teren de lângă cătunul Baraques, de unde plecase și Blériot, aterizînd 47 minute mai tîrziu în Anglia.

În același an, la 16 septembrie, el a bătut recordul mondial de altitudine, urcînd la 2 170 m. În timpul primului război mondial, a participat la 95 raiduri aeriene, fiind decorat cu Legiunea de Onoare și figurînd de șapte ori pe ordinele de zi ale aviației militare.

Anul acesta se împlinesc patru decenii și jumătate de la moartea sa. Aflîndu-se într-o misiune pe cerul Canadei, hidroavionul pe care-l conducea a fost prins în vârtejul unei furtuni și aruncat în apele fluviului Sf. Laurențiu. Trupurile neînsușite ale pilotului și mecanicului său au fost găsite la 750 km de locul accidentului. Dramatismul vieții și morții lui Lesseps îl îndrituiesc să ocupe un loc în amintirea pionierilor aviației.

Neobisnuita călătorie a fraților Bacheville

TITU GEORGESCU

Memorialistica fraților Antoine și Barthélemy Bacheville este cuprinsă într-una din cele mai originale lucrări, apărută în primul sfert al veacului XIX, reprezentând, pentru perioada anilor 1815, un tablou sugestiv al țărilor din centrul și sud-estul Europei. „Tabloul” este surprins într-o manieră care se întâlnește mai rar în lucrările de acest gen, fiind conturat de niște călători care voiajau nu de plăcere sau curiozitate, ci de nevoie:

Ostili monarhiei dintr-o Franță care, prin „Sfinta Alianță” din 1815 a impus prusac, țarist și habsburgic, restaura domnia Bourbonilor, frații Bacheville, ca și mulți alți republicani, au devenit repede indezirabili noului regim. În 1816, condamnarea lor de către Curtea departamentului Rhône a fost urmată de exil. Astfel a început una din cele mai neobisnuite călătorii; lipsiți de mijloace de existență, nevoiți a se pune în slujba unor prinți germani, pani polonezi, boieri moldoveni, valahi sau pașale otomane, cei doi frați au fost profesori de limba franceză sau de scrimă, uneori laolaltă, altelei despărțiți, instructori militari etc. Intrând în contact cu cele mai felurite tipuri de seniori feudali în plin secol XIX ei le-au descris caracterele acestora și s-au oprit și asupra obiceiurilor din fiecare țară sau regiune vizitată.

Tipărite după câțiva ani, memoriile lor nu au fost concepute spre a alcătui o carte; cu toate acestea, observațiile vădesc o rară sensibilitate a autorilor, o find penetrație psihică. Sint consemnate momente, fapte și locuri care le-au atras atenția în mod plăcut, sint creionate și deziluziile pe care le-au încercat.

După o călătorie de neuitat prin greutățile sale, lipsiți de alimente și cu totul neajutorați, cei doi frați au ajuns la hotarele Moldovei. Pe un drum înfundat în codri și cuprins de noapte — nu departe de locul unde depășiseră hotarul Austriei și unde fuseseră supuși unui riguros control din partea autorităților austriece — ei au auzit vocile unor oameni. Teama i-a împins spre pistoale și i-a făcut să strige în același timp:

— Stai, cine ești?

— Un prieten al francezilor, care vine în sprijinul vostru.

Era un boier moldovean, care vorbea foarte bine limba franceză. El porunci slujitorilor care-l însoțeau să înhame doi cai la caleașca noastră, ne conduse apoi la casa lui, la o mică distanță de drum, și se strădui în fel și chip să ne facă să uităm persecuțiile poliției austriece...

Clădiri în stil italian și bordele

Nobilul moldovean, care venise cu atîta generozitate în sprijinul nostru și care ne găzdui cu atîta bunătațe, ne conduse pînă

la Iași, capitala Moldovei, unde sosirăm la 22 iunie 1817.

Neștiind cui să ne adresăm, am tras la primul han care ne ieși în cale, așteptînd ca norocul să ne ajute să căpătăm informații despre obiectivul călătoriei noastre.

Cei doi frați, ce-și pusese ră mari nădejdi în angajarea lor ca instructori, aveau să constate că despre organizarea unui corp militar nici nu se punea pro-

Moldova, situată între Munții Krapack (Carpați) și Marea Neagră, este ca o enclavă între statele austriece și Rusia [...] Religia ortodoxă este unică în țară; există un mitropolit și un numeros clér, care posedă bunuri de o mare valoare; un număr considerabil de mănăstiri bogate [...] Boierii, care alcătuiesc nobilimea, formează pătura cea mai puternică a țării; ei posedă două treimi din pămînturi, pe care le dau în dijmă țăranilor

Casă din București secolului XIX. Desen de pictorul francez Lancelot

blema. Drept care s-au decis să ia drumul Constantinopolului. Pînă atunci însă aveau să rămîină în Moldova, să cunoască această provincie, să treacă prin Muntenia și să lase pagini de impresii al căror inedit are savoarea observatorului direct pentru acel început de veac. Cartea, citită mult în Franța acelei epoci, a adus noi cunoștințe despre țara noastră și poporul român.

de cînd aceștia nu mai sînt legați prin șerbie.

Frații Bacheville descriu Moldova ca extrem de fertilă căci furnizează vinurilor, animale austrieceilor, grîu, sare, piei, miere, lemn turcilor la Constantinopol și grecilor în Moreea.

Astfel, cu toată dezordinea unei administrații condamnabile, această țară este încă una din cele mai bogate din Europa.

Iași, care este capitala, are aproximativ patruzeci de mii de locuitori, un mare număr de biserici remarcabile, multe case

din piatră, construite în stil italian și un număr considerabil de bordele. Drumurile, pavate cu lungi traverse de stejar, sînt improprii iarna, dar boierii nu merg decît în caleașcă...

Despărțire tristă

În sfîrșit, după patru luni de așteptare, primirăm ordin să ne prezentăm în audiență la prințul Gallimachi [Calimachi]. Alteța Sa, așezată pe un tron și înconjurată de membrii Divanului, ne comunică scrisoarea marelui vizir, care consemna: „Dacă e vorba de elemente rău-făcătoare, să plece; dacă sînt oameni cinstiți, indiferent care sînt opiniile lor politice, dați-le azil”. „Neavînd nici un reproș să vă fac, ne spuse apoi prințul, sînteți liberi să locuiți în această parte a Moldovei, atît timp cît veți dori”.

Intr-adevăr, frații au mai rămas o vreme în Moldova, angajîndu-se în diferite slujbe.

Căutam să ne găsim ocupații, așteptînd noutăți din biata noastră țară [Franța], de care nu mai auzisem vorbindu-se, deși boierii știau aproape toți limba franceză. Fratele meu, a cărui educație fusese mai aleasă decît a mea, preda matematica, în timp ce eu dădeam lecții în mînuitul armelor.

E descriă și o cină boierească :

O duzină de boieri, cu bărbi lungi, cu capul acoperit de o grea căciulă de astrahan și corpul înveșmîntat într-o haină de mătase strînsă cu un brîu larg de cașmir, se așezară la masă, fiecare cu slujitorul în spatele său.

Cei doi francezi au rămas la Iași pînă în primăvară. Urmau să meargă la Constantinopol și de acolo, Barthélemy, să se imbarce pentru America de Sud, ca să se înroleze în armata lui Bolivar. N-au plecat însă împreună, Antoine a mai rămas la Iași.

Barthélemy s-a despărțit greu de cunoștințele lui moldovene.

În timp ce asistam la un dejun, unde nimeni nu voia să mînce — scrie el, „fratele meu îmi transportă bagajele în caleașca ce se găsea la poartă și veni să-mi spună că poruncise vizi-tiului să meargă și să ne aștepte la o oarecare distanță de oraș, pe drumul spre București.

Plecărăm îndată după aceasta: fratele meu îmi dădu brațul și prietenii ne în-

soțiră. Era ca la o adevărată înmormintare; aveam inima atît de strînsă că nu puteam spune un cuvînt.

Ajunși la colina unde ne aștepta caleașca, grăbii despărțirea. Adio, bunii mei prieteni, le spusei generoșilor moldoveni care mă conduseseră, nu voi uita niciodată bunătatea ce mi-ați arătat-o; păstrați prietenia voastră pentru fratele meu.

Aceleași obiceiuri, aceleași moravuri

Din cauza mîhnirii pe care mi-a pricinuit-o despărțirea de fratele meu și a durerilor unui accident din ajun, sosii bolnav la București, după patru zile de la plecarea din Iași.

Un ofițer — căruia nu-i menționează numele — îl ajută.

Acest brav valah veni să mă vadă, îmi trimise medicul său, care mă îngriji de îndată și grație medicației și robusteții mele mă restabilii la capătul a opt zile.

Bravul meu protector, căruia îi fusesem recomandat din partea hatmanului, genere al domnului Moldovei, mă prezentă, cîteva zile mai tîrziu, fiului prințului Valahiei, care mă primi cu o extremă bunăvoință. Alteța Sa insistă să rămîn la București, asigurîndu-mă că nu-mi va lipsi nimic. Văzîndu-mă decis să urmez irevocabil calea pe care mi-o alesesem îmi dăruî obiecte ce valorau peste douăzeci și cinci de ludovici și dădu ordin să fiu lăsat a-mi continua călătoria.

Rămăsei cîteva zile în plus, pentru a vizita orașul și împrejurimile; obiceiurile și moravurile valahilor se apropie în așa măsură de ale moldovenilor, încît mă tem a nu mă repeta vorbind despre ele. Același guvern, aceeași nobilime, același cler; obligațiile, impozitele, nedreptățile sînt aceleași.

După Bacheville locuitorii Valahiei se împărțeau în :

...nobilime, cler și starea a treia, ultima situată la o distanță destul de mare în raport cu celelalte două. În același timp, există încă o clasă, situată și mai jos, dar e atît de umilă și disprețuită, încît nici nu e inclusă în recensămîntul populației principatului.

La 18 mai 1818, Barthélemy Bacheville a plecat spre Constantinopol. Călătoria a continuat, cu destule greutăți, dar și cu aspecte pozitive în ce privește cunoașterea altor locuri, altor popoare, altor obiceiuri. Văzute și consemnate, fără a avea pretenția de a face istorie sau etnografie, ele reprezintă directe și nealterate mărturii memorialistice.

Culori în locul petelor albe

— Toți iubitorii de istorie, indiferent dacă sînt sau nu specialiști vă cunosc ca pe unul dintre cei mai prestigioși croniciari contemporani ai Transilvaniei. Ce reprezintă pentru dv. tema căreia i-ați închinat atîtea strădanii?

— Pentru mine, ca și pentru cei ce m-au învățat și inițiat în tainele trecutului acestei provincii istorice a României, ca și pentru cei pe care m-am străduit și mă strădulesc să-i învăț și să-i inițiez, la rîndul meu, istoria Transilvaniei înseamnă viața din toate timpurile a poporului din aceste locuri, în aspectele sale majore și semnificative. Înseamnă instituțiile născute și crescute în solul acestei țări, create și cultivate de băștinași, cărora li s-au alăturat, cu timpul, instituții transplantate deodată cu așezarea altor populații alături de români: maghiari, sași etc. Înseamnă deci creații originale și împrumuturi, tradiție și experiență.

— De cînd datează activitatea dv. ca autor?

— Începuturile sînt destul de vechi, din timpul studenției. Încercări mai modeste ca tematică și ca însemnătate la început, ceva mai pretențioase după aceea, tot mai complexe în ultima vreme. Încercări de elucidări parțiale mai întîi, de spor de informație și de interpretări noi mai tîrziu. Doriința descifrării unor probleme mai complexe și doriința, totodată, de înlocuire a petelor albe cu culoarea oferită de recunoașterea realității din coroborarea tuturor aspectelor și înfățișărilor, din corelarea și lămurirea interdependențelor sociale.

— Făcînd abstracție, măcar pentru o clipă, de modestia care vă caracterizează, veți admite, împreună cu noi, că sînteți ceea ce e în limbaj curent se numește un autor consacrat. Veți putea să ne indicați lucrarea care v-a adus această consacrare?

— Nu este deloc ușor a formula un răspuns la o asemenea întrebare pretențioasă. Pretențioasă prin însăși accepțiunea noțiunii de consacrare și mai pretențioasă încă atunci cînd

răspunsul este solicitat celui în cauză. De aceea mă voi mărgini să afirm că două lucrări — ambele publicate în 1944 — au contribuit la cunoașterea numelui autorului în cercuri destul de largi de cititori. Prima e o lucrare de sinteză, *Istoria Transilvaniei*, avînd limitele sale, datorate pe de-o parte stadiului de atunci al informației, pe de altă parte modului cum înțelegeam evoluția socială; cealaltă, monografia *Petru Cercei și Țara Românească la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, a atras atenția specialiștilor asupra unor aspecte noi care, după afirmațiile lor, sînt revelatoare în această problemă.

Dintre lucrările apărute în ultimul deceniu și jumătate — și care cred că s-au bucurat de prețuirea cititorilor — aș menționa: *Mesteșugurile din Transilvania pînă în sec. al XVI-lea*, *Crestomația pentru istoria statului și dreptului* (2 vol.), *Bobîlna, Istoria mediei a României*, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, *Volevodatul Transilvaniei* și acum foarte recent *Atlasul istoric* — coordonarea cărui mi-a fost încredințată — cea dintîi lucrare de acest gen în țara noastră.

Cu alte cuvinte, mi-a dat satisfacție și a contribuit la cunoașterea numelui meu fiecare lucrare în care am dezbătut o problemă importantă și de actualitate, răspunzînd dorinței de cunoaștere și de educare patriotică a cititorilor.

— Știm că unele dintre cărțile dv. au fost traduse peste hotare. Vreți să amintiți care anume și unde au apărut?

— Dintre studiile apărute în edituri străine, menționez *Histoire de la Roumanie*, apărută în Franța în anul 1970, scrisă în colaborare cu profesorii Miron Constantinescu și Constantin Daicoviciu. O lucrare cu caracter monografic, *Problemi agrari della Transilvania*, s-a editat la Neapole, acum trei ani. În același an, 1970, o scurtă lucrare, *Introduction à l'Histoire de la Roumanie*, a fost publicată la Geneva, sub egida UNESCO.

(Continuare în p. 97)

Cu mai bine de un veac în urmă:

românii și Institutul Africii

Inumanul comerț cu sclavi și barbara robie în care au fost ținute secole de-a rândul popoarele africane au stîrnit o profundă indignare în rîndurile opiniei publice. În Europa, la mijlocul secolului trecut, multe persoane, uneori chiar și din cercurile cele mai înalte, cum au fost la Paris prințul de Rohan-Rochefort, ducele de Montmorency sau ducele Doudeauville, au luat atitudine în favoarea africanilor, înființînd la 1 ianuarie 1841 l'Institut d'Afrique, cu sediul la Paris, pe strada St. Florentin 7, în apropiere de palatul Tuileries.

Scopul activității acestei instituții (așa cum apare din lectura primului număr al „Analelor” sale), era: „De a face să înceteze odiosul trafic cu negri, de a milita pentru emanciparea sclavilor; de a introduce luminile creștinismului și civilizației; de a arăta lumii avantajele pe care le poate căpăta comerțul prin schimburi pașnice cu acest vast continent...”

La început, una din cele mai însemnate activități ale Institutului Africii a fost acțiunea de cooptare a unor personalități cît mai ilustre și din cît mai multe țări. Între anii 1841 și 1870, cît a existat Institutul Africii, numeroși români s-au alăturat celor care militau în favoarea africanilor. Unii dintre ei au fost membri titulari, iar alții chiar președinți de onoare ai Institutului.

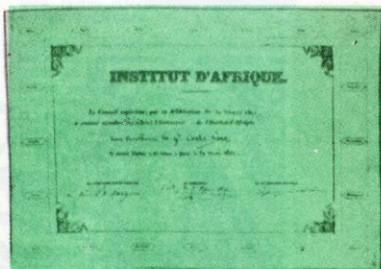
Dintre membrii români ai Institutului menționăm pe Ion Heliade-Rădulescu, cunoscutul revoluționar de la 1848 și multilateralul om de litere, editor, poet și ziarist și pe Gheorghe Costa-Foru, om politic cu vederi liberale și traducător din opera shakespeariană — ales chiar președinte de onoare al Institutului Africii.

Diplomele ce le-au fost eliberate de către Institutul Africii sînt păstrate în Muzeul Universității, pe care au slujit-o — primul în calitate de profesor și director al Colegiului național „St. Sava”, al doilea ca profesor de drept și prim rector (1864-1871).

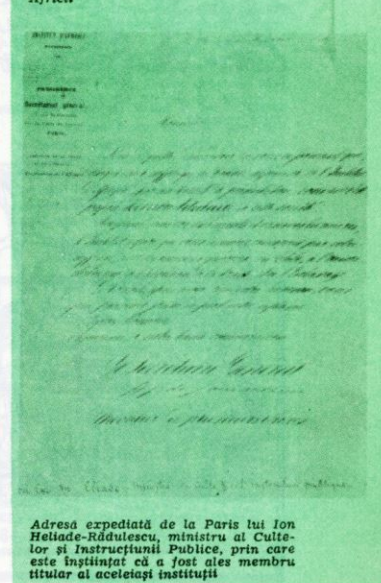
Aderenți de pe meleagurile carpato-dunărene ai Institutului Africii au fost și economistul Nicolae Șufu (Soutzo) și George Cuciureanu (Kuczuran), unul dintre primii medici români și organizator al serviciului sanitar civil din Moldova.

Personalitățile românești din veacul trecut au sprijinit activitatea proafricană a institutului într-un spirit progresist, în consonanță cu aspirațiile de emancipare politică și socială ale întregului popor român.

Vitalie STĂNICĂ

Diploma lui Gheorghe Costa-Foru ca președinte de onoare al Institutului Africii

Adresa expediată de la Paris lui Ion Heliade-Rădulescu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care este înștiințat că a fost ales membru titular al aceluiași institut

Zîmbete din cronic

Sigur, l-am fi putut termina mai devreme, dar am vrut o cifră rotundă

Ultima zi! Ultima zi! Cumpărați biletele loteriet din Pompei!

● Economie de ultimă oră

Condamnat de Henric VIII la moarte prin decapitare, omul de stat englez și gânditorul umanist Thomas More a fost întrebat de bărbierul închisorii, în ziua în care urma să aibă loc execuția, dacă nu vrea să fie tuns.

— Prietene, i-a răspuns condamnatul, nu merită să cheltuiesc bani pentru un cap care nu mai e al meu!

● Bătălia... hăturilor

Într-o clipă de neatenție, vizitiul lui Frederic cel Mare a scăpat hăturile și trăsura în care se afla monarhul s-a răsturnat în noroi. Înfruntând furia regelui, vizitiul l-a întrebat:

— Parcă Majestatea Voastră n-a pierdut nici o bătaie?

● Invitație pe catarg

Ambasadorul Prusiei ceruse o audiență țarului Petru I. După ce îl căută multă vreme, îndrumat din om în om, îl găsi pe o corabie, cocoțat în vârful unui catarg.

— Majestate — strigă de pe punte ambasadorul — mi-ați acordat o audiență.

— Perfect adevărat — răspunse țarul — urcă până la mine.

● Eroare de rubrică?

În ianuarie 1863, scriitorul francez Octave Feuillet (1821-1890), ale cărui opere constituie obiectul unor vii controverse privind valoarea lor, a fost primit în sfârșit la Academia Franceză.

Dintr-o eroare, însă, deoarece de seamă asupra recepției a apărut, într-un ziar foarte răspândit al vremii, la rubrica *Crime și delict*.

Nici pînă acum nu se știe dacă a fost vorba de o simplă întîmplare...

Poșta concursului

C. COSMA, Tîrgu Neamț: Vă asigurăm că cifrele apărute pe taloanele de concurs nu ascund nici un secret. Ele au un singur rol: acela de a marca numărul seriei de probleme.

Am stabilit data de 30 aprilie pentru ca toți participanții să aibă timpul necesar pentru dezlegarea întrebărilor și expedierea răspunsurilor; ultima serie de întrebări a apărut în numărul 3 al revistei, din martie a.c.

NICOLAE DINESCU, comuna Brăduleț, jud. Argeș: În numărul 1/1972 al revistei am precizat clar condițiile de participare. Pentru detalii privind premisele ce se vor acorda, vedeți poșta concursului nostru din nr. 4/1972. Atribuirea premiilor — în cazul că vor fi mai multe răspunsuri exacte — se va face prin tragere la sorți, așa cum se procedează de obicei.

V. MINZA, comuna Hurulești, jud. Bacău; M. NEGRESCU, București: Bibliografia indicată este suficientă.

G.H. C. TEODORESCU, comuna Borca, jud. Neamț; MIHAELA NICOLAE, Cralova; PETRU BOCHIȘ, Cetatea, jud. Bihor: În primul rând, nu uitați să atașați la răspunsul dv. toate cele trei taloane, absolut obligatorii. Răspunsurile la întrebări pot fi scrise pe o singură filă sau mai multe; repetăm, întrebările nu trebuie copiate, ci doar numerotate, indicându-le în dreptul numărului răspunsurilor dv., spre exemplu:

Seria I.

1. Răspuns
2. „
3. „
4. „
5. „
6. „

Rugăm pe cititori ca răspunsurile să fie cât mai concise, pentru a ușura activitatea comisiei de triere.

EMIL ȘUSTREANU, Cenadul Mare, jud. Timiș: Un singur lucru este important, să vedeți exact greșeliile pe care le-am strecurat intenționat în textele respective.

TRAIAN CHIRILEANU, Tîrgu Mureș: La alegerea dv., taloanele se prind cu un ac sau agrață, se cos, se lipesc sau, pur și simplu, se pun în plic. Pentru indicarea fotografiilor va fi suficient să menționați paginile, însoțite de explicații scurte (sus; jos; stînga; dreapta...).

GHEORGHE P. MORUZ, comuna Roșești, jud. Vaslui: Pentru fiecare serie de întrebări a fost indicată bibliografia corespunzătoare.

MARIN I. SIMIONESCU, comuna Mănăstirea Cașin, jud. Bacău; ROMULUS OCOLIȘAN, Cluj: Orientați-vă după bibliografia indicată. Dacă aveți unele obiecții în legătură cu punctele de vedere exprimate în articolele respective, ne puteți, desigur, scrie, în afara concursului, argumentînd opiniile dv.

DINU TUDOR, comuna Tămădău, jud. Ilfov: Noi dorim doar ca răspunsurile să fie concise și exacte.

Am primit unele scrisori care, sub o formă sau alta, solicită, de fapt, dezlegarea întrebărilor puse în cadrul concursului. A le răspunde ar însemna, în ultimă instanță, a renunța la concurs. Ceea ce nu e de dorit, nu-i așa?

O colecție „Magazin Istoric” — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe luna următoare și pe trimestrele III și IV ale anului 1972. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

În colecția **Evocări** editată de Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., au apărut numerele 10 și 11:

În primul volum, **Mihail Cruceanu** și **Florian Tănăsescu** prezintă cititorilor viața de muncă și luptă a lui **ALEXANDRU DOBROGEANU-GHEREA** (1879-1937), unul din participanții la Congresul de creare a Partidului Comunist Român, membru și apoi secretar al C.C. al P.C.R., militant „dîr și tenace, care nu a cedat niciodată în fața greutăților... intelectual cu o largă viziune asupra problemelor de viață, asupra dezvoltării societății în general, ziarist de talent și orator remarcabil”.

În cealaltă lucrare, **I. Micu** și **A. Simion** și-au propus să surprindă „aspectele esențiale care s-a contureze cît mai exact personalitatea comunistului **JOZSA BELA**, evident, prezentînd succint și contextul social-politic al epocii, cu precădere activitatea Partidului Comunist Român, al cărui militant devotat a fost”.

Omagiu lui Józsa Béla semnat de Ion Vințe, care deschide cartea, caracterizează personalitatea militantului evocat, care „poartă în sine valorile profunde ale idealurilor noastre comune cu semnificații profunde sociale, semnificații ale revoluției”.

(Lui Józsa Béla, revista noastră i-a consacrat o scurtă evocare în numărul din decembrie 1968).

POLITICA DE ALIANȚE A PARTIDULUI COMUNIST BULGAR ÎN ANII 1944-1948. Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. pune la dispoziția publicului cititor o nouă serie a colecției **Bi-**

blioteca de istorie, intitulată **Prietenia între popoare**, care își propune să publice lucrări de sinteză asupra principalelor momente din istoria universală contemporană, îndeosebi din lupta partidelor comuniste și muncitorești, a mișcării revoluționare și democratice.

Prima lucrare — prefată de **Ion Popescu-Puțuri** — înglobează comunicările unor cunoscuți istorici bulgari susținute cu prilejul simpozionului comun organizat la București, în noiembrie 1970.

LUPTA POPORULUI ROMÂN ÎMPOTRIVA DICTATULUI FASCIST DE LA VIENA (AUGUST 1940). Cele 250 pagini ale cărții semnată de dr. **Traian Bunesco** conțin o relatare amplă și documentată a condițiilor interne și internaționale în care — în urma intervenției brutale a Germaniei hitleriste și a Italiei mussolinienne — României i s-a impus o mare nedreptate: răpirea unui teritoriu de 43.492 km², cu o populație de 2.609.007 locuitori. Lucrarea evocă momente din lupta maselor largi populare, în frunte cu comunistii, împotriva odiosului dictat de la Viena.

COMUNA DIN PARIS ȘI MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA. Editura Politică, București, 1972.

Apărută sub egida I.S.I.S.P. și elaborată de un colectiv format din **Ion Popescu-Puțuri** (coordonator), **Augustin Deac**, **Nicolae Copoiu**, **Ioan Felea**, **Florica Ionașcu**, **Olimpiu Matichescu**, **Nicolae Blănă**, lucrarea cuprinde studii despre istoria Comunei și despre ecoul și influența acesteia în mișcarea muncitorească și democratică

din România, precedînd 117 documente care ilustrează aceste aspecte ale temei. O bibliografie selectivă prezintă principalele articole și lucrări despre Comuna din Paris tipărite în țara noastră.

CALATORI STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE, vol. III, Editura Științifică, București, 1971.

Un colectiv de cercetători de la Institutul de istorie „N. Iorga” al Academiei de Științe Sociale și Politice, avînd ca redactor-responsabil pe **Maria Holban**, publică al treilea volum (dintr-o serie de zece) incluzînd însemnări, rapoarte și descrieri ale unor străini care au trecut prin țările noastre între 1583-1596. Peste 50 asemenea texte sînt cuprinse în cele 700 pagini ale cărții.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA PETROLULUI ROMÂNESC de **Constantin M. Boncu**, Editura Academiei, 1971.

O substanțială monografie, în colecția **Biblioteca istorică** investighează un vast material informativ despre istoricul extragerii, prelucrării și comerțului de produse petroliere în țara noastră, din cele mai vechi timpuri și pînă la sfîrșitul sec. XIX, subliniind contribuțiile originale ale românilor în exploatarea acestei mari bogății a sub-solului. Un bogat aparat de documente — multe inedite — întregesc volumul.

MAITRES DU SOL ET PAYSANS DANS LES PRINCIPAUTES ROUMAINES AU XVIIIe-e SIÈCLE (Stăpînii pămîntului și țărani din țările române

în sec. XVIII), de V. Mi-hordea, București, 1971, reprezintă cel de-al 36-lea volum al seriei „Studii” din colecția *Bibliotheca Historica Romaniae*, în Editura Academiei. Este o prețioasă încercare de sinteză a datelor extrase dintr-un imens material documentar. Cele opt capitole ale cărții se ocupă de producția agrară și valorificarea ei, formele de proprietate a pământului, țărănimea aservită, țărani liberi stabiliți pe domeniile feudale, locuitorii domeniilor în a doua jumătate a sec. XVIII, renta feudală în produse (dijma), renta feudală în muncă și în bani și, în sfârșit, de monopolurile feudale.

Direcția Generală a Arhivelor Statului a editat un util **INDRUMĂTOR ÎN ARHIVELE CENTRALE** (vol. I, partea I, București, 1971), întocmit de Maria Soveja, Iulia Gheorghian și Marcel Dumitru Ciucă. El cuprinde o prezentare a fondurilor de documente provenind de la instituțiile ecleziastice — mitropolii, episcopii, mănăstiri, schituri și biserici.

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE, vol. XVII,

1972, București, 144 p. Publicația Societății de științe istorice din R.S.România vădește, în acest număr, tendința spre o mai strânsă legătură cu cerințele activității didactice printr-o reorientare de profil. Alături de rubrici ca **Izvoare istorice comentate**, **Lexic de terminologie istorică**, **Calendar istoric**, înțelmin planuri și scheme de lecții comentate, tablouri sinoptice și scheme genealogice. Sumarul însumează semnăturile de prestigiu ale acad. P. Constantinescu-Iași, prof. M. Berza, I. Ioanășcu, Ștefan Ștefănescu și ale altor specialiști: Virgil Căndea, Dan Berindei, Carol Göllner, C. Șerban etc.

MATHEMATICS IN THE ARCHAEOLOGICAL AND HISTORICAL SCIENCES, Edinburgh University Press 1971, este un volum editat de F. R. Hodson, D. C. Kendall și P. Tăutu, pentru Royal Society (Societatea regală de științe din Anglia) și Academia Republicii Socialiste România. Lucrarea prezintă debaterile conferinței anglo-române desfășurată în septembrie 1970 la Mamaia, pe tema rolului jucat de matematică în

arheologie și diferite ramuri ale științelor istorice. După cum se știe, participanții au fost istorici, matematicieni și arheologi de renume. Volumul cuprinde atât referate citite și unele dintre cele mai substanțiale intervenții din cadrul discuțiilor (Despre această conferință a apărut un articol în „Magazin istoric”, nr. 12/1970).

DIN CRONICA UNOR ZILE ISTORICE, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972. Un colectiv de cercetători ai Institutului de istorie „Nicolae Iorga” (V. Liveanu, E. Cimponeanu, M. Rusenescu și T. Udrea) propune iubitorilor de istorie o cronologie densă a perioadei mai 1944 — martie 1945. Autorii prezintă pe zile, în trepidanta lor succesiune, acțiunile pregătitoare ale actului istoric de la 23 August 1944, ca și lupta P.C.R. pentru instaurarea puterii populare.

(Amintim cititorilor noștri că principalele evenimente din această perioadă au fost evocate și într-un amplu reportaj publicat în „Magazin istoric”, nr. 12/1969 și 1, 2, 3/1971).

CULORI ÎN LOCUL PETELOR ALBE

(Urmare din p. 92)

— După cum sîntem informați, în afara de catedrală și rectorat, vă îndepărtați cu scrupulozitate diverse îndatoriri cetățenești. Ceea ce, bineînțeles, nu vă împiedică să scrieți. La ora cînd stăm de vorbă, ce aveți în pregătire pe masa dv. de lucru?

— Întreg timpul ce-mi rămîne după împlinirea îndatoririlor pe care le-ați amintit, mi-l dedic descifrării evoluției societății transilvănene, de la punctul unde se încheie volumul I al *Voievodatului* și pînă în momentul cînd voievodatul se transformă într-un Principat autonom, sub suzeranitate turcească. Orelle din zi și mai ales orelle din nopțile îmbietoare la activitate le împart cu o altă preocupare științifică — realizarea unei monografii închinată lui Avram Iancu, eroul popular al revoluției din Transilvania de la 1848-1849. Se mai adaugă o

lucrare de echipă *Populație și societate*, un debut al cercetării de demografie istorică în țara noastră la care participă deopotrivă specialiști de la București și Iași.

— Ce scop vă propuneți în aceste ultime lucrări?

— Aș dori ca ele să prezinte, în legătură cu istoria noastră, o imagine mai densă și mai pregnantă, mai nuanțată și mai convingătoare, o încadrare în ansamblul istoriei universale, reliefind ceea ce poporul român a dat umanității, contribuția lui la îmbogățirea patrimoniului de civilizație a lumii.

Interviu consemnat de
Ioan I. DIACONU

CETATEA DE LA „VIRFUL ZIDULUI” ȘI CAUTĂTORII DE COMORI

VASILE PĂREAN, din com. Orlat, jud. Sibiu, nu cere cîteva amănunțuri în legătură cu Cetatea „Salgo” (Străluțitoarea):

Cetatea de care vă interesați se află lângă comuna Sibiel, pe un pisc înalt (987 m), al muntelui denumit sugestiv „Virful Zidului”. Privită dinspre cîmpie pare, într-adevăr, „Străluțitoarea”, cum o denumesc actele cancelariei maghiare din veacul XIV. Localnicii îi spun însă simplu „Cetatea”, sau „Cetatea de la Virful Zidului”.

În 1888, au început aici cercetări științifice, sub conducerea profesorului sibian Heinrich Müller. În 1936, pădurea care năpădise cetatea a fost înlăturată, și ruinele cercetate din nou de Aurel Decei în 1938-1939; la acea dată, cetatea măsoară 65 m/34 m, avînd o circumferință de 175 m și ziduri groase de peste 2,80 m, construite din piatră necolțită.

Cum mult timp (pînă în sec. XIX) a circulat legenda că aici și-ar fi ascuns comorile Decebal, căutătorii de tezaure (constituiți uneori în „societăți”) au sfredelit adînc zidurile, deteriorîndu-le.

În documente, cetatea „Salgo” apare la 5 august 1322, sub regele Carol Robert.

E adevărat că și la Orlat, pe dealul numit „Zidul”, existau niște ruine, ca și pe dealul Vărdriei (numit și „Cetățuile”). După A. Decei, ele nu reprezentau însă numele unei cetăți, iar numele Orlatului (de la Warolyafol, villa Warolya etc. în actele de cancelarie) însemnînd „[satul] sub cetate”, era legat de cetatea Salgo care se afla în apropiere. Alți cercetători socotesc că a existat o cetate și la Orlat (avînd dimensiunile de 220 m/40 m), amintită în veacul XIV dar cetatea „Străluțitoarea” (Salgo), „cetate de margine” regală (castrum regale), amintită între 1322-1524, era lângă Sibiel.

HOSPITIUM, ORPHANOTROPHIUM ȘI HOSPITALIUM

PAISIE TINCA PETRU din Sîmbăta de Sus, întreabă dacă în antichitate au existat „instituții de caritate și anume: spitale, azile, orfelinate”.

Evident că astfel de instituții nu au rămas neschimbate de-a lungul vremurilor și e greu să comparăm pe cele de azi cu cele antice, luînd drept criteriu de comparație doar „caritatea”. Se știu de altfel, foarte puține lucruri despre astfel de „instituții” în antichitate, și încă mai puține despre funcționarea lor. Hospitium se numea la romani un loc unde putea fi găzduit un călător sau un străin, pentru un anumit timp, primind și hrană, așadar un fel de „casă de oaspeți”. Orphanotrophium era un orfelinat, unde copiii fără părinți erau crescuți și hrăniți pe cheltuielă publică. Existau și un fel de spitale, mai bine-zis case de înșănătoșire — valetudinarium (hospitalium).

LA TOMNATIC (JUD. TIMIȘ): TRATATIVE ROMANO-HUNE ?

VICTOR FIZEȘIAN, din Timișoara, propune această ipoteză, pornind de la relațiile lui Priscus Panites despre solia trimisă

în anul 448 e.n. la Attila, de împăratul Theodosius II, în frunte cu Maximinus (nu „Maximus”), și de la relatarea cuprinsă într-o micromonografie a comunei Sînnicolaul Mare, apărută în 1912. „Una din capitalele lui Attila, s-ar fi aflat undeva între ținuturile dintre vărsarea Mureșului și Tisa sau chiar în actuala localitate Sînnicolaul Mare”, scrie cititorul nostru.

Textul lui Priscus și așezarea localităților în teren înfirmă o astfel de ipoteză.

Priscus — care a participat la această solie — afirmă că pornind de la Constantinopol a trecut pe la Serdica (Sofia—Bulgaria), Naissus (Niș—Iugoslavia), a traversat Istrul (Dunărea), înaintînd circa 70 stadii (12,5 km) la nord de fluviu și a întîlnit a doua zi pe Attila undeva „într-o vale” (Fontes Historiae Daco-Romane, II, București, 1970 pp. 251-253). Această vale, unde conducătorul hun fusese doar un simplu popas în cursul, se afla desigur în Banat. Aici solii romani au fost primiți de Attila (op. cit. pp. 253-259). L-au însoțit apoi pe acesta „în ținuturile dinspre mieznoapte ale țării” stăpînite de huni, spre reședința sa. După un timp s-au despărțit de el și au înaintat însoțiți de călăuze peste riurile Dreevn (?), Tigos (Bigos, Bega), și Tifisas (Tisa), intrînd deci pe teritoriul Ungariei de astăzi. După ce au străbătut „un drum lung” au înnoptat într-un sat stăpînit de una din sofiile lui Bleda, fratele lui Attila. De aici au mai mers încă „cale de șapte zile” (op. cit., p. 261) și numai după aceea au ajuns la „cea mai strălucită dintre locuințele lui Attila”, lîngă care se afla cea a lui Onegesius, ceva mai modest dar avînd o baie, construită din porunca acestuia, „cu piatră”, de către un prizonier din Sirmium (deci nu „o baie romană veche”). Această reședință care se afla la o distanță de mai bine de 7 zile de drum, la vest de Tisa, pe teritoriul Ungariei de astăzi, nu poate fi localizată între Sînnicolaul Mare și Vizejdia (între care, în treacăut fie zis, se află în linie dreaptă aproximativ 15 km), mai precis la Tomnatic (între cele două localități), deoarece aceste așezări se află în Banat, la vest de Timișoara. Probabil însă că în drum spre „Capitala” lui Attila, înainte de a trece Tisa, solia romană a străbătut o parte a Banatului, în care s-au aflat hunii pînă la 454 e.n. (dovadă descoperirile hunice de la Periam, la sud de Mureș).

MONUMENTE OMISE

MIHAI NICULAIASA din Lămășeni, jud. Suceava, ne scrie:

„Pe cuprinsul patriei noastre, se găsesc multe și valoroase vestigii ale trecutului, care atrag turiști și oameni de știință, atît din țară cît și de peste hotare. Lucrarea Ghid-atlas al monumentelor istorice, apărută în 1970, omite cîteva din aceste monumente aflate în Țara de Sus.

Ca de exemplu:

— Străvechea așezare Baia — leagănușul Moldovei, cu ruinele bisericilor catolice din 1411 a lui Alexandru cel Bun, Biserica Albă a lui Ștefan cel Mare din 1467, Biserica Uspenia din 1532 a lui Petru Rareș — pictată interior și exterior în perioada 1535-1538.

— Mănăstirea Slatina, ctitoria din 1554-1558 a lui Alexandru Lăpușneanu, înconjurată cu ziduri puternice. Curtea domnească — transformată ulterior în trapeză pentru călugări — care se află în curs de restaurare. Turnul domniei Ruzandra și clădirile alăturate.

rate au fost restaurate în 1958. Pentru zugrăvirea bisericii (40 m lungime, 10 m lăţime şi 39 m înălţime), Lăpuşneanu a căutat pictori la Veneţia; s-a adresat, în 1565, şi comunităţii ortodoxe din Liov.

Biserica de la Horodnicean, ctitoria din 1538 a vistiernicului Mateiaş; aici se păstrează o evanghelie — format mare — din 1821, ferecată în argint şi clintăind 7 kg.

— La Drăguşeni, există Biserica Sf. Spiridon, clădită din lemn de stejar, în a doua jumătate a sec. XVIII. Birnele, cioplite din bardă, sînt prinse în cleşti şi săgeţi.

LOCURI ÎNCĂ NECUNOSCUTE

STAN BADEA din com. Mihăeşti, jud. Olt, întreabă unde sînt îngropate trupurile lui Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu şi Tudor Vladimirescu.

Din relatări istorice privitoare la moartea lui Mihai Viteazul rezultă că trupul marelui voievod a fost îngropat pe Cîmpia Turzii, fără a se preciza însă nicîieri locul anume (St. Szamosközy, Iacob de Thon, Gh. Palamede, M. Cantacuzini), în vreme ce capul a fost dus de paharnicul Turturea la Mîndăstirea Dealu, cum rezultă din hrisovul din 7 decembrie 1612. (Vezi şi „Magazin istoric”, nr. 6/1969). La sfîrşitul sec. XVII şi în sec. XVIII a circulat şi versiunea că trupul lui Mihai a fost reînhumat în biserica ridicată de el la Bălgrad (Alba Iulia); lăcaşul respectiv a fost dăruit în veacul XVIII, cu prilejul ridicării de către austrieci a noilor fortificaţii ale oraşului.

Aşa-cîsul mormînt al lui Mihai de la Turda, de care pomenea I. Hellade-Rădulescu, pe la mijlocul veacului trecut, era, de fapt, un sarcofag roman gol. Trupul marelui voievod odihneşte şi astăzi undeva în Cîmpia Turzii.

Soarta osemintelor lui Constantin Brîncoveanu, decapitat la Constantinopol, la 15 au-

gust 1714, împreună cu fiii săi, a fost tot atît de dramatică. Un veac mai tîrziu, în 1820, englezul Walsh a cules, la Stambul, informaţia că trupurile celor ucişi au fost pescuite de marinarii greci şi înmormîntate într-o biserică din Insula Halki la sud de Constantinopol. În 1720, doamna Maria a strîmutat pe ascuns oasele lui Brîncoveanu în Tara Românească, înmormîntîndu-le la Biserica Sf. Gheorghe Nou, între ctitoriile, căreia se număra şi Constantin Brîncoveanu, sub o lespede cu însemne vevodale, dar fără nici o inscripţie.

Identitatea mormîntului fără inscripţie a fost o vreme păstrată în familia Brîncovenilor, dar cu scurgerea timpului a fost dată uitării. De abia în 1914, Virgil Drăghiceanu — descifrînd inscripţia de pe o candela ce lumina mormîntul anonim — a aflat cu emoţie că „Această candela ce s-au dat la Sfeti Gheorghe cel Nou luminează unde odihnească oasele fericitului Domn Constantin Brîncoveanul Basarab Voievod, şi este făcută de Doamna Mării Sale Maria... leat 7228 (1720)”. Iniţial candela a fost aşezată în firida unei ferestre din partea dreaptă a bisericii, deasupra lăspei amintite. Taina mormîntului lui Constantin Brîncoveanu a fost astfel descifrată şi o falnică statuie a sa veghează azi intrarea în biserica Sf. Gheorghe Nou din centrul Bucureştiului.

Cît despre soarta osemintelor lui Tudor Vladimirescu, ucis de Vasile Caravla din porunca lui Alexandru Ipsilanti la 27 mai 1821, la Tirgovişte, mormîntul lui nu se cunoaşte. După unele mărturii contemporane, rămăşişele eroului au fost aruncate într-o fîntînă „de lîngă grădina Geartol”, sau undeva în curtea Mitropoliei din Tirgovişte. Poate că rămăşişele „domnului Tudor” se află şi astăzi, neştiute, în vechia cetate de scaun a domnilor Ţării Româneşti.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

● Herodot despre traci : uniţi ar fi fost de neînvins ● O ştafetă a maiorului Pleşoianu şi un prefect paşoptist... ● Culise politice în 1930 : mult discutatul caz Stere ● Secolele dintre Tomis şi... Constanţa ● Furiile lui Mussolini şi minciunile Führerului sau petele de rugină de pe „Pactul de oţel” ● C. Mille alias Gh. Copăcineanu şi farsa făcută conservatorilor ● Harun-ar-Raşid, mit şi realitate ● Noiembrie 1444 : Iancu de Hunedoara înfruntă Semiluna ● Carol II între tron, Zizi Lambrino şi Elena Lupescu ● Matei Basarab face dreptate ● Fasciştii părăsesc insula lui Napoleon ● Logofătul Tăutu NU a băut cafea ● Milenarele taine ale lui Nefertari şi Nefertiti ● Răspunsurile la concursul „Magazin istoric” ●

CONTENTS

95 YEARS SINCE THE PROCLAMATION OF ROMANIA'S INDEPENDENCE (Evocations, Recollections).....	2
NICOLAE CEAUȘESCU Selected Works (Vol. II) in Italian.....	13
EMIL MOSCALU The Origins of Thracian Civilisation:.....	14
ELENA RĂDULESCU The Tragedies in Lochnas Palace.....	20
VIKTOR BUGANOV Peter I, the Great Tsar.....	26
* Romanian Friends and Associates of Peter I.....	26
I.N. MĂNESCU The Arms of Moldavia (14th-16th Centuries).....	37
DOINA MOTĂȘ The Unlikely Children's Crusade.....	44
27 YEARS SINCE THE VICTORY OVER FASCIST GERMANY (Evocation, Recollections).....	49
VLADIMIR DUMITRESCU The Sanctuary at Căscioarele (Romania).....	68
V. LIVEANU Number and History.....	71
ALEXANDRU DUTU Romanian Books in the Course of the 16th-19th Centuries.....	76
PETRU BUNTA The Statutes of the Workers' General Association of Timișoara (1868).....	81
TITU GEORGESCU Travellers through 19th Century Moldavia.....	89
VITALIE STĂNICĂ The Romanians and the African Institute.....	93

SOMMAIRE

LE 95 ^e ANNIVERSAIRE DE LA PROCLAMATION DE L'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE (Evocations, mémoires).....	2
NICOLAE CEAUȘESCU Oeuvres choisies (II ^e volume) en italien.....	13
EMIL MOSCALU Aux origines de la civilisation thrace:.....	14
ELENA RĂDULESCU Les drames du Palais de Lochnas.....	20
VIKTOR BUGANOV Pierre I, le grand tsar.....	26

* Amis et collaborateurs roumains de Pierre I.....	26
I.N. MĂNESCU Les armoiries de la Moldavie (XIV ^e -XVII ^e siècles).....	37
DOINA MOTĂȘ L'improbable croisade des enfants.....	44
27 ANS DEPUIS LA VICTOIRE SUR L'ALLEMAGNE FASCISTE (Evocation, mémoires).....	49
VLADIMIR DUMITRESCU Le sanctuaire de Căscioarele (Roumanie) — une exceptionnelle surprise archéologique.....	68
V. LIVEANU Le nombre et l'histoire.....	71
ALEXANDRU DUTU Le livre roumain au cours des siècles (XVI ^e -XIX ^e).....	76
PETRU BUNTA Les Statuts de l'Association Générale des Ouvriers de Timișoara (1868).....	81
TITU GEORGESCU Voyageurs à travers la Moldavie du XIX ^e siècle.....	89
VITALIE STĂNICĂ Les Roumains et l'Institut d'Afrique.....	93

СОДЕРЖАНИЕ

95 ЛЕТ СО ДНЯ ПРОВОЗГЛАШЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ РУМЫНИИ (Воспоминания, мемуары).....	2
НИКОЛАЕ ЦЕАУШЕСКУ Избранные сочинения (том II-ой) на итальянском языке.....	13
ЭМИЛ МОСКАЛУ У истоков фракийской цивилизации.....	14
Е. РĂДУЛЕСКУ Драмы во дворце Лохнас.....	20
В. БУГАНОВ Петр I, великий царь.....	26
* Румынские друзья и сотрудники Петра I-го.....	26
И.Н. МĂНЕСКУ Герб Молдовы (XIV-XVII вв).....	37
ДОИНА МОТАШ Невероятный крестовый поход детей.....	44
27 ЛЕТ СО ДНЯ ПОБЕДЫ НАД ФАШИСТСКОЙ ГЕРМАНИЕЙ (воспоминания, мемуары).....	49
ВЛАДИМИР ДУМИТРЕСКУ Святилище в Кăсцаре (Румыния) — исключительный археологический сюрприз.....	68
В. ЛИВАНУ Номер и история.....	71
А. ДУЦУ Румынская книга в течение XVI-XIX вв.....	76
ПЕТРЕ БУНТА Устав Генерального Общества рабочих Тимшоара (1868).....	81
ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ Путешествия по Молдове XIX-го в.....	89
В. СТĂНИКĂ Румыны и Институт Африки.....	93

95 JAHRE SEIT DER UNABHÄNGIGKEITSERKLÄRUNG RUMANIENS (Hervorrufung, Erinnerungen).....	2
NICOLAE CEAUȘESCU Ausgewählte Schriften (2. Band) in italienischer Sprache.....	13
EMIL MOSCALU Am Ursprung der thrakischen Kultur.....	14
ELENA RĂDULESCU Die Dramen des Lochnas Palastes.....	20
VIKTOR BUGANOV Peter I., der grosse Zar.....	26
* Rumänische Freunde und Mitarbeiter Peters I.....	26
I.N. MĂNESCU Das Wappen der Moldau (14.-16. Jahrhundert).....	37
DOINA MOTĂȘ Der unwahrscheinliche Kinderkreuzzug.....	44
27 JAHRE SEIT DEM SIEG ÜBER DAS FASCHISTISCHE DEUTSCHLAND (Hervorrufung, Erinnerungen).....	49
VLADIMIR DUMITRESCU Das Heiligtum in Căscioarele — eine aussergewöhnliche archäologische Überraschung.....	68
V. LIVEANU Zahl und Geschichte.....	71
ALEXANDRU DUTU Das rumänische Buch im Laufe der Jahrhunderte (16.-19.).....	76
PETRU BUNTA Die Statuten des Allgemeinen Arbeiterverbandes in Timișoara (1868).....	81
TITU GEORGESCU Reise durch die Moldau des 19. Jahrhunderts.....	89
VITALIE STĂNICĂ Die Rumänen und das Afrikainstitut.....	93

INHALT

95 ANNEES DEPUIS LA PROCLAMATION DE L'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE (Evocations, mémoires).....	2
NICOLAE CEAUȘESCU Oeuvres choisies (II ^e volume) en italien.....	13
EMIL MOSCALU Aux origines de la civilisation thrace:.....	14
ELENA RĂDULESCU Les drames du Palais de Lochnas.....	20
VIKTOR BUGANOV Pierre I, le grand tsar.....	26
* Roumains amis et collaborateurs de Pierre I.....	26
I.N. MĂNESCU Les armoiries de la Moldavie (XIV ^e -XVII ^e siècles).....	37
DOINA MOTĂȘ L'improbable croisade des enfants.....	44
27 ANS DEPUIS LA VICTOIRE SUR L'ALLEMAGNE FASCISTE (Evocation, mémoires).....	49
VLADIMIR DUMITRESCU Le sanctuaire de Căscioarele (Roumanie) — une exceptionnelle surprise archéologique.....	68
V. LIVEANU Le nombre et l'histoire.....	71
ALEXANDRU DUTU Le livre roumain au cours des siècles (XVI ^e -XIX ^e).....	76
PETRU BUNTA Les Statuts de l'Association Générale des Ouvriers de Timișoara (1868).....	81
TITU GEORGESCU Voyageurs à travers la Moldavie du XIX ^e siècle.....	89
VITALIE STĂNICĂ Les Roumains et l'Institut d'Afrique.....	93

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poștal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ștefan Sorin Gorovei, Vasile Șimandan, I.M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum, Domnica Zavoicinski
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

